

11-D-265

Knihovna prof.
Dra KARLA ŠESTOVKY

ŽIVOT

PAVLA JOSEFA ŠAFAŘÍKA.

SEPSAL

VINCENC BRANDL.



V BRNĚ 1887.

TISKEM MORAVSKÉ AKC. KNIHTISKÁRNÝ. — NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

Předmluva.

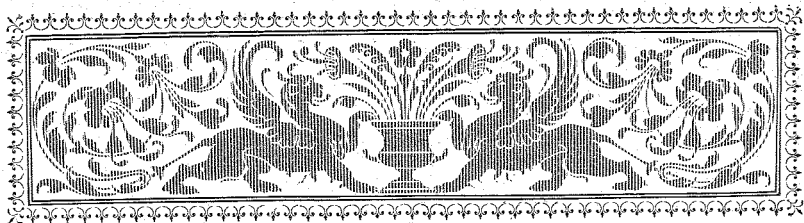
Tento životopis Šafaříkův vyšel v ilustrovaném týdeníku Světozoru na rok 1881. Když dokončen byl, vysloveno s mnoha stran přání, aby také zvláště vydán byl, jelikož práce rozkouskované po polovici ročníku časopisu méně pohodlně užívati lze. Ale nemínil jsem práci svou opět vydati pouhým otiskem, nýbrž uznal jsem potřebu leccos při ní změnití a leccos k ní přidati, k čemuž teprve letos mi popřána byla prázdneň a zotavené poněkud zdraví. Poopraviv a změniv původní práci a přidav k ní potřebné doplňky odevzdal jsem tento Život Šafaříkův Matici Moravské, která jej nyní členům svým a obecnstvu vůbec podává.

Při spisování příběhů životních užil jsem hlavně tištěné korespondence Šafaříka s Pogodínem a Maciejowskim, pak několika listů netištěných a zpráv ústních, které během času mne došly; mimo to jsem čerpal z biografie Šafaříkovy J. Jirečkem sepsané a v Österreichische Revue na r. 1865 vydané.

Doufám, že svědomitým studiem přesných pramenů jsem podal věrný obraz života velikého slavisty a že jmenovitě jsem nevynechal ničeho, což jen poněkud důležitějším příběhem a zjevem v jeho životě bylo.

V Brně dne 5. dubna 1887.

V. Brandl.



Do půdy kypré padlo símě, které Josef Dobrovský po čtyřicet let pracemi vědeckými rozsíval, a neslo ovoce hojné i takové, na které tvůrce slavistiky snad ani ve snu nemyslel. Mužové, kteří zároveň s ním a pak po něm vědu slovanskou vzdělávali, nepřestávali na pouhé vědě, nýbrž kořistíce z výzkumů vědeckých probouzelí národ český z dlouholetého spánku a vdýchali v něj vědomí, že jest ratolestí velikého národu slovanského, jenž téměř polovici Evropy zalidňuje. Vyšší prozřetelnost, která nad osudy národů bdí, dala našemu národu v pravý čas muže ducha bystrého a srdce šlechetného, kteří jako mocí divinatorskou obdařeni důvtíp a pílí neúpornou především na taková díla vynaložili, jimiž kmenový cit a vědomí slovanské zároveň se probouzely, šířily a utvrzovaly. Jungmann vrátil nám řeč, Palacký nám vrátil historii a Kollár spojil v Slávy dceři všecky slovanské kmeny, vymřelé i živoucí, jako v nějakém pantheonu. Co však básník Kollár jen v magickém pološeru poesie vnitřnímu tušení a názoru představoval, to na velkolepé výsluní pravdy historické povznesl duch nad jiné mohutný Šafaříkův, v němž jako v nějakém ohništi všecky paprsky vědy soudobé se spojovaly, v jehožto hlavních dílech všecky bystriny a potoky minulosti slovanské jako v nějakém moři objemném se sbíhají, kteréžto moře hluboké jest jak pravda jest vysoká, již on z temné noci věků dávnominulých v záři jasné před naším okem žasnoucím na odív postavil učiniv tvůrčí silou gigantického ducha svého bílý den, kde dříve jen čirá tma stínala.

Podávající životopisný nástin Šafaříkův dbáti především míníme přehlednosti a klademe tedy na prvním místě osudy života jeho, pak spisovatelskou jeho činnost a rozbor jeho spisů a děl. —

I.

Pavel Josef Šafařík pochází z jedné rodiny českých exulantů, kteří po bitvě bělohorské u velikém počtu z vlasti se vystěhovali, jelikož víry své vzdáli se nechtěli. Narodil se dne 13. máje 1795 v Kobelárově, vesnici stolice Gemerské na Uh. Slovensku, kde otec jeho Pavel († 1831) evangelickým farářem byl. Jsa od otce i matky Kateřiny (roz. Káresové † 1812) v tiché a spokojené domácnosti v elementárním učení cvičen dán r. 1805 na nižší gymnasium Rožnavské,¹⁾ kde se němčině a maďarštině naučil, r. 1808 do Dobšíně na studia humaniora, r. 1810 na slovné tehdež evangelické lyceum Kežmarské, kdež za pětiletého pobytu nejen vědě se pilně věnoval, nýbrž vyučováním jiných nějaký groš si ušetřil, že se roku 1815 podle zvyku uherských evangelíků na německou universitu odebrati mohl. Vyvolil si universitu v Jeně, která tehdež vřelým hlasem profesorů svých slyňovala. Vstoupil na universitu po důkladných studiích přípravních a šel do Němce maje již vědomí slovanské, které v Kežmarku se v něm vzbudilo čtením Jungmannova pojednání »o ceně jazyka mateřského i vzdělanosti národní«, ač již v Kobelárově jeden z tamějších písmáků, jmenem Novák, jemu české knihy ku čtení půjčoval.

Podle přání otcova a tradice rodinné, ze které několik členů farářů evangelickými bylo, měl v Jeně studovati bohosloví; navštěvoval tedy bohoslovecké přednášky. Ale necitě v sobě povolání kněžského, jak sám několikrát pravil, věnoval se také studium klasické literatury a historie u profesorů Eichstädta a Ludena, mimo to i vědám přírodním, které tehda slavný Oken přednášel; zvláště jej také poutal Jak. Frid. Fries, muž nadšený, ducha vzletného, který posluchače své do učení filosofie říkajíc hravě uváděl,

¹⁾ Z Rožnavy, která blízko Kobelárova jest, navštěvoval Šafařík často rodiče své. Tu přišel jednou, jak J. Jireček vypravuje, v nebezpečí veliké, an mu v přítě přišel vlk, tak že mladý student jen velmi nesnadně před ním se zachránil. Podobně nebezpečná náhoda potkala Šafaříka, když v Dobšíně studoval.

a přístup do hlubin této vědy jim snadným učinil.¹⁾ V Jeně nabyl jeho nad míru vnímavý duch pevných základů vědeckých, na kterých pak dříla svá nesmrtelná stavěl; staří klasikové byli i jemu nevyčerpatelným zdrojem vědění i vzorem lahodné formy, kterou všichni jeho spisové se vyznamenávají; v Jeně rozšířil se znamenitě jeho obzor duchový: co v romantické tatranské domovině před duší jeho jen se míhalo jako paprskové sluneční nemožící mlhou proniknouti, to se mu ukázalo v Jeně v záři plně, sebevědomé myšlenky a není důležitějšího díla jeho, ku kterému by v Jeně nebyl zárodek v něm vzniknul.

V Jeně seznámil se s několika krajany, jmenovitě s pozdějším pěvcem Slávy dcery, Kollárem, a Janem Benediktem, jehožto prostřednictvím v přátelský styk vstoupil s Palackým tou dobou v Prešpurku studujícím, který tehda Ossianovy zpěvy na česko převedl a část překladu skrze Benediktoviho Šafaříkovi do Jeny poslal. (1817.) To byl začátek přátelství obou velikých mužů, které netoliko v život Šafaříkův nýbrž také ve vědeckou naši literaturu veliký vliv mělo. V Jeně vzešlo jemu jaro duchové osvěžující ho bujnou a vzletnou silou, která ducha jeho již nikdy neopustila, buď si tělo chřadlo anebo loďka jeho životní bouřemi osudu krutě zmítána byla; proto Jeny vždy radostně zpomínal říkáje i ve starším věku, že mu byla »exilium corporis, paradisus animae« (vyhnanství tělesné, ráj duševní). Když pak studentský ruch v Němcích vládě rakouské povážlivým býti se zdál a ona všecky studující uherské zpět volala, opustil také Šafařík, ač velmi nerád, Jeny a vrátil se v máji r. 1817 do vlasti své. R. 1816 byl se stal členem latinské společnosti v Jeně a tamější universita poslala mu r. 1819 diplom doktora filosofie.

Navrátiv se do Uher stal se v říjnu r. 1817 vychovatelem u spanilomyslného místožupana liptovského, Kašpara z Kubini v Prešpurku, v jehožto domě se krom jiných seznámil osobně s Fr. Palackým; Dobrovského, Jungmanna, Hanku, Nejedlého a j. literáty české byl již poznal, když se z Jeny Prahou do vlasti vracel. Zamilovaných studií linkvistických a historických i zde nezanedbával a jim k vůli odmítl několikrát vyzvání, aby se stal profesorem na evangelických učilištích, jimž se vyhýbal také proto, že Madaronové již tehdež surově proti Slovanům si počínali.

¹⁾ Zajímavé v naší době jest připomenouti jeho spis r. 1816 vydaný: »Über die Gefährdung des Wohlstandes und Charakters der Deutschen durch die Juden.«

Jakmile však pravoslavná obec v Novém Sadě gymnasiem srbské založila a Šafaříka za profesora a ředitele toho ústavu žádala, nezdráhal se úřad ten na sebe vzítí poněvadž se nadíti bylo, že na autonomním ústavě slovanském bez překážek a násilí maďarského bude moci působiti. Koncem září r. 1819 odebral se tedy do Nového Sadu. Jak důležit byl jeho čtrnáctiletý pobyt zdejší pro vědecké jeho práce, uvidíme níže; prozatím jen dotýkáme, že v Novém Sadě získal sobě »domácí ráj« pojav 1822 za manželku jemnocitnou a vzdělanou Julii Ambrozyovu de Zseden; psal o svém sňatku Kollárovi dne 4. srpna 1822: »naděje se od přátelské laskavosti Vaší srdečného podílu na mé radosti, oznámiti Vám musím, že ten Slovák Rosovák, co někdy trioletty a ballady psal a sonetty rýmoval, potom tři časové písničky nakousl, nyní novou domácí činohru začal, ačkoli ne sám více, alebrž se ctnou pannou Boženou Julii Ambrosy, jakožto ode dne 17. června svou přemilou ženou.« Paní ta věrnou láskou k němu Inouc vysoký vzlet jeho ducha pochopovala, při pracích mrzutých, když v Praze censorem byl, mu pomáhala, andělem míru a útěchy jemu byla, když svízele, trampoty a starosti životní nemilosrdně na něj dorážely. S ní se cítil šťastným po celý život svůj; ve mnoha dopisech i z let pozdějších činí o ní zmínku vždy srdečnou, láskyplnou. Tak se ozval r. 1824 k příteli Kollárovi: »Přejž Vám nebe duši, jakou mně, potom jděte směle bouřkám života vstříc.«

Štěstí domácí a klid rodinný ukonejšily mysl Šafaříkovu, která někdy trudnými poměry, v nichž Slovanstvo v Uhrách živořilo, velice rozryta byla. Rozlad jeho duševní způsobený pohledem na národ zmalátnělý zjevuje se v listě dne 14. února 1821 Kollárovi zaslaném: »Cele, cele přistupuji k tomu, co jste o našem položení, o našich věcech propověděl. Mé největší neštěstí jest, že obětovav nejkrásší část života svého zamyšlení onoho krásšího života národu svého teď v síle mužství na to hleděti musím, kterak se ten blýskavý, bublinový svět mládenectví bourá, až naposledy nezůstane z něho nic, leč prouh rány, kudy šel blesk a srdce roztrhl. Ale Vy se domníváte, že ještě všechno ztraceno není! I já bych se domníval, kdyby mi to jen ještě čtyřicet i devět Vám rovných Slováků pravilo; a tu by hlas Vaš ke mně byl hlas Boží, žádost Vaše žádost má; nebo já až podnes v lepším okamžení tak smýšlím a tak cítím, jako jsem již před pěti lety

smýšlel a cítil, ačkoli protivenství osudu rozličně úmyslem mým zaklátilo. Ano já až podnes hotov jsem všechno za milý národ svůj položití, i život; nebo ovšem lépe jest oslaviti národ svůj smrtí, než jej znectiti životem: kdybych jen možnou cestu k možnému cíli najítí, kdyby mi ji kdo ukázati mohl! Až potud ale bláznivé jest ostaviti všechno, pokud není jistoty, že aspoň něco zachováno bude. Jedno pohledění na nás, na naše, na to, co bylo a co nyní jest, i nesmělejšího ducha ohromiti, i nepevnější pero naděje zlámati musí; tak jest však, co počato, nepodařené, co stává, jest slabé. Nic méně ztracen jest jedině ten, kdo sebe sám ztratil. Pročež se držme a bojujme boj statečný; buďto že zvítězíme nebo padneme spolu, věncem nebo čelo nebo hrob svůj zkrásíme. Abych pak Vám ochoty své dokázal a důvěru Vaši odměnil, zde se Vám osvědčuji, že já z tohoto vyhnanství svého do srdce vlasti navrátiti hotov jsem, jakmile místo nalezeno bude, o němž by se říci mohlo poutníku: tu vstříc hůl svou do země, tu se rozzelená!»

Mimo práce vědecké dbal Š. v Novém Sadě také o praktické stránky života slovanského; povzbuzoval mladší síly, hleděl vyšší hodnostáře církevní věci národní získati a ponoukal srbské vlastence ku zřízení Matice Srbské, která také r. 1826 v život vešla; rovněž jeho působením začal se r. 1825 vydávati časopis »Srbski létopis«, v němž mnoho Šafaříkových prací u výňatcích uveřejněno bylo. Šíření kněh mezi lidem považoval za věc velice důležitou a kdekoli viděl netečnost v té příčině, rozhorlil se spravedlivým hněvem; když Kollár vydal svou Čítanku a seniorat evangelický, jsa o rozšíření její v lidu požádán, o nic se nestaral a kněhkupec na netečnost tu se odvoláváje pravil: »Es hat sich Niemand gemeldet, demnach kann in unserem Seniorat kein Exemplar abgesetzt werden,« psal Šafařík Kollárovi 20. února 1826: »Tito hňupové, ani rukou sáhnouti nechtějí, kde jim do měšce neteče! Není-li to k zoufání! Es hat sich Niemand gemeldet! Tedy to příčina všech příčin! Sedlák ovšem za kniha ni běhati nebude, ale musejí se mu poručiti, dáti atd.; mají se do školy od vrchnosti církevní a školské uvéstí, pak jich bude každý kupovati.«

Co se týče prací vědeckých, těžil Š. z pobytu svého v Nov. Sadě horlivě a bohatě; píše sám v té příčině Kollárovi r. 1826: »Jsem tolikými ideami a plány zaměstknán, že nepochybně celý život k dovedení desátého dílu nepostačí.« Ale jinak nebylo mu

tam na různých ustlání. Předkem mu nesvědčilo vlhké, bařinaté okolí Novosadské; neb sotva že se tam přistěhoval, začal postonávat a churavěl z počátku netěžce, až ho roku 1823 napadla prudká zimnice a následkem té vodnatelnosti, která ho několik měsíců bídne složila a zdraví jeho tak podemlela, že od té doby vlastně již nikdy plnému zdraví se netěšil.¹⁾ Nařiká si od té doby v dopisech často na bolení hlavy, očí a rheumatismus. Již 24. dubna roku 1824 stěžuje si Kollárovi: »S lítostí se Vám vyznati musím, že teď ani schopen nejsem ku pracím, které jen poněkud hlavu zaujmají« a 26. máje téhož roku udává příčinu: »Ku konci minulého měsíce onemocněla má Julie, z počátku tohoto já na žlučnou zimnici. Teď oba okřáváme jako muchy. Není-li to k zoufání! Toto podnebí mi jaksí nepřeje. Naděje a strpení jest to jediné, co mě ještě potěšiti, co mi pomoci může. Dá Bůh, že bude kdy lépe.« I v následujících letech stěžuje si na churavění hlavou a na časté stonavky manželky své, a přece nechtěl z Novosadu nezdravého se odstěhovati, ač již r. 1824 opět povolání do Kežmarku měl.

Držela jej v tom městě snaha horoucí seznati a probrati prameny srbského písemnictví a historie srbské, ku které materiál sbíral v četných klášterích na blízké Frušské Hoře i z knížectví samého: kdyby se byl vzdálil od těchto zříděl, nebyl by mohl vykonati úlohu, již za velmi důležitou považoval. Vida pak, že krom něho není tu žádného, který by té práce se ujal, raději snášel nezdravé podnebí a všelijaké jiné poměry nemilé, nežli by byl opustil pole, o němž věděl, že by po jeho odjezdě zajisté ladem leželo. Toho se obával tím více, vida, ani mniši, jimž v pravoslavné církvi hlavně náleží vědu pěstovati, nic nečinili, aby literatura srbská se zvelebovala a historie Srbův ze tmy na světlo

¹⁾ Píše o nemoci té dne 26. prosince 1823 Kollárovi: Byv dlouho nevrlý a stukavý upadl jsem měsíce srpna v zimnici, jejíž charakter za čas rozeznán býti nemohl. Brzo však se ukázalo, že to bylo zapání jater. Ležel jsem celých deset týdnů nikam sebou hnouti nemoha. Ku konci měsíce října teprv jsem maličko pokřáti počal. Měsíce listopadu jsem se dvakrát znovu rozstonal. Teprv ode dne 2. tohoto měsíce požívám snesitelného zdraví. Nemoc má jest největší neštěstí, které mě v mém životě potkalo. Zbaven jsem všeho toho, co život vášného a sladkého pro mě měl: nervový stroj zrušen, duchovní moci klesly — obraznost a paměť přchly docela, já zbořen jsem v květu věku, v květu mužství svého. Ostatně nechať Vás tato zpráva o mém neštěstí neznepokojí: procítající souhlas životních mocí pravda jen temný ještě, ale co den více a více se zmáhající, mi za to ručí, že ten Všelaskavý, který vzkřísil již již dohřešící plamen života mého, jemu i síly nadchné, aby opět obživly prsy zemdlené.

boží se vyváděla. Píše o věci té roku 1825 Kollárovi: »Já jsem nyní — pokud pro rozličnou nesnáz a nechuť a pocházející odtud hlavy bolení mohu — cele se oddal badání čili raději štarání v historii národu srbského a jeho literatury. Nevděčný to předmět, ale pro mne nyní, an můj pobyt zde problematický, nejdůležitější. Nevyštarám-li já něco, buďte přesvědčen, že století mine a z mnichův a z pomnišelého národu nikdo prstu na to nevloží.«

Tato příčina zdržovala Šafaříka v Novém Sadě i když pobyt tam pro rozličné nátisky se mu stal krušným. Když totiž ředitel Karloveckého gymnasia evangelík Magda, vydav geografii Uherska v ní tvrdil, že království Uherské pro bohatost svou samostatným býti může, byl nejen on ihned s úřadu složen, nýbrž obrácena přísná pozornost na všechny evangelíky veřejně zvláště na učilištích zaměstnané a nedůvěrou ovšem neodůvodněnou tehdejší vlády zastížen byl také Šafařík. Píše o tom Kollárovi dne 24. března 1825: »Známo vám bude z mého vypravování, že už od některého času vláda na mé odstranění jakožto člověka, který v Němcích studoval, a proto »nepochybně« nebezpečné učení do sebe vsál, všemožně dotírá. Zdejší popečitelé školy arcibiskup a biskup mě posavad úsilně bránili, ale nic naplat. Po dlouhém mlčení došel konečně úkaz, že prý, poněvadž to teď změněno býti nemůže, stolici učitelskou zatím podržeti mohu, ale zprávu nad školou nikoli déle nemohu. Dnes bude volen jiný director našeho gymnasia. »Bylo v tom jakési morální snížení — aspoň před světem — Šafaříkovo, mimo to však materiální ztráta, an mu příplatek, který jako ředitel měl, odňat jest, tak že od té doby jen 1200 zl. vídeňské měny platu měl.

Nelze se diviti, že od toho času pobyt v N. Sadě mu velice ztrpčen byl; vždyť byl jen prozatím nechán professorem, mohl tedy každou chvíli odstraněn býti, čehož se také obávati bylo, ani Maďari již tehda vše, co slovanské, krutě pronásledovati začali. Zvláštní okolnost tomu chtěla, že snahy maďarské poněkud se sbíhaly s jakousi nevolí srbského kněžstva, které nerado vidělo, kterak literatura v ryze srbském národním jazyku se zmáhá na újmu posavadní míchanice jazykové z russismů a staroslovenismů slátané, která nejen v církevních knihách, nýbrž i ve školství srbském vládla. Znaje surovou bezohlednost maďarskou napomínal spolupracovníky, aby byli v jednání pozorni a ostražiti; píše

r. 1826: »Obávám se, aby hádka a rozepře ve zjevný boj mezi námi a Maďary nevypukla. Není k tomu nyní času. Spolehejme na naši causa bona (dobrou věc) a na Boha, pak bude všecko. Pracujme raději po tichu mezi svými; snažme se získati svých, obživiti atd. Já aspoň přesvědčen jsem, že všecka ta usilování Maďarův, i veřejná na sněmě, v niveč přijdou a ničeho nedovedou.« A v jiném listě: »Lituji Vás srdečně, že ste o Maďary zavadil. Obával jsem se toho. Prosím Vás, jestli rada přítele co platná, nedejte se do sporu s těmi psohlavci. Já aspoň bych Vám toho odpustiti nemohl. Každou takou chvíli bych považoval za ztracenou. Život krátký, mnohotruden — a práce mnoho na poli milé Slavie naší!« Spravedlivým však hněvem se rozhorlil, když národní vášeň, udavačství a nepřázeň začaly zuřiti proti Matici Srbské a Letopisu; píše r. 1827: »Na Matici a Letopisy teprv nyní hromy bítí počínají.... Kdosi z biskupův psal o Matici do Vídně, kdosi z Vídně žádal od jednoho tajného policajníka v Uhřích zprávu o Matici. Tento psal, ale neobviňoval Matici, nýbrž vyložil, že to věc docela nevinná. Mezi tím Schock, agent arcibiskupův, věděv to hned zbouřil arcibiskupa. Tento nařídil strašnou inkvisicí — na věčnou hanbu mnišstva — zabránil profesorům gymnasiálním psáti a vydávati a hrozil Magaraševiči, že ho z úřadu složí, jestli jen jednu literu napíše a vydá atd. Proč to? Arcibiskup jen čekal na příležitost, aby pod pěknou zástěrou tento znik národní literatury a osvěty udusiti mohl.« Příkrým těmto slovům lze jen rozuměti, uváží-li se, že hierarchie pravoslavné církve jen z mnichů záleží, a že srbští hierarchové, vyjmouc jen sem tam nějakého, tehda zavádění národní řeči do literatury považovali za zneuctění jazyka církevního; mimo to intellectuelní stav mnichů pravoslavných byl tehda tak nízký, že ke vzdělanosti katolického kněžstva jmenovitě českého ani z daleka porovnan býti nemohl: vždyť kněžstvo naše náleželo mezi nejhorlivější buditele a podpůrce národní literatury a národního života v zemích našich.

Vida Šafařík, že jeho tichá, jen vědě oddaná činnost považlivě se podezírá, že jako trestem pro národní smýšlení se zůstavuje v nejistotě, zda-li mu úřad učitelský na dále ponechán bude či nic, že osočováním Matice národnímu životu se žila podtíná, jemu samému pak půda se podemílá, na které pusobiti začal a čím dále tím vydatněji pusobiti chtěl, přesvědčil se, že bude lépe,

když nemilých poměrů se zbaví, an předvídal, že Maďari neustanou štváti proti muži, jehož ducha vším právem se obávali. Od té doby byla snaha jeho, dostati se z N. Sadu. Píše r. 1825 Kollárovi: »Lituji, že jsem pozvání do Kežmarku nepřijal... vyznám se upřímně, že kdyby stolice literatury slovenské v Prešpurku v lepším pořádku byla, všemožně bych na ni dosednouti hleděl.« Ale i v té tísní, ve které byl, nechtěl na sebe vzíti úřad, ku kterému vnitřního povolání v sobě necítil. Když se ho evangelíci prešpurští r. 1827 skrze prof. Grosse tázali, zdali by na sebe nepřijal professuru theologickou, byl sice poněkud na váhách, má-li to přijati neb odmítnouti, poněvadž by si byl polepšil plat o 800 zl. v. m. a naděje byla, že v Prešpurku syna svého snadněji bude moci vychovati; avšak cítě v sobě »že nikdy horlivým theologem nebude a býti nemůže«, poděkoval se a čekal v N. Sadě dále, až přejný osud mu odtamtud pomůže. Po prvé zakvitla naděje, když šlechtný archimandrita L. Mušicki, sice srbský mnich ale národu svého a osvěty jeho veliký horlitel, stal se biskupem karlovickým; mínil tam založiti gymnasium a povolati na ně Šafaříka; avšak evangelíci byli právě tehda z dosazení na úřady učitelské v Chorvatsku vyloučeni, jak Šafařík sám píše: »Hle pomyslíte, nové neštěstí — z Chorvatska zákonem vytvořeni jsme, Není pak naděje, že by Jeho Jasnost Císař buď mne nebo Vás (t. j. Kollára) z té klatby zákona vyňal.«

Divno, že Šafařík Kollárovi, který tenkrát pro osočování maďarské vlasti opustiti a z ní třeba do Ruska se odstěhovati mínil, právě v tomto listě se dotýká jména slavného kulturního historika ruského P. Köpena, právě, že krom něho v Rusku jiné známosti nemá. Köpen totiž 1822 byl Šafaříka navštívil a poznav neobyčejného ducha jeho k tomu se snažil, aby takový muž Rusku získán byl. Vzbudil v ruské vládě myšlenku, aby Hanka a Šafaříka učinila skutečnými členy akademie císařské s ročním platem 4000 r. a vložila na ně úlohu sepsati slovník všeslovanský a slovanskou bibliotéku při akademii zříditi; Čelakovský měl býti jich pomocníkem s platem 3000 r. Šafařík chtěl se osvoboditi z osidel maďarských a vida před sebou dráhu, na které zamílovaným studiím všecek bezstarostně se bude moci věnovati, vděčně čestné nabídnutí přijal vymíniv si jen lhůtu, aby práce v N. Sadě začaté ukončiti mohl. Když pak po vypršení lhůty té ani Hanka ani Čelakovský chuti neměli do Ruska se odstěhovati, zůstal

i Šafařík ve vlasti, ana akademie mu 22. června r. 1832 psala, že, poněvadž Čelakovský a Hanka svůj původní úmysl změnili, i Š. ze slova se propouští. Současně měl Š. také naději býti povolánu do Vratislavi za prof. slovanských jazyků na universitu, kde také Čech J. Purkyně působil, který jmenovitě profesora práv Gauppa ponuknul, aby pruskou vládu k povolání Šafaříka naklonil; avšak sešlo tehda ze zřízení professury slovanské, která teprv r. 1842 založena jest.

Sklamán jsa ve dvojí naději, neměl Š. od r. 1832 již docela žádného stání a pokoje v N. Sadě; ačkoli běh jeho života zevnějšího by se byl klidnějším, bezstarostnějším stal v Petrohradě neb ve Vratislavi, přece blahorečíme osudu, že odstěhování se Š. ze vlasti zmaril; on síce zůstav ve vlasti mnoho trpkostí, svízělů, hořkostí a žalů zakusil, ale věda jím pěstovaná získala nesmírně, získala čest národu českého před světem, jemuž pracemi svými dokázal, že Čechové co se týče vzdělanosti a vědeckého badání, s ostatními národy kulturními na rovni jsou, ač jim s mnoha překážkami bojovati bylo proti veškerému apparatusu státnímu, který jiným národům pomocen, Čechům pak nepřizniv a na závalu byl.

Těše se vyhlídkou, že do Ruska neb Pruska povolán bude, nemyslil Š. na materiální výhody — o to nikdy nedbal — nýbrž měl před očima jen příležitost, že zamilovaným vědám svým vší silou ducha se bude moci oddati. Vida pak tu příležitost v cizině zmařenu, odhodlal se vzdáti se professury novosadské a odřici se raději platu stálého, aby nemaje na sobě žádného břemene úředního jen vědě žil. Zrak jeho obrátil se do Čech, odkud předkové Šafaříkovi po Bělohorské bitvě se vystěhovali, obrátil se ke královské Praze, která tehda z omračení dlouholetého k vědomí procitovala, že byvši dříve oslavenou hlavou mocného království v nové době ohniskem a střediskem, hlavou i srdcem vědeckého a národního života českého státi se má.

Odhodlav se přestěhovati se do Prahy a uved svůj úmysl ve skutek Šafařík překonal v sobě leccjaké předsudky a názory, které společně dobré věci tehda velice byly na ujmu a poněkud ještě jsou. Když filologické snahy Dobrovského úsilovnou prací několika nadšených vlastenců obráceny jsou na pole národní, když Dobrovského studium jazyka českého se proměnilo ve prostředek buditi v lidu českém vědomí jeho individuality, kterou

na základě bohaté a slavné historie v minulosti k národům ostatním jako národ se družil, nemohlo jinak býti, než že, jako při fysickém probuzení jednotlivce nevyspalost představám v jasny názor se udobiti překáží, také snahy národní v začátcích probuzení neurčitě na rozličné strany zabíhaly působice svou nejasností a nevytříbeností zmatek ve snažení samém. Historie nepřála národu českému, aby všechny částky své těsně spojil v jednom státním těle; posud náš národ nejen nepřekonal kantonálního partikularismu politického, nýbrž odtržena jest od něho veliká část pod korunou uherskou žijící, která nad to více i spisovným jazykem od společného života duchového se liší.

Bídny stav české literatury po bitvě bělohorské ovšem zavinil tu mnoho; katolíci slovenští nemajíce žádného historicko-literárního spojidla s Čechy byli první, kteří jazyk český slovenským nářečím nahrazovati počali (Mačay 1718), kdežto protestanti majíce bibli a obřadné spisy v jazyku bratrském sepsané starou spisovnou řeč zachovávali. Avšak i se strany evangeliků slovenských začalo se toto starožitné spojení s Čechy podřívati, nikoli ze svévole nějaké, nýbrž — z vlastenectví slovanského. Domnívali se, že jednoty spisovného jazyka nejsnadněji nabyti lze, když Čechové jazyka spisovného, literaturou i několikastaletým vývojem historickým ustáleného se odřeknou a místo forem v češtině spisovné historických na jazyk svůj přilátají dialektické tvary slovenské; půjčujeme, že formy jako *duša*, *smrťá*, *pohanoch* atd. plněji a tím zvučněji zní, než vybroušené formy české *duše* atd., avšak nejen marné, nýbrž i škodlivé jest namáhání a snažení, přetvořovati jazyk spisovný, v němž duch národní se vtěluje a práce jeho jako nějakým krystalem se ustálují.

Že Šafařík, rodilý Slovák, aspoň nějaký čas této snaze se úplně neubráníl, tomu nelze se diviti, když také rození Čechové, jako Trnka z Humpolce a Žák z Ousobí, si zabernolačili a tento v listu k Jungmannovi poslaném všeliké rozdrobování literatury na českou hrdost a neústupnost sčítal vině Čechy, že »záhubná hrdost« jich je »krivdivými pohrdači bratrů dělá«, že písemný jazyk český obrousiv a vybrouziv plnozvukný vokalismus staročeský, k němuž moravština a jmenovitě slovenština mnoho podobu mají, vlastně Čechy odtrhl od Moravanův a Slovákův a že by tedy návrat ku starým formám rozvaděné bratry opět spojil. Místo, že by tito jinak velice horliví a zasloužili vlastenci své

síly k českým byli připojili, chtěli, aby řeka zpět ke svému prameni tekla a nezarusavala nížin, kterými posud plynula. Nechtíce uznávati odštěpenství svého vinili Čechy hrdostí, tvrdošijností, svévolí, pánovitostí a sobectvím; Čechové prý chtějí ostatním panovati a přece prý jen se starají o sebe zanedbávající všeho, čím by snahy soukmenovců snadně podporovati se mohly. Ale při tom tesklivci tito zapomínali, že Čechům samým v jich zemi s týmiž překážkami bylo zápasiti, že v Čechách byl jen malý hlouček literátů, který ruch literární podněcoval a zachovával, a že snahám vlastenců českých jen založení národního musea a několik jmen slavných rodů jakéhosi lesku a většího důrazu dodávalo. Možná, ba pravdě podobno, že Čechové jsouce bernolačením jazyka omrzeli poněkud chladně anot i nepříznivě proti novotaření a novotářům se chovali; ale jest-li se tomu diviti? Litovati však při tom jest, že z toho jakási revnivost proti Čechům se zrodila, která někdy dobré věci skutečně škodila.

Tím vším poněkud také dotknut a nadechnut byl Šafařík; ale také u věci té, jako ve všem ostatním, jeho jasný duch zvířel nad mlžinami partikulárního vlastenectví, ku kterému jej Kollár strhl, když se ruchu uherských Slováků začal nakloňovati. Nebot Šafařík držel se posud přísně jazyka spisovného, kterého také v dopisích soukromých důsledně užíval. Nejsa prost stesků (na větším díle bezdůvodných) svých krajanů na Čechy, přece o bernolačení jazyka českého nic slyšeti nechtěl. Píše dne 14. února 1821. Kollárovi: »I sám pravím, abychom sebe více než Čechů hleděli. Mezi tím nechci, aby tomu tak rozumáno bylo, jakobych jazyk našeho lidu (t. j. slovenského) do knih naprosto uvéstí žádal; nebo ačkoli vím dobře, že každý národ jediné ve svém vlastním jazyku osvěcován a k vyššímu životu probuzen býti může, nicméně v této příčině tak smýšlím, že by nastoupení cesty Bernolákovy jen větší zkázu na nás uvedlo.« A v podobném smyslu pronáší se také v listě 4. března 1823: »Literatura naše (t. j. slovenská) jest arci jen ratolest literatury české a všech nás nejvroucnější péče býti musí, aby ní vždy zůstala.«

Ačkoli pak odštěpenství Slováků od literatury české neschvaluje, ačkoli ještě 10. října 1825 Kollárovi píše: »S tím bernolačením mluvy naší se mysl má jinak spráteliti nemůže«, přece od téhož roku povoloval Kollárovi v příčině té alespoň potud,

že v dopisích svých užívá několika slováckých a staročeských forem, jako na př. *búrka*, *památnú pravdu*, *vykúpení*, *archév*, *nejdokonalejší*, *mohel* atd.¹⁾ Zavrhuje důrazně Bernolacismus domníval se tehda přece Šafařík ještě, že rozvazováním konsonantů, nahrazováním užších vokálů plnějšími staročeskými jakéhoz zblížení s nářečím slovenským anot i líbeznějšího zvuku pro češtinu samu docíliti lze jest. Vynáší ve příčině té úsudek svůj v *Gesch. der slav. Spr.* v tato slova: »Čech novější doby miluje užší, temnější samohlásky *e* a *i* a obětuje jim plnější *a*, *o*, *u* nejen ve slabikách, nýbrž také v těch slovích kořených, ve kterých všem Slovanům ještě jsou společny . . . Nedostatek zvučných vokálů a nashromažďování konsonantů nenalézá se nikde v takové míře jako v češtině. Avšak ač půjcujeme, že český jazyk, co se týče libozvuku, za ostatními slovanskými nářečmi jest, přece by neslušno bylo proto české řeči výtku přirozené tvrdošti učiniti . . . Nebo v ústech lidu a v nejstarších zpěvích jest čeština mnohem jadrnější, silnější, ohybnější anot i libozvučnější než ve spisech novějších. Podivno ovšem jest, že nyní, kde učení se jazyku českému obecně se probuzuje, tak málo spisovatelů pravidel libozvuku šetří, aby požadavkům dobrého vkusu zadost se činilo. Kdyby při tom s jedné strany na všeobecné aesthetické zákony libozvučnosti, s druhé pak strany na zastaralé, zvučné formy slovné a jazykové, na výslovnost Slováků uherských, která bez odporu jest měkčí a často správnější než česká, na příbuzná nářečí, na analogii a důslednost se hledělo: napravilo by se ztracené rovnováží mezi úzkými a širšími samohláskami, docílila by se řečnická síla a vážnost a přestala by výtka »knikající mdloby« a »nedostatku důrazné plnozvučnosti«, která se jí tak často a nejnověji opět genialním a vkusným znatelem hrabětem St. Potockim činí, kteréžto výtky řeč českou, jak nyní jest ovšem úplně zprostiti nelze.«

Viděti z toho úsudku vliv Kollárův, s kterým se Šafařík v té době ještě o všelijakých věcech filologických radil; avšak, ač si tehda přál, aby čeština od nových vybroušených forem ku plnějším staročeským slovenštině uherské podobným se navrátila; ačkoli i v tom Kollárovi povolil, že literaturu Slovákův od české

¹⁾ Kladu zde na ukázkou několik vět z listu 21. máje 1826: »Těmto věcem . . . od bláznův . . . se naučiti nemůžeme . . . Já se pomalu hotuji, abych cestu ku klášteru sv. Jana nastúpiti a kyrillickú při rozhodnutí mohel.«

oddělil a v *Gesch. d. sl. Spr.* pod zvláštním záhlavím o ní jednal: přece v témž díle zřetelně pronesl se, že slovenština přese všechny přednosti, kterými ve příčině libozvuku před češtinou předčí, cti státi se jazykem spisovným účastna býti nemůže: »Položení Slovenska a lidu slovenského, historie minulých vzdělání jazykovému příznivých dob, ustavičné všeobecně zavedené užívání řeči české za řeč spisovnou a církevní u Slováků protestantských v způsob domácího nářečí tisícronásobně proměněného, anof i moudrá opatrnost takové novotě se přičí.«

Ačkoli Šafařík tehda sobě přál, aby Čechové starší formy do jazyka svého spisovného přijali, přece nebyl tak krátkozrakým užívati ve spisech tištěných forem od spisovného jazyka odchýlných. Nicméně však nebyl spokojen, že Čechové snahám Kollárovým vstříc jíti nechtěli; nesl nelibě výtku, že nemístně literaturu slovenskou v díle svém zvláště položil od české ji odděliv; píšeť Kollárovi 6. srpna 1826: »Jungmann i v listě na mně hořekuje, že sem v hist. Lit. Slovákův od Čechův oddělil; ale co s tím? Čechové jsou neustupni v nepravé při. Jim se líbí nade všechno jejich nemotornost. Jsou pravé opice. Jungmann píše, že jim jich čeština lahodně zní, tíže jim slovenčina naše, srbina zženilá. Drtina a Doležálek mi psali z Vidně: »Ty slovakismy v Čitance (od Kollára vydané) *sví* nám nesnesitelné, mnohem nesnesitelnější nežli naše germanismy.« Oni vůbec za to mají, že nad lahodnost češtiny není nic na světě. Slovenská terminace a slovo jim hned zimnicu působí.« I následujícího roku 1827 navrácuje se dne 18. května k též věci: »Čechóm se nelíbí, že sem jich nářečí přednost libozvučnosti nepřisúdíl. Ale pro Boha, mohu-li to? Musel bych z rozumu vyjítí. Nelíbí se mi to, aby sme sobě sami společně lhali a sebe sami nepravdu lákali. Čech, jak vidím, o zvuku svého nářečí zhola není schopný sříditi, an mu srbské nářečí lenivé, zženilé a jaksi hrubé pro mnohé *a, o* Odvolávají se Čechové na *sví* národní mluvu, na operu, že je líbezná: může býti, ale mně to aspoň nepochopné, jak by ku př. dštití mstem a jiná slova, jaková se v českých operách nalézají, v ústech zpěvákyně české lahodně zněla. Poněvač Čechové drsnatost řeči své, jaková ve spisích jejich panuje, naprosto uznati nechtějí, není tu ani naděje polepsení . . . Nárek ten na oddělování slovenského nářečí od českého v mé literatuře jest věru bezzásadný . . . Čechové tak na nás nařikají a sami ruky podati nechtějí.«

Ale krom těchto stesků Šafařík nikdy dále se nepustil, nýbrž nahlídnuv škodlivost takového novotaření jen spisovného jazyka užíval, kdežto Kollár ještě roku 1836 v blouznění svém potrvál.

Druhá příčina, která jej odvracela od Prahy, byly zvláštní poměry, jež tehda v Čechách panovaly. Tu předkem vytknouti sluší ostudnou hádku o analogický a starší bratrský pravopis, která roku 1828 mezi Ypsilonisty a Jotisty nejvíce zuřivší příčinou hrubého nepřátelství mezi oběma stranama se stala, jež té výše dostoupilo, že J. Nějedlý se neštítil přívržence analogického pravopisu policii jako panslavisty udati. Příčina nepřátelství byla ovšem směšna a Klácel trefně o ní pravil v básních svých, že

Byl to epos novočeský,
Půtka dvou to obrů svět děsící,
Obra J a Ypsilon.

Ale půtka ta měla nemilé následky, ana mezi spisovateli mnoho hořkostí a trpkostí natropila a když listy soukromými ve širší známost se dostala, velikou rozmrzelost mezi vlastenci způsobila a to tím větší, když listem Čelakovského se vyneslo, že Dobrovský, jenž za hlavu panslavistů udán byl, udavači pravil: »Mýlil jste se v osobě«; narážel na Jungmanna, jehož příznivcem tehda nebyl.¹⁾ Uvážíme-li vřavu, která Dobrovským rozdmýchána byla o Libušin Soud, a majíce na mysli, kterak se tento jinak velezasloužilý muž ve sporu o tu starou památku vášnivě choval, an obrance Libušina Soudu nebezpečným u tehdejší vlády jménem »přemrštěných vlastenců« naděloval, dáme Čelakovskému za pravdu mluvícímu o tehdejších poměrech pražských: »U nás domácí války a kaceřování trvají neustále, tak že není hodno s kým v bližší známost vstoupiti«; a v jiném listě pronáší se týž: »Nejedlý, Tesař a Dobrovský dělají triumvirát pekla zasluhující.« Nelíbily-li se tyto poměry těm, kteří již v nich žili, mohly tím méně lákati koho do Prahy, který jsa nepřitelem všech pletich jen pokoje ku svým studiím hledal. Také nezůstalo tajno, že novým do Prahy příchozím literátům se všelikými nesnáze úmyslně strojenými zápasiti bylo, které Hanka obávaje se o budoucí slávu svou osno-

¹⁾ »Ale šibal jest Dobrovský přece; vmlouvaje se (u censora) prý doložil: Sie haben sich in der Person geirrt, tak jakoby říci chtěl: ne já, ale baťuška (Jungmann).« Čelak. sebr. listy str. 123.

val,¹⁾ nehledě ani k starostlivé policii, jež každým šustem péra nějakého spisovatele českého hrozivé hromy panslavistické slyšela.

Jestli tyto všeobecné poměry pražské v Šafaříku nevzbuzovaly chuti, na Prahu jako budoucí bydliště své pomysliti, odrážela ho od toho zajisté také povaha Dobrovského, který tehda diktaturu nad českou literaturou vykonával. Úspěchy, kterých na poli vědy a literatury sobě dobyl, naplnily ho mohutným, ovšem oprávněným sebevědomím, které však ve spojení s jeho přirozenou dráždívaností, jež časem až k chorobě myslí vedla, se proměnilo v nesnesitelnou jiným pánovitost a diktatorství literární. Co on za pravdu uznal, měli uznati všichni, čemu on odpíral, měli zavrhovati všichni. Tato vlastnost, která velikému tomu spisovateli mnoho trpkých okamžiků způsobila, neochabovala, když věku kmetského dokročil, nýbrž se povážlivě vzrůstala. Čím starším se stával, tím bezohledněji si počínal, nejen proti jednotlivcům, nýbrž proti vlasteneckým snahám vůbec. Jungmanna pro Libušin soud nazval ovšem jen narážkou: Impostor, Betrüger, Schlaukopf, dummer Einsender atd. a v listě daném Pogodinovi dne 17. srpna 1828 praví o téměř šlechtěném muži »Jungmann und Leute seines Gelichters.«

Pro podobné nezdvořilosti a bezohlednosti nepožíval Dobrovský v posledních letech svého života již té lásky a vážnosti jako dříve a když Jungmann ho zdvořile sice ale jadrně odbyl a Svoboda mu v Hormayerově Archivě na výtku »überspannte Patrioten« úštipně odpověděl: »ist es denn eine Ehre keiner zu sein«, nastala mezi spisovateli, zvláště mladšími, radost z toho veliká. Tak psal Čelakovský r. 1824 Kamarytovi: »Dobrovský zase po medvědsku zahučel« a o jeho předběžné odpovědi Svobodovi: »jest zase z hrubé kuše střela«; r. 1825: »Dobrovský starý kutil — opět se svým hrubianstvím zalezl do Jahrb. der Lit.«, a když se v Praze rozneslo r. 1826, že zaslal recense o Šafaříkově a Jungmannově historii literatury do týchž listů vídeňských, praví Čelakovský, že »jsou mastné t. j. paliců bijicie«. I důvěrný přítel Dobrovského, Kopitar, psal r. 1826 Šafaříkovi, ohlásiv mu nové pojednání Dobrovského o sv. Cyrillu a Metoději: »auch nicht befriedigend; der gute Dobrovský wird alt«. Kterak autorita jeho již r. 1823 byla zviklána, kterak nedůvěřivě praví vlastenci k němu se chovali, poznává se nejlépe

¹⁾ Viz Život Jungmannův od V. Zeleného p. 260.

bylo, aby se byl mohl státi na př. českým Mickiewiczem; a proto přejeme sobě štěstí, že bohaté dary ducha svého věnoval nej- přesnějšímu vědeckému badání; výsledky, jichž zde se dočinil, pojistily mu na věky slavné jméno a kdekoli nejvýtečnější badatelé všech národů a všech věků sborem se uvedou, tam povždy Šafařík zaskvěje se jako hvězda první velikosti. Práli bychom si, aby epigonové, jimž mimo nadání k mluvě básnické příroda dala také vlohy jiné, Šafaříkovým příkladem se řídili; bylo by v naší literatuře slyšeti méně cinkání, ale neleželo by u nás tolik polí vědeckých ladem, která na pilné ruce příčinlivých, snaživých těhařů a vzdělavatelů posud marně čekají.

Ovšem, poetický názor světa, že pravda a šlechtnost konečně přece zvítězí nad nepravdou a nicotou, Šafaříka až do smrti neopustil a zanašením se s poesíi nabyta řeč jeho onoho půvabného vzletu, který jsa vlastností řeči básnické v dílech vědeckých se obyčejně pohřešuje a nehledá, nicméně však i v dílech vědeckých mocným kouzlem čtenáře poutá. Dobře praví Buffon, že »sloh jest člověk sám«; ve slohu zjevuje se individualita člověka. Z toho se nám vysvětluje způsob Šafaříkův vyjadřování myšlenky ne ve větách krátkých, nýbrž v periodách objemnějších; on totiž nerozkládal jednotlivé momenty myšlenky vedle sebe, nýbrž shrnul tyto momenty v jedno, celou myšlenku vyjádřil větou, která pak podle logiky, grammatiky i slohu jen periodou býti mohla. Krasocit jeho působil, že periody jeho se vyznamenávají lahodným, odměřeným rythem, který nám líbozvuk period Ciceronových připomíná, jakož vůbec z jeho spisů patrné jest, že sloh jeho se vzdělal podle vzorů starých klasikův, s nimiž ve mládí z příčin aesthetických, později za příčinou badání historických ustavičně se zanašel.

Avšak nehledíce ani k líbozvuku period jsme mocně jímání poetickým a rhetorickým vzletem řeči jeho plynoucím z toho, že nepsal díla pouze učená, nýbrž že učenými díly s jedné strany chtěl odrážeti útoky zlomyslných nepřátel Slovanstva a napravití křivé úsudky, kterými oni národy slovanské před světem zostudili, a se strany druhé že v soukmenovcích vlastních vzbuditi usiloval vědomí národní, které jednotlivce od vlastenectví kmenového na výši ideje slovanské povznáší. Protož jsou všechny jeho důležitější spisy historické vlastně apologiemi, ale apologiemi, které velkolepostí materiálu v nich spracovaného a hlubokostí vědy, mo-

hutností povahy i nadšeností citu apologety samého tak neodolatelně působí, že odpůrcové zdrcujícím vlivem důkazů omráčení pravdě Šafaříkem hájené sami svědectví dají musejí. S dobrou pravím rozvahou, že Šafařík, ač byl historikem, nadšeným citem vynikal a citem tím díla svá prodechoval; vím, že se tím stavím na odpor běžnému onomu názoru, který na historikovi žádá, aby byl zcela objektivním, t. j. aby z líčení jeho nikde a nikdy cit jeho neprorážel. Avšak žádný pravý historik posud tím názorem se nezachoval, jednoduše proto, že ho zachovávat nelze, a kdo ho zachovává, není historikem, nýbrž kronikářem, který jednotlivé příběhy po sobě seřaduje jako kuličky na páteři. Historik jest člověkem jako každý jiný, nelze mu tedy svléci se sebe šat národa a lidu, z kterého se zrodil, nelze mu vyrvatí ze srdce svého lásku k pokrevníkům svým; a neužívá-li těchto citů na ujmu pravdy, jsouť ony i v historii oprávněny. Zamlčovatí chyby národa svého jest historika nedůstojno; ale zůstatí objektivním t. j. chladným při něštěstí, které národ buď si i svými chybami zavinil, to již není objektivnost, nýbrž nevšímavost, která od zpustlosti srdce příliš vzdálena není. Komu historie jest více nežli suchoparným seznamem jmen panovnických a válek svedených, komu jest tím, čím má býti, t. j. vitae et rerum magistra, prostředkem ku vzdělání srdce a mravu, zrcadlem, v němž národ věrný sebe obraz vidí, ten pochopí, že historik jest povinen, vši silou ducha se opřítí, když obraz ten neslušnými tahy zlomyslnou rukou jest zohyzděn. —

S toho hlediska pojímal také Šafařík historii, jak jde ze slov jeho, která na str. 43 svého spisu Ueber die Abkunft der Slaven položil; jednáje tam totiž, kterak Surowiecki povahu Staroslovanů líčil, praví: »Laskavé smýšlení Surowieckého o věci té a duch, kterým národní život našich předků tak hluboce a náležitě pojímá, nejnitračnější útrobu mou rozehrály a v přesvědčení mě utvrdily, že, ať se cokoli ve prospěch po učensku a po pansku se nesoucího zohyzdování naší povahy národní zde onde ještě posud uvádí, opravdovsky věrná historie našeho lidu jen ve vlastním jeho srdci životní silou vzniknouti může, má-li vůbec určení své splniti a státi se vzdělávacím prostředkem srdce i mravův.« Tak jest; historie má líčiti život národní a proto má opět národní život buditi; má-li však této dvojí úloze dostáti, musí historik sám býti schopn vnořiti se do hlubin národního života,

aby poznal genia lidu, jehož osudy vypravovati chce; on musí srůsti s individualitou národní, zvláště pak historik slovanský, jemuž dána jest úloha, aby Augiův chlév, ve který zloba nepřátelská velebný chrám dějin slovanských znešvařila, silou herkulovskou vyčistil. Tento jest smysl slov, která Šafařík již dne 9. ledna 1826 Kollárovi psal: »Oh, Rakowiecki! jak památnou pravdu jsi pověděl, že ve slovanské historii Slovan pracovatí musí.« Vždyť vliv nepříznivé nám cizoty, která pod pláštíkem zkoumavé vědy Slovan za plémě inferiorní představovala, byl tak zakořeněn, že našinští, slovanští spisovatelé, zvláště ruští, u nás pak Dobrovský, tímto vlivem jako nějakou nákazou nakvašení předky naše za surové, vši vzdělanosti a snahy prosté dívochy popisovali.

Proto se těšil vida vědecké dílo netoliko založeno na přesné kritice, nýbrž také prodechnuto láskou k národu, jakož psal Maciejowskému dne 24. května 1832, když byl první svazek jeho historie Pravidawst slovanských obdržel: »Obdivem mě naplňuje důkladné přesné sestavení tak bohaté látky, tím větší radostí krásné stanovisko, s kterého vývoj našeho národního života posuzujete. Vaše dílo nesmírně mnoho přispěje k lepšímu poznání naší národnosti v jejím pravém, krásném světle a tím i více věrněji ji milovati naučí.« Za tou příčinou naproti vymyšleným utrhačným zprávám nepřátelských Slovanům historiků klade oprávněnost citu a touhy míti obraz předků našich spravedlivější pravě: »Každého zajisté z otrlosti a surovosti vyzutého a národu svému neodcizeného člověka srdce vře neukojenou tužbou po hodnověrné zprávě o milých svých předcích.« A proto obrací se proti nešvařitelům takovým nejen zbraní vědy, nýbrž také zbraní tou, kterou nejvýše uražený cit jeho mu podává; jsouť to místa v jeho spisech plná poetického vzletu řeči a přesvědčující vřelosti, jimž nikdo neodolá. Když v díle Muravjevově o Starožitnostech Novgorodských hnusné toho spisovatele názory o starých Rusích četl, psal Pogodinovi dne 24. října 1836: »Měl jsem, příteli, několik zlých hodin, když jsem tuto hanebnou knihu přečetl. Co si počítí s takovými lidmi? Bůh sám jim to odpust; nevědí, co činí, jak a čím hřeší. Řeky a Římany naši předkové ovšem nebyli; nenavštěvovali divadel v Athénách a neposlouchali Platóna; ale takoví barbari, za jaké někteří novější spisovatelé ruští je líčí, jistě nebyli. Oh příteli! život pln národních zvláštností, svěžesti

a síly v bouřích několika století zašel na březích Visly, Bereziny, Dviny, Lovatu, Dněpru atd., jehož světlá stránka jen v několika slabých paprscích, čistému, cudnému oku viditelných, k nám nedvěčným potomkům proráží, jehožto mylně pojatou stránku obrácenou několik zvrhlých synů si za zábavu béře, naše předky haní, tupí a jim se rouhati! Muravjev, rozený Novgorodčan, píše satyru plnou hany a lži na rodiště své, na starý, činy bohatý Novgorod! Co horšího se nám může státi?»

Dotýkaje posavadních spisů o starožitnostech slovanských kárá, slepé těch tupitelů následovníky takto: »Takovéto knihy, jsou-li jen poněkud učenými výpisky ze starých foliantův proplátané s novořeckými etymologickými nápady opeřené, na domácí obecenstvo obyčejně působí jak nějaký zázrak: učení i neučení jednorodci těm věcem, o něž běží, ovšem tak málo jako spisovatelé rozumějící, přijímají s plesem každé takové nové zrozenátko a hlasatelé národní slávy učenost a důvodnost svých krajanů ve sterých časopisech i v novinách horlivě roztrubovati neopomíjejí. Tím způsobem není divu, když jisté hrubé bludy na újmu Slovanův ode tří století v historii severní Evropy tak se zakořenily, že nám až posavad rozumnými důvody a převahou pouhé pravdy proti nim odolati možné nebylo. Totéž věrný obraz posavadního vzdělávání starožitností severní Evropy! Kdo smyslí, že zde od nás v přepjatém zápalu z míry vykročeno a něco nesuslušně nadsazeno jest, ať sobě shromáždí ty spisy o národech severní Evropy a čta je s rozvahou sám o nich i o naší příkré výpovědi ať soudí.«¹⁾

Ano, vyslovit zde Šafařík sám pravdivé slovo, které jeho činnost jako historika označuje: »zápal«; ano, svatý zápal v něm háral, když o dějinách Slovanstva pracoval, když usiloval, rupy lži a nevědomostí odhrnouti, které dávnověkost slovanskou zakrývaly. Neostýchal se veřejně k tomu se znáti, že vlastenecké smýšlení považuje za vlastnost každému historikovi příslušnou: »Protož nemá se zásluha badajícího historika měřiti jediné podle výsledků zkoumání jeho, nýbrž také podle čistoty a věrnosti smýšlení, která jej při práci vedla a podle vznešenosti účelu, kterého se dopracovati chtěl.«²⁾ On se netají s úmyslem svým očititi Slovaný z nářků nespravedlivých, an praví na str. 430 Sta-

¹⁾ Starož. p. 390.

²⁾ Abk. d. Slaven p. 7.

rožitností: »My o předcích svých spravedlivěji souditi se učme. Vysokost a jasnost místa, kteréž tento neb onen národ v historii člověčenstva zaujímá, nezakládá se pouze na množství vítězných a krvavých bojův; před stolicí vyššího soudce nežli jest klátivý rozum náš, i tiché domácí cnosti mají cenu svou.«

Ale snaha, vyvrátiti lživá o Slovanech tvrzení, nezavádí ho, aby skutečné jich chyby a vady zakrýval, nýbrž bez obalu o nich mluví: »Slušněji by nepřítelům vytýkati mohli dvě hlavní vady ve mravní povaze Slovanů, které od prastarodávna hyzdily krásný věnec národních jejich cností a na celá pokolení těžké bída a pohromy, až i neuchylnou zkázu uvalily. Z těchto první, již od císaře Mauricia na konci šestého století vytčena a z lehkomyšlnosti jejich poslá, jest, že Slované nenávidějící sebe vespolek v ustavičných mezi sebou žili rozmrštěných a roztržitostech. Jsouce na nesčíslné malé obce rozdrobeni a rozkouskováni, žili bez péče a starosti o přítomnost i budoucnost, o svou slávu a potomků svých štěstí a nikdy nemohli sebe povznést k vyššímu politickému duchu, ke sjednocení všech úmyslů s udušením osobních vášní a naruživostí, pro domácí blaho a proti cizí přemoci. Druhá, mající své zřídlo v živé jejich smyslnosti čili ve přílišné vnímavosti vněšních důrazův a jakési těkavosti myslí po následovnictví bez ustavení se na tom jediném, čehož nejvíce potřebí, jest nezřízené milování cizozemštiny, k níž od věků lnula srdce slovanská, tak že jim vše přespolní vždy bylo pochtovější nežli domácí, cizí jazyk a způsob živobyť vždy příjemnější nežli vlastní a mateřský. Tím obojím to poslo, že Slované, kmen tak veliký, lidnatý a rozšířený, již ve prastaré době tak snadně ledakterému dobrodružnému třebas sebe menšímu národu v poddanství a služebnost se dostávali a že povadivše se mezi sebou volili sobě panovníky a drance přivolávati z ciziny nežli pustivše mimo sebe hněv pokoriti se jeden druhému. Čas vyrovnal vinu i trest: Slované vrchovatě zazili plodův své nesnášlivosti.«¹⁾

Možná, že »objektivní« historikové takový způsob subjektivní neschvalují, poněvadž cit z historie národní vůbec vypleti chtějí; možná, že hyperkritická objektivnost neporozumí, kterak do Starožitností slovanských náleží věta: »Slované obhájivše sobě přes všechny vichřice zbouraných věků zaujatá v pradobě sídla dočekali se šťastné té chvíle, kteráž jim slibuje stálý byt a zdárné zkvé-

¹⁾ Starož. p. 437.

tání národního života i nerozlučné od něho slávy.« Ale komu jest historie zároveň vzdělavatelkou národního vědomí a mravů, ten dobře porozumí, proč takovou větu Šafařík do arcidíla svého položil. Vřelostí citu a vzletným slohem přednášel svoje učené výzkumy a protož jsou i učená díla jeho záživnější nežli podobné spisy autorů jinojazyčných. Jak krásné o tom pověděl slovo r. 1867 učený Němec K. T. Neumann: »Jak vysoko vynikají v této, řekl bych, vyšší příčině Šafaříkovy Starožitnosti nade všechny spisy naší literatury jednající o podobných předmětech! Tu není oné bezduché důkladnosti, která paběrkuje bez konce naposledy celou směs čtenáři pod nohy vrhá, by sám si z toho vybral a sám úsudek si učinil; u Slovana láska do toho stupně vítězí nad spráchnivělostí starodávné hmoty, že ji zrovna oživuje a organickou formou odívá.«

Bez tohoto vřelého citu Šafařík nikdy by nebyl dospěl k oné svěžesti a živosti vypravování, k onomu produševnění látky, která jsouc výronem práce ducha i srdce opět ducha i srdce čtenáře jímá a povznáší. A jsouc na hrubém omylu oni našinští historikové, že citem psaná historie neobstojí před stolicí soudné kritiky; jen jest potřeba vyhybatí se překrucování udajů na ujmu pravdy. Ale láska k národu i v historickém díle sálající nikdy nemůže býti příčinou, aby kritika nějaké dílo odsoudila; a právě při Šafaříkovi osvědčila se kritika ve příčině té spravedlivou. Vychází to ze slov S. Cassela, kterými r. 1846 v »Allgemeine Zeitschrift für Geschichte« tuto stránku Starožitností posoudil: »Bemerkten wollen wir, was gewiss in der Empfindung aller seiner Leser lebte, was aber noch nicht scharf genug ausgesprochen ward und nicht ohne die grösste Bedeutsamkeit ist, dass das Buch Šafařík's zu den wenigen gehört, bei denen die Gelehrsamkeit und der wissenschaftliche Plan einen auf Gesinnung und Charakter gebauten Weg gegangen, bei denen aber das Gefühl in der Funktion des Geistes ebenso mächtig war als der Wille dieses Gefühl zu rechtfertigen; die Kraft des nationalen Bewusstseins hat es hervorgerufen und wie es dieses zu stärken und zur Anerkennung zu bringen gedenkt, tritt es mit Schärfe und Bestimmtheit, mit einem herausfordernden Muthe auf, der kund gibt, dass der Autor zwei Leben an die Entwicklung seiner wissenschaftlichen Plane setzte,

das geistige und das nationale. Möglich, dass bei dieser national-individuellen Auffassung der Geschichte oft zu weit und zu viel für sich ausgelegt wird, gewiss, dass das eigentlich objektive Maas, nach dem wir Geschichte schreiben sollen, dabei übersprungen wird, aber es weht uns aus solchen Werken eine kräftige frische Luft an, wir fühlen, dass wir es hier mit heiligem Ernste zu thun haben, und in einer Zeit, wie die unsere ist, da die Wissenschaft oft genug anderen Motiven dienen muss als den in ihr selbst liegenden, hat es etwas Erfreuendes und Erhebendes, namentlich wenn auch sonst die literarischen Mittel in solchem Umfang angewendet sind, wie das bei Šafařík der Fall ist.«

Bystrost myšlenky plodila u Šafaříka živý a vřelost citu vzletný sloh, ať již psal česky nebo německy; jemu se podařilo jak málo komu, nejučenější obsah podati ve formě ušlechtilé, okrouhlé, na které závaží látky učené, jež v sobě nese, pozorovati není. Sličnost formy však nepřekážela nikdy napjatému, až do nejdrobnějších částek svědomitému badání, které právě u něho se vztahovalo k nejsubtilnějším záhadám vědeckým. Právě sám o sobě v Památkách hlaholského písemnictví, že »jeho mysl přirozeně vždy více k rozřešování zavilých a takořka zoufalých otázek na poli vlastně slovanském nežli k zalétání do krajín cizích anebo do říše obraznosti se nese.«

Ale nevyhledával takových zavilých a zoufalých otázek jediné pro jich zajímavost, nýbrž z lásky k národnímu děje- a jazykozpytu; i zde vedla jej tedy mimo bystrost rozumu upřímnost citu národu oddaného, který mu práce nejzáhadnější a nejobtížnější oslazoval, jakož sám se pronesl v listě daném Kollárovi dne 2. února r. 1823: »Jediné to se daří, k čemu nás srdce táhne.« A ovšem, co se nepojímá pouhým rozumem, nýbrž také srdcem, od toho se tak snadně neupouští; odtud ona houževnatost, kterou Šafařík v badání neustal, až pravdy se dobral. Tak se pronesl v listě ke Kollárovi dne 11. září 1828: »O slovích čáry, volchv, kumír, balij atd. třeba ne dny, ale celá léta badati.« Co Kollárovi dne 10. října 1825 stran topografie starosrbské psal káraje Raiče a Engla, kteří nemohouce nějaké starší místo ustanoviti se spokojili udáním, že jest neznámo, to platí o všech pracích badatelských Šafaříkových: »Neizvjestno — totě ovšem snadná odpověď. U mne nesmí býti ani jen ta nejmenší ves neizvjestna,

třeba by byla ještě za času Attily zhořela.« Hledaje jednotlivostí nezapomínal na celek a maje celek před očima nezapomínal, že jen z jednotlivostí se skládá. Odtud ona souměrnost v jeho spisích vědeckých, že částka ku částce se nenuceně řadí k budově velkolepé, jížto plastičnost nám zjevuje mohutného ducha mistrova, kterému okoralost a nepodajnost hmoty k službám býti musí.

Avšak, ačkoli pilností a genialostí svou monumentální díla po sobě zůstavil, přece skromně vyznal, že nikoli pravda sama nalezená, nýbrž námaha vynaložená jí dobytí, badatele nejvíce těší; praví totiž v pojednání »Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus« str. IV.: »Co se mne týče, považoval jsem v historických vědách názor samočinně nabytý vždy za plodnější a svobodného badání za hodnější, nežli učení bez hlubšího přesvědčení otrocky a slepě do sebe ssaté, jsa pamětliv vážných slov německého slavného spisovatele: nikoli pravda, kterou kdo má nebo mítí se domnívá, nýbrž upřímná práce vynaložená, pravdě na stopu přijíti, dává člověku cenu.«

Označivše aspoň v několika obrysech Šafaříkovu povahu spisovatelskou, přikročíme již k rozboru jeho spisů.

Tu předkem nám dotýkati jest jeho prací básnických, k nimž připojíme pojednání jeho o metrice a stati aesthetické. Jsou to vesměs, řekl bych, práce průpravné mladistvého ducha, jimiž, jako básněmi, vzlet svůj zkoušel, anebo hloub vědění svého měřiti chtěl. Nestal se básníkem velikým a také žádnému nenapadne, význam Šafaříkův v jeho básních hledati, an Šafařík sám v pozdějším věku nerad o plodech básnických mládí svého mluvil; nicméně však básně jeho jsou v době, kdy vyšly, zjevem pozoruhodným. Tak zvaná česká poesie na začátku tohoto století nebyla, vyjmouc leda práce Jungmannovy, leč nechutným veršičkováním, nejapným rýmováním a planým klínáním, z něhož ještě k tomu skřípot neustálené prosodie hrčel. Jak českému verši se nedostávalo metriky jemu přirozené, tak neměli čeští básníci — sit venia verbo — onoho vzletu, oné názornosti, kterou myšlenka obrazem prokvítá. Do této zmalátnělosti nemohoucí ani žiti ani umřiti zazněla Šafaříkova Tatranská Musa s Lyrrou slovanskou (v Levoči 1814) čerstvým dechem, oděna jsouc v roucho klasické, napájena rosou z pramene kastalského. Básně Šafaříkovy r. 1814 podobně musily vlastence tehdejší překvapiti, jako r. 1819 vydaná Vznesenost Přírody od M. Z. Poláka: takového vzletu řeči a směrnosti

fantasie v českých básních posud nebylo. Byl to pokus, vlastenecké myšlenky odívati ve formu klasickou:

Nechť kouř z objetí v hloubi prsou zňatých
Zaclání struny mé; nechť genius volá:
Aj tvé krásy tajemství!
Věčné, Slávie, mé hoře!

Když jen odražený sladčeji přátelům
Zábřesk nádra kojí, ohlas uším vzeje:
Aj tvé krásy tajemství!
Věčné, Slávie, mé vděky!

O dojmu, který básně Šafaříkovy na tehdejší vlastence činily, dovídáme se ze zprávy A. Rybičky, když Šafařík maje se r. 1815 odebrati na universitu Jenajskou k jmeninám příznivce a příbuzného svého Samuela Šarkaně složil báseň jako na rozloučenou: báseň ta, poněkud delší, líbila se tak, že v hojných prepisech obíhala po Slovensku a dostala se takto také do rukou spisovatele a evang. kazatele Štěpána Lešky (nar. 1757 v Kuželově na Moravě, umřel roku 1818 v Malém Kereši v Uhřích), který opis poslal příteli svému Jiří Palkovičovi, aby ji podal tiskem u veřejnost, což tento také učinil, dada ji v Týdenníku, jenž tehda v Prešpurku vycházel, 1816 vytisknouti. V dopisu k Palkovičovi praví Leška: »Ku podivení jest, že z Gemerské stolice tak znamenitý Slovák posel, ježto již v samém mladém věku tak výborně píše. Což pak teprv můžem o něm pomysliti a čeho v naději očekávati, jestliže, jakž za to mám, staré knihy slovenskočeské bedlivě čísti bude?«

Naděj ta se ovšem vyplnila, ač ne co se týče básnění Šafaříkova; skládal sice i v Jeně básně, z nichž některé v Hromádkových prvotinách tištěny byly, ale záhy poznal, že národu svému lépe prospěje prací vědeckou než hrou básnickou. Jde to z listu jeho psaného Hromádkovi v srpnu r. 1816: »Co jsem z P... vystoupil, ani jiskry náklonnosti k básnictví nepocítil jsem, aniž, mním, se k němu přimámiti dám. Veliké příčiny mne k tomu ustanovily. Popatřte na celou literaturu naši! Jaké mezery k vyplňování! Jaké poskvrnny k vymazování! Kolik polí nevzdělaných! A my, jichžto povinnost jest, chyby její podle hřívna každý svého vyplňovati, nevhod vlasti a nám k hanbě naposledy vždy jen básniti a — blázniti budem? Zdaliž (dle počtu) básnířů českých

není legio? A kde který zeměpisec? Kde přírodopisec? Kde hmotoslov? ¹⁾ Kolik pak asi dějopisců? Kolik mistrů v jiných uměních? Hanba nám! pravím. Zdaliž my všickni, jenž pro vlastenectví horliti se zdáme, nejsme podobni oněm bláznivým podmanitelům, kteříž předstírajíce, že chtějí národu (blaženějšímu) pomoci, vytrhše jej dobrotivému králi pod své tyranické žezlo podrobují? Chceme lidi od milování jiných lepších literatur k své, ač toho nehodné, nakloniti. Považte, přáteli, této věci, an ve všech knihách našich ani snesitelné známosti přirození dočísti se nelze. Řeč naše jest tak spanilá, tak výborná, jistě milování hodná; ale literatura, — znejme se jen k pravdě — tak jak nyní stojí, srovnaná s druhými ani toho vážení, kteréhož požívá, nezasluhuje. Pomyslte jen, vždyt bez pomoci sousedkyní svých ani jednoho poloučeného muže utvořiti nemůže. Myslím, že Vám to také k srdci půjde. Já tedy od básnění k umění zcela přestupuji, ač se to přirozeně rozumí, že v ničemž epochy nedovedu; aniž na mém obrácení vlast ničeho nezíská: ale poupostáním aspoň žádosti posloužení milé vlasti.²⁾

Od té doby se Šafařík již všecek věnoval práci vědecké, ač chvílkami přece ještě básně i v Novém Sadě skládal, jak sám Kollárovi dne 24. března 1825 psal: »Já hotuji sbírku svých básní, ale nepříznivé okolnosti mi všelijak překážejí«; tiskem jich nevydal; kam se poděly, není mi známo; avšak soudě podle toho, že ve starším věku svém nerad si těchto plodů mladistvých připomínal, domnívám se, že je v nějakém auto da fé zničil.

V Jeně zanášel se Šafařík, jak svrchu dotčeno, studiem staroklasické a čtením literatury německé a v té příčině jest velmi významné, že si nejvíce zalíbil krajnosti dramatické poesie — staroklasickou komedii a moderní drama, z oně Oblaky Aristofanovy, z této Marii Stuartku; zalíbení tomu dal výraz, že již v Jeně se pokusil, oba kusy na jazyk český převést. Neboť píše o tom Palkovič v Týdenníku r. 1817: »Náš znamenitý a milý vlastenec P. J. Šafařík již se z Jenajských vysokých škol navrátil a dne 8. června 1817 do Prešpurku došel. Mínil, nemaje ještě jistého povolání, u svého otce některý čas pobytí a Oblaky Aristofanovy a Schillerovu Stuartku, jež přeložil, ještě přehléd-

¹⁾ Snad silozpyt?

²⁾ List ten vytištěn jest v Bačkovského Zevrub. Děj. Čes. Písemnictví p. 130. z Hromádkových Prvotín r. 1817.

nouti, než vytištěny budou.« Avšak vyšly tyto práce tiskem mnohem později a sice Oblaky jen ve zlomcích v Českém Musejníku roku 1830 a 1831, Stuartka pak celá r. 1831 v Praze. Zajímavost jest, že Šafaříkův rukopis překladu Stuartky již r. 1820 k censure pražské dodán byl; píše o tom Kollárovi dne 10. března 1822: »Stuartka, slyším, jest ještě v censure; jí se tedy ani po smrti dobře nevede.« Ležela tedy u censora již dvě léta a to proto, že ve Vídni imprimatur nechtěli dáti, poněvadž v ní prý se jedná o vraždě královské!

K těmto pracím básnickým družíme pojednání aesthetická, která, ač vlastně k naukám filosofickým náleží, nicméně obsahem svým k poesii se vztahují. Tu předkem jmenujeme: Počátkové českého básnictví obzvláště prozodie (v Prešpurku r. 1818), spis mající 128 str. malého oktávu, o němž Šafařík a Palacký společně pracovali, jmen svých však neuveřejnili. Oba mladí mužové o prosodii české přemýšleli a myšlenky své o ní byli napsali, Šafařík v Jeně, Palacký v Prešpurku. Když pak Šafařík v Prešpurku meškal a s Palackým častěji po krásném okolí se procházel, stalo se, že tento jednou onomu četl své pojednání o české prosodii, které pro Hromádkův časopis byl sepsal a k němuž vlastně od Šafaříka již z Jeny pobízen byl. Šafařík slyšev pojednání Palackého byl, jak sám praví, »uchvácen horlivostí velikou« a stál na tom, aby oba se společně v dílo uvázali. Snесли se vydati spis ve formě listů a tak předělal Šafařík své Jenajské pojednání v list III., IV., VI., Palacký své v list V. a přidal I. a II.

Jak známo, zastávali se oba mladí mužové časomíry, která staroklasickým jazykům výborně se hodí, kdežto znamenitější tehdejší básníci či raději veršovci, jako Nejedlý a Hněvkovský, podle výroku Dobrovského přízvuk základem české prosodie stanovili. Přízvučná prosodie ovšem hodí se lépe modernímu básníkovi českému, ale mezi soudnými znalci nemůže býti pochybnosti, že kterémukoli antickému metrum jen časomíra svědčí; kdo na příklad staroklasický hexameter přízvukem skládati chce, ten plodí nestvůry, jakých se J. Nejedlý překladem prvního zpěvu Iliady dopustil. Oba mladí spisovatelé, Šafařík a Palacký, tvrdíce, že jedině časomíra venkoncem české prosodii sluší, hájili více než s duchem české poesie se srovnává, která v moderním básnění bez přízvuku obejiti se nemůže. Nicméně však uznati lze, že v Počátkách vane jakýsi čerstvý vzduch, jakási mladistvá odvah,

kteřá netoliko vřelým citem, nýbrž i vtípem útok činí na vrzavé verše, které staroklasická metra přízvukem do českých luhů přesazovaly. Do těchto kruhů padl spis Palackého a Šafaříka jako hrom z čista jasna. Mistrován tu Dobrovský a dáno naučení Nejedlému, jenž pravidla svá o české prosodii při vydání Iliady a později ve své gramatice uveřejnil, že je rozdíl mezi rythemem a přízvukem, mezi metrum říkáje logickým (jak jest na př. v němčině) a libozvučným, jehož arcit jen klasičtí a jim příbuznější jazykové užívají s to jsou, a jehož vnady a přednosti pojímají dáno jest jen krasocitnému sluchu.

Rozumí se samo sebou, že v táboře přízvučném nastalo pohoršení veliké; ulevili si spisem též v dopisech zdělaným a nadepsaným: Zlomky o českém básnictví, zvláště pak o prozodii v šesti listech (v Praze 1820). Jméno své dal k tomu Š. Hněvkovský, ale podle jizlivých a někdy i hrubých slov lze souditi, že i J. Nejedlý v tom svůj prst měl; neboť podobnými výrazy jako: nepřítel literatury české, nedouk, opice, nedoučenec, školní pravídkář, nevzdělaný, pošetilý atd. spis jen se hemží. Spis Hněvkovského šířen co možná také na Slovensku; píše o tom Šafařík dne 14. února 1821 Kollárovi: »Hněvkovského (vlastně Nejedlých Jana a Vojtěcha, zesnulého Puchmajera a Hněvkovského) listy proti »počátkům básnictví« Vám známy jsou; nebo Palkovič, jehož dvacetí spisů (mezi těmi zvláště dva buchy a tři šuchy) tam za klasické vyhlášeno, je zdarma po všem všudy světě slovenském rozesílá. Nepochybně tedy i Vás tímto klasickým spisem obdaril.«

Učení Počátkův ujímal se již z oposice proti Dobrovskému časopis »Krok«, v němž oba Jungmannové vládli; r. 1823 přinesl uvahu o »počátcích« i »zlomcích«, v níž onyno chváleny a tyto odsouzeny byly. Úvahu o počátcích zavřel těmito slovy: »Zajisté každý národní svatyně poklad milující vlastenec spisovatele požehná, že jest svůj jazyk z přízvuchých a zhoubných okovů vysvobodil. A jestliže kde starý veršovec v svých hříších se ještě kochaje hlasu proti němu pozdvihne, nižádné víry nenalezne, ano za bludaře a protivníka pravdy držán bude.« Ačkoli tedy přízvuk má platnost v moderní poesii české, přece užíváním časomíry zúšlechtovala se básnická řeč česká a přivedena jest ovšem první zásluhou Šafaříkovou a Palackého, u příčině té na ten stupeň, že žádná kulturní řeč kromě češtiny tak schopna

není, umělá metra staroklasická jmenovitě ódy a epinikie Pindarovy tak věrně, tak lahodně a nenuceně do svých sadů převesti, jakož o tom Schleicher pravdivé slovo pověděl: »K překládání metrických kusů hodí se čeština výborně, poněvadž vedle přízvuku prosodii má, v níž přísná pravidla se zachovávají. Dobrým překladem klasického spisu staví se Čechovi na odív bohatost a ohebnost jazyka jeho.«

Uznávaje metrum za ideální formu básně nepřestal Šafařík o něm přemýšleti a měl úmysl, celou metriku sepsati, jak o tom psal Kollárovi dne 21. ledna 1824: »Známa-li Vám báseň epická Ivan od Rokosa? Na mém exempláru Kroka sv. IV. doložil Jungmann po straně: hexametrem. Nevím, rozumí-li hexametr časoměrný či ten starý tonický. Jestli časoměrným psána, račte mi ji objednatí — k budoucí mé metricce.« Ale nedokonal práce té jako mnoho jiných, od kterých návaem prací jiných odvrácen byl; jen několik myšlenek o tom projevil a sice předkem v pojednání v Kroku 1823 tištěném »Výtah z řeči při začetí čtení metrických v . . e l. 1819«, jehož obsah vrcholí v tom: zvuk co zvuk sám sebou není předmětem aesthetického zálibení; teprve když ideální forma vyvinutá v podobě času, za jistými zákony, jichžto kořen hluboce tkví v původním ústrojí člověka, ke zvukům přistoupí a je v celost pojme, vzniká to, co v umění básnickém krásné jest; není tedy možné utvořiti svrchovanou krásu básnickou bez dokonalé známosti zákonů, za nimiž se přirození zvukové v době času, v tomto tvořidle svém, zobrazují; zkrátka, krása formy básnické záleží na rythmu a rythmus zakládá se na zákonech metriky. Do obou těchto prací náleží též Šafaříkovo pojednání o hexametu téhož roku v Kroku uveřejněné, o němž v poznámce praví, »že náleží jako malá částka k celku většího díla, v němž metrické umění v systematický okres pojato jest«; za příklad dobrého hexametu podle pravidel tam vyložených dává tamtéž (sešit II. str. 33) převod svůj Theokritovy selanky třetí. Do toho oboru náleží konečně »Ohledy metrického veršování illyrských Slovenův« též v Kroku na r. 1836 uveřejněné, které panegyrikem na českou řeč začínají: »K největším ozdobám řeči české přináleží bezodporně i schopnost její k následování rozličných metrických a rythmických forem, jiným buď starým buď novějším jazykům obvyklých. Když básníci jiných novějších národův a jazykův evropských anebo jen pouhých

rýmův užívání přinuceni jsou, anebo pustí-li se za starými Řeky a Římany, jen zdaleka, časoměru na přízvuk zaměníce, za nimi poletovati smějí, český pěvec dle potřeby i libosti zde v slavičím rýmu za Petrarkou, tam v hromozvučném šestoměru za Virgiliem směle se vznášeti může. Neoceněná zajisté jest tato mnohotvárná libozvučnost, ohebnost a živá pramenitost řeči československé. Její to dar, že jako české pole i hory kvítím i rudami téměř půl světa oplývají, tak české básnictví umokvěty nejvzdálenějších století i národů v domácí své zahradě spojití i obnárodniti může. Avšak i zde, jako v každém jiném umění, neméně na zkušené umělosti básníka, nežli na výbornosti nástroje záleží.« Hlavní trest však pojednání jest ta, že illyrský jazyk výtečně se hodí k prosodii časoměrné, při čemž Šafařík pro domo sua se ohlídl na recensenta jeho historie slov. literatur ve Wiener Jahrbücher t. j. na Dobrovského: »Jest nám tedy srdečně líto, že ctihodný p. recensent to, co jsme tam s dobrou rozvahou a s příslušnou měrou o časoměře vzhledem na illyrské nářečí ponavrhli, tak nelaskavě snížil, nazýváje beze všech průvodních důkazů snářstvím a hýblaty, což přece z podstaty věci čerpáno. Vždyť Illyrové, jak každý vidí, mnohem dříve časoměry užívali, nežli spisovatel hist. lit. světlo tohoto světa uzřel; kterak tedy je mohl výmyslky svými zblázniti?« K estetickým pojednáním Šafaříkovým čítáme také o Aristofanovi a jeho oblacích v Musejníku na rok 1830, v němž o řecké komédii a o Aristofanovi zvláště pojednává.

K pracím Šafaříkovým do oboru poesie náležitým připočítati dlužno také jeho spolupůsobení při sbírání slovenských národních písní, které Kollár pak vydal. Začal písně národní již záhy sbíratí, jak sám dne 10. března 1822 Kollárovi píše: »Arci jest jich u mne již tolik, co by jich na vůz bráti mohl; ale jest tu jen přece podle mého zdání mnoho plev a zrna málo. Především tedy by se to všecko proc. dítí musilo, než by se co z toho jiným podalo. Já jsem se do toho již jednou byl oddal; ale potom pro jiné práce opět upustil. Mezitím mě pozorování účinků podobných prací a sbírek národních zpěvů a písní, zvláště vydání srbských, k jinému smýšlení přivedlo . . . Nenaleznou-li se slepí následovníci, kteří to za heslo držeti budou, aby psali, jak lid mluví, jako kdysi Bernolák. Což Bůh uchovej . . . Buďte u věren, že já předsevzetí Vašemu nikterak překážeti nebudu a jestli by se Vám líbilo vydati ty písně a zpěvy, já Vám milerád sbírku svou, tak jak jest,

pošlu.« Viděti jest z toho listu, že Šafařík nerad do práce té se dával, ač z přátelské lásky ke Kollárovi látkou a později také radou svou přispíval. Radí mu dne 2. února 1823, aby do předmluvy nebral pouze věci písní samých se týkajících: »Toto vydání písní má jen příležitost býti k jiným věcem, jichž bychom pohodlně svým Slováckům a Slovanům říci mohli.« A skutečně jest předmluva k prvnímu svazku, kterou Kollár sepsal, tak znamenita, že ji Šafařík nadšenými slovy schvaloval. Radil mu pak dne 24. dubna 1824, aby na titulním listě jména vydavatelů nezamlčel: »Nedopustí-li Vám outlejší položení Vaše a spojení s kněžstvem jména Vašeho těmto světským marným písním předložiti, vyložte na titulu směle »sebrané a vydané od P. J. Šafaříka, Jana Staršího (či jak sebe jmenovati chcete) a Jana Blahoslava (Benedicti)«. Tak vyšel první svazek: »Písně světské lidu slovenského v Uhřích. Sebrané a vydané od P. J. Šafaříka, Jana Blahoslava a jiných. V Pešti 1823.« Druhý svazek pak s předmluvou od Šafaříka 1827.

Ve studiích esthetických a zanášením se s poesii hledal Šafařík patrně zotavení po namáhavých pracích vědeckých, jimž po výtce čas a síly své věnoval. Vědecké tyto práce rozvrhnouti lze podle obsahu jich na práce 1. historicko-archaeologické, 2. literárně-historické a jazykozpytné.

Co se týče prací historicko-archeologických, čítáme k nim předkem díla jeho Ueber die Abkunft der Slaven, Starožitnosti Slovanské, spisy o Hlaholici, pak práce rozličné, jež do oboru pomocných věd historických náleží.

Nepochybuji, že ku sepsání děl o původě Slovanů a starožitnostech slovanských nevznikla v něm myšlenka najednou, nýbrž že několikaletými studiemi znenáhla v něm se ujímala a dozrávala, kdežto k sepsání dějin literatur slovanských již v Jeně rozvrh si byl učinil. Přišed do Nového Sadu umínil si země turecko-slovanské, v nichž kdysi také kus římské a řecké historie se odehrál, ve příčině geografické prozkoumati, přesvědčiv se, že mapy francouzské a německé o těch zemích velmi bídny a nespolehlivé jsou. Sám se pronesl o tom v listě k J. Kollárovi r. 1826: »Bohužel všechny mapy země turecké jako ve snách jsou pracovány. Vyjma Hranice a cestu z Bělehradu do Cařihradu ostatní všecko vzato z povětří.« Dobrou při tom se spravoval myšlenkou, že, má-li se najíti jistota a pravda, vycházeti jest od

známého a znenáhla do oboru známého shrnovati to, co posud bylo pochybno, záhadno a neznámo. Již roku 1823 žádá Kollára, aby mu v Pešti objednal speciální, úplné mapy jmenovitě Rusi, Polska, Slavonska, Chorvatska, Dalmacie, Srbska atd. a r. 1825 zvěstuje témuž: »Vyhotovil jsem ovšem mapu Serbie a Bosnie, protáhnuv hranice do půl Makedonie a Bulgarie; ale musím ji přes zimu ještě zdokonaliti. Vuk mi píše, že právě nyní dáva řezati novou mapu Serbie, ale to nebude mé na škodu. Z mé se za jisté nejen Vuk, nébrž i jiní map skládači něčemu naučí, jestli chtějí budou!). Srbští historici — sám Raič i Engel — tapali ve tmě, že nemohu pochopiti slabost rozumu těchto vyhlášených historikův. Gebhardimu přišlo na mysl z Braničeva zpraviti Pančevo; to hned Raič i Engel zpívali po něm »Braničevo ili Pančevo!!« Ohé! Já jsem už aspoň sto starých měst a míst v historii srbské našel a určil, o kterých Raič, ač právě sám byl in monte Athos (ale tuším zavázanýma očima prošel Srbskem), a po něm Engel, psali, že jsou byly »neizvjestno.«

Podobně žádá r. 1826, aby mu Kollár dal zprávu o mapě od Riga zhotovené, a táže se, jestli na té mapě Makedonie, Thracie, něco z Bulgarie, Serbie, Albanie, a několik dní později (20. února) píše mu: »V Turecku více kmenů slovanských, než se Vukovi a Kopitarovi snívá... Kdo by byl hledal v Dupindži, Strobu, Bataku atc. Slovanův! Lopin ex graeco est indigenis Slavis Lubin, Ljubin, immo et Vidin corruptum ex Budin. Budin sunt plures in Hercegovina. Ergo Buda slavicum est. Ale v »Dubnici, Ostrově, Potoku« (jsou to pravá jména těch slovenských měst v Makedonii) jich hned najdete. A 30. března téhož roku píše opět Kollárovi: »(V Turecku) sama města mají všudy slovenská jména, turecká na mapách jsou nejvíc vymyšlena... V Makedonii ex graeco město na mapách Kjuprili slove Veles, Istib, Astibo, slove Štíp, Demirhissar slove Železnec« etc.

Chtěje na jisto postavití geografická jména měst, řek a hor v nynějším Turecku poznal, že vedle pramene živého t. j. vedle řeči lidu čerpati jest z pramenů psaných t. j. ze starých klasikův a středověkých řeckých a latinských spisovatelů, a tak se mu původní geografické studium rozšířilo ve studium historické, které

¹⁾ Mapa ta však není vydána, ani »popis polednoslovanských zemí«, který Šafařík v době té zhotovil. Obě práce jsou v jeho literární pozůstalosti v rukopise.

jej vedlo ke pramennému badání ve staré historii Slovanstva. A v té příčině jsou dopisy jeho ke Kollárovi náramně důležité; vidíme z nich, jak v badání pokračuje, jak jednotlivá slova geografická v něm rozžihají světlo, po kterém dále se bera konečně těch podivuhodných výzkumů se dobral, kterými jméno své jako první zkoumatel starožitností slovanských na věky oslavil. Již 2. února roku 1823 píše Kollárovi: »Mne teď zajímají filologická a historická studia«, a r. 1824 dne 1. ledna: »V hájích historie známých Vám kmenů pořád pokračuji a hloubám; každou chvíli se nové pole před očima otvírá; jest naděje hodného výdělku.« Sbírá materialie k politické i literární historii Srbův a Bulharů a myslí na to sepsati »pomalu historii Slovanů v Turecku«. Čím dále rozširuje se obzor jeho: »já nepřestále v obrovské své práci pokračuji; všecky mé myšlenky sem jsou obráceny, kde se mi nový svět otvírá« a ujímá se v něm tušení, že práce se mu podaří: »Tato čerstvá ratolest«, píše dne 6 srpna 1826 Kollárovi, »stromu našeho lepšího světla hodna — a bude, bude ho míti.« Znenáhla spořádá material a tím vystupuje v duchu jeho obraz dila, v němž látku sebranou spracovati chce: »Diky Bohu«, píše 8. února 1827 Kollárovi, »mám už tolik materialu, že se mi v tom nikdo v Evropě vyrovnati nemůže, hlavně proto, že jsem odkryl neznámé posud věci z oněch krajin. Nyní jen času a síly třeba, to všecko redigovati. K topograficko-geografickému oddílu učinil jsem z letopisců byzantských a jiných středověkých výpisky pět malých foliantů. Budu li s tou částkou hotov, má následovati historická. Ale to všecko ještě v lůně božím.«

Zde máme naznačen plán, který potom Starožitnostmi ve skutek uveden jest. Ale roku dotčeného 1827 ještě nebyl zralý; neb píše dne 1. března Kollárovi: »Moje geographumena ještě v žádném jazyku nejsou psány. Posavad jsem jen in excerptis, jichžto již pět foliantův. Jest tam tolik řečtiny, latiny, slovenčiny, kolik němčiny. V kterém jazyku má geographumena do tisku přijdou — ač přijdou-li kdy — to závisí od nakladatele.« Ale právě tehda rozbřeskla se mu pravda důležitá, na níž potom nejstarší historii Slovanstva založil. Píše totiž dne 18. máje 1827 Kollárovi: »Na tom slově slovensky, na tom jediném slově visí celá starožitnost našeho kmene, kterou jsem já šťastně vynašel anebo raději odkryl a časem svým ukáži. Teprv nyní budeme

Nestorovi a Prokopovi rozuměti, kladoucím nejstarší Sloveny na Dunaji. Mám i o 200 let starší svědectva o národu slovenském než jsou Prokop a Jordan a nebudeme napotom praviti: Prokop a Jordanes první o Slovanech zmínili. . . Mně se při pokračování v geogr. badáních tu i tam zrno historické naskytuje.« A 30. máje téhož roku: »Mně se zdá, že za starodávna i třetí ještě kmen byl, u cizozemců Vend, Ant, jehož domácí jméno se snad ztratilo. Sed de hoc nihil adhuc scio.« Nejdůležitější však zprávu dává Kollárovi dne 21. července 1827: »Zvěstuji Vám radost velikou (čtete přiloženou cedulku) a radujte se všickni se mnou společně. Tuto neslýchaně vážnou pravdu, která brzo novou epochu v naší staré historii počne, jsem náhodou, nic takového neobmysleje, odkryl. Nemyslíte, že Nestor v této důležité věci mým jediným svědkem bude. Mám já na to i jiných: mám i takových, proti nimž ani brány pekelné nic neodolají. Už napotom pevnou naši historii s Herodotem počínati budeme. Toulaje se sem tam po geographumenis přišel jsem náhodou na světy, o nichž se nám posavad nesnívalo.« Míjí zde důležité pro starožitnosti slovenské místo v díle Herodotově IV. c. 108, kde ctihodný otec historie zprávu dává o Budinech, jež Šafařík v Starožitnostech str. 156—164 za kmen slovanský usvědčil.

Ze studií těchto upevnil se v Šafaříkovi názor, že Slované ve starém Illyriku a v Moesii čili na poloostrově thracko-illyrském již od nejstarších dob byli usedlí a že nikoliv v VI století po Kr. tam se přistěhovali. Tento názor tak mocně v něm utkvěl, že, když Kopitar, který o tomto mínění Šafaříkově slyšel, důrazných na tu věc důkazů žádal, příteli Kollárovi psal dne 24. září 1827: »Kopitar pořád dotírá a žádá schlagende Beweise de Slavis in Illyrico et Moesia ante saeculum VI. a pravi vulgaria et scio et negligo. Jemu tedy v této věci nemůže býti spomoženo. Schlagende Beweise může jen matematika dáti, já jsem spokojen, jestli jen největší k víře podobnost dosáhnou. Bože dobrý, kdo by v takovém temnu starověkosti všecko zračitě na odív přivéstí mohl? Kde historie mlčí, tam jsou jiní rovně hodnověrní svědkové starožitnosti. Já za to mám, že jsem našel klíč k tajemství naší prastaré historie a že na pravé cestě jsem. Cesta tato sice, aby ji člověk dokonal, potřebuje celý věk života.« Cestu tu našel topografickými studii, na základě kterých soudil,

že, kde v krajinách nyní Slovaný obydlených již ve starších dobách před Kristem jména nezaporně slovanská míst, řek a hor se přivádějí, tam také již v době před Kristem Slované žili, zvláště když veškerá osnova a celé pásmo dějin takovému mínění se nepřičí a nepřekáží. Právě v té příčině v listě dne 24. září 1827 Kollárovi daném: »Jest to věru divná věc, že nejstarší topografická jména v Illyriku a Moesii slovenská jsou, a sice ona jistá, která po celém slovenském světě, ku př. Lab řeka a město v dnešní Serbii (zpomíná se už 700 let před Kristem), Niš řeka a město v Bulgarii a Niš ve Slezsku, Cetinja řeka v Dalmacii a v Polsku, Serdika slula po věky u Slovenův a sluje až podnes Sredec, jen Turci a Řeci ji zovou Sophia od chrámu; leží ve středu mezi třemi řekami, největšími vrchy v celé zemi, u prostřed krásné roviny, na pomezí čtyř starodávných krajin: Thracia, Macedonia, Dardania a Dacia; srovnej Sreda, Středa v jiných slovenských krajinách. Tierna, dnes Črna, nacházíme už také v II. století.«

První příležitost, kde svých historických, topografických a geografických studií čili, jak je nazval, svých geographumen užiti mohl, naskytla se, když vyšel spis Lorence Surowieckého († 9. června 1827): Sledzenie poczatku narodów Słowianskich 1824. Porovnáva je totiž výzkumy důmyslného badatele polského s výsledky svých vlastních studií a badání poznal, že práci onoho sice rozhodný krok učiněn k lepšímu, avšak že při díle jeho doplňkův a oprav zapotřebí jest, kteréžto doplňky a opravy k němu přičiniti si umínil. Měly vyjít v řeči české a zároveň s tím u výtahu německém ve Wiener Jahrbücher, jak o tom dne 25. října 1827 Kollárovi psal: »Píši kritiku a doplnění na Surowieckého: o starých Slovanech. Rozličné příčiny pohnuly mnou. Sebral jsem materialia ad geogr. Thraciae et Illyrici, jichžto spořádání celý věk člověka vyhledává. Netroufám si už, abych to kdy dokončil. Při tom štáraní a badání jsem natrefil na takové věci, o kterých směle říci mohu, že by škoda bylo, kdyby se mnou zahynuly. Větší jich část s sebou nosím. Pročež náhliti musím, abych se s tím sdělil. Učiním to v pojednání v české řeči; poněvác ale i Kopitar všelijak dotírá a nastoupá, může se státi, že výtah z toho jedním časem i do vídeňských Jahrbücher dám. Co se kritiky týče, ta ovšem nebude vyvracující, ale více potvrzující a rozšiřující. Jednu otázku rozhodneme najisto, o které Surowiecki

pochyboval: zdali lidé slovenského kmene před Prokopem (550) byli v Thracii a v Illyrikum? Naději se, že to, co já povím, bude nové a i neočekávané.« Avšak čím více do práce kritické se zahrloval, tím rozšířenější se stávalo pojednání a dorostlo toho objemu, že potom jako samostatný spis jsouc vydáno 212 stran oktavových obsahovalo. Při místnějším probírání díla Surowieckého totiž se přesvědčil, že názory jich obou více se různí a rozcházejí a maje takto odchylná mínění svá odůvodniti bylo mu také práci kritickou rozšířiti. Píše o tom dne 10. března 1828 Kollárovi: »Mé dodatky, má kritika Surowieckého vlastně všecky jeho historické věty vyvracuje. Já pojal národ náš s vyššího stupně ohledu; jeho starožitnost, jeho velikost, jeho prastarost v Evropě jsou u mne už ne záhadky více, nikoli, já o tom všem téměř s mathematickou jistotou přesvědčen jsem. Bohužel, že nešťastný osud nedopustil vystaviti mi celý systém. Já prošel jen národy venedické, illyrické, sarmatské. Národy vandalské a lygické jiným zůstaviti musím, mne šťastnějším.« S prací byl hotov začátkem června a tak vydán spis Ueber die Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki. Ofen 1828, německy a to ž přičin, které jsme svrchu již položili.

Hlavní výzkumy Šafaříkovy v tomto díle složené lze shrnouti v tato slova: Slované náležíce k plemeni indoevropskému jsou jako Germani, Řekové, Latiníci prabydliteli v Evropě; sídlili od nejdávnějších dob v krajinách rozsáhlých mezi Jaderským, Černým a Baltickým mořem, byli však za rozličných dob z některých krajin skrze Skythy, Kelty a Germany vytlačeni. Původní jich domácí jméno bylo Srb, jiným však národům sluli Antové, Venedové, Veneti, Heneti, Sarmati; Sarmati tedy jakož i staří Illyrové, Triballi, Krovizi, Veneti na moři Adriatickém, v Armorice, v Belgicku a Británii, pak Budini, Herodotové, Sudini, Karpové atd. byli plemene slovenského. Od Surowieckého liší se hlavně tím, že Skythy považuje za národ geneticky samostatný, nikoli pak za příbuzný ani Germanům ani Slovanům ani Keltům, pak že Sarmaty prohlašuje za Slovany, kdežto Surowiecki je počítal ke Germanům. Nelze se diviti, že pro zapletenost jmen Skythia, Sarmatia u starých geografů vzhledem k těmto dvěma národům tak veliká různost učených mínění panuje; někdy jména ta berou se v genetickém, někdy pak v geografickém smyslu, tak že národové všichni Skythii a Sarmatii obyvavší tím jménem

slovou a to ještě v té době, když genetických Skythů a na díle i Sarmatů již nebylo. Proto také Šafařík mínění své v Abkunft der Slawen o Sarmatech pronesené (str. 77—112) znamenitě zúžil ve Starožitnostech praviv tam na str. 302: »Již ve starším o pojiti Slovanů sepsaném pojednání národy sarmatské Roxolany, Jazygy a Alany od Slovanů náležitě jsem oddělil . . . než co do jména Sarmat jsem od pravdy se uchýlil pokládaje za to, že by ono původně prastaré kmene našeho jméno Srb bylo od Řeků do slova Sarmat přejinačené a na ony cizojazyčníky t. Roxolany atd. jen zeměpisně přenešené. Nyní po lepším věci té vyšetření jsem se přesvědčil, že obě slova co do původu, kořene a významu svého jsou docela rozdílná . . . Avšak musí-li třebaš napotom všecka naděje a žádost stotožnění dřevních Sarmatův a Slovanů z pravdivé historie konečně vymezena býti, dějiny Sarmatů přece ohledem na starožitnosti slovanské zůstanou vždy důležité a všelikého uvážení hodné. Slované nejen ode dávní neznámé doby sousedili se Sarmaty, ale i některé větve těchto mezi oněmi stanoviště své rozbily a blízké lidí slovanské, jakž se domýšleti lze, po několika století budto v poplatnost sobě uvedly, budto aspoň nájezdy svými sužovaly a nepokojily.«

Viděti z těchto slov, že Šafařík r. 1837 jiného nabytí náhledu než ho roku 1828 měl, ač novější někteří zpytatelé dějin a to nejen slovanští, nýbrž také cizojazyční navracují se k slovanskosti Sarmatův, tedy k náhledu, jež Š. o té věci původně měl. Rovněž obmezil také v Starožitnostech názor svůj o Venetech, které v Abkunft d. Sl. všecky za Slovany prohlásil, že nejisto, zdali Venety v Armorice a v Británii za kmény slovanské považovati se mají. Podle našeho soudu je téměř úplně jisto, že Venetové na Adrii byli Slované, a uváží-li se, že Bodanské jezero, t. j. horní jeho část u Mely slula Lacus Venetus, lze půjčiti, že toto jezero bylo spojídlem mezi adriatickými Venety a armoričkými; za to ale velmi nejisto jest, zdali Venetové v Británii byli původu slovanského. Neboť slova anglická, která Šafařík v Abkunft der Slawen strana 69 ze slovanštiny odvozuje, lze, a to při některých případněji, z keltického nebo staroněmeckého jazyka odvoditi, na př. to beat odvozuje Š. od slov bítí, ale odnáší se to slovo také k anglosaskému beatan; to dap totožní Š. se slov. topiti, ale odnáší se také ke goth. daupion, staroněmeckému taufian atd.

Nejradikálnější náhled vyslovil Šafařík tím, že Slovanům jako prabydlitelům také balkanský poloostrov přivlastnil tvrdě, že slovanští kmenové tam vedle jiných cizojazyčných od nejstarších dob žili. Vyvrátil ovšem běžné do jeho doby (1828) mínění, podle kterého na základě zprávy Konstantina Porphyrogenety příchod slovanských národů do těch krajin se kladl do r. 639 po Kristu. Š. přivedl důkazy z r. 515—534, pak z r. 460, že tehda již v těch krajích Slované byli; avšak tvrzení své, že Slované tam prabydliteli byli jako na př. Thrakové sami, dostatečnými důvody nepodepřel, ač ovšem pravdě se přiblížil více než ti, kteří příchod Slovanův do těch končin do VII. stol. ustanovují. Neboť kromě starších zpráv od něho přivedených jsou ještě starožitnější, a sice nepochybně slovanská jména míst a hradů na římských itinerariích z polovice IV. století, tak že jádro jeho myšlenky, podle které Slované na tom poloostrově na všecek způsob dříve bydleli než od VII. století, dostatečného odůvodnění dochází, a možná dost, že jeho tvrzení v plném obsahu za pravdu se uzná, až do onoho víru národů, kteří na tom prostranství tékali, větší pořádek se uvede. Ukazují jen k jménu Stari Vlah, kterým Srbové část starého pohoří Skordus nazývají. Kdyby aspoň někteří kmenové slovanští již v té době, kde ještě Keltové (Scordisci) v balkánských krajinách vládli, tam nebyli sídlieli, a kdyby se tam byli dostali teprv několik století po vyplnění Keltův, kterak by ono pohoří byli Srbové mohli pojmenovati Stari Vlah?

Dílo Šafaříkovo obrátilo všeobecnou pozornost na sebe, nikoli jen pro novotu náhledů tam pronešených, nýbrž hlavně pro sečtetost v pramenech, pro kritického ducha a pro vřelost a hlubokost přesvědčení, jež v něm se jeví; a že jmenovitě němečtí učenci si přivykli na Slovanstvo jinými očima hledět, než do té doby se stávalo, a že v badáních svých ustavičně již zřetel k staré historii slovanské jako s německou úzce souvisící obraceli, to jest zásluhou knihy té.

Zabrav se jednou do studia tak rozsáhlého, jako jest stará historie Slovanův a uved do svého materiálu nashromážděného určitější pořádek neustal již od práce té, nýbrž věnoval se jí všecek, ač se domýšlel, že by Kollár dostatečnější k práci té byl než on; neboť psal mu dne 20. prosince 1827: »Vy pište starožitnosti slovanské.« Chvála Bohu, že Šafařík sám při práci té zůstal a že Kollár v ni se nedal! Kollár sice byl veliký básník,

ale básnil také, kde pitevný nůž kritiky místo lyry v rukou míti měl.

Šafařík začal po vyjítí spisu o původě Slovanů veškery sebraný materiál svůj porádati; píše Kollárovi dne 21. února 1828: »Chtěl bych především, co jsem z geografie a historie ku starožitnostem našim sebral, spořádati, aby aspoň tato částčka nezažity byla.« Považoval spis r. 1828 vydaný jen za předchůdce většího díla a vida před sebou práci tak ohromnou chtěl míti Kollára aspoň za pomocníka, jemuž 11. září 1828 psal: »Nebylo-li by dobře, kdybychom se nějak s tou prací podělili, kdybyste Vy celou tu část starožitností našich o veřejném a domácím životě praotců, jich náboženství, obyčejích a mravích atd. převzali, já pouze historickou o jich sídlech, stěhování atd. Třeba na to celý život vynaložiti. Mé pojednání (t. j. Abkunft der Sl.) jest jen praecursor.« Pokud byl v Novém Sadě, sbíral ustavičně, a ob čas dává Kollárovi zprávu, že nové věci nalezl a že materiálu pořád mu přibývá. Rychlejším postupem však pokračovala práce teprve, když se r. 1833 do Prahy byl odstěhoval. Brav radu s Frant. Palackým vlastně v Praze na osnově celého díla se ustanovil a ob čas některá pojednání k staré historii Slovanů se vztahující v Musejníku uveřejňoval; tak Přehled pramenů staré historie slovanské, 1834; O národech kmene litevského; O národech kmene skytického; Přehled národních jmen v jazyku slovanském, 1835.

Dopisy Šafaříkovy zasílané k Pogodinovi zachovaly nám velmi zajímavé authentické zprávy, kterak práce, již arcidílu svému, Starožitnostem slovanským, věnoval, pokračovala a jakých nesnází mu překonati bylo, než tisk dohotoven byl. Tak mu píše dne 2. října 1835: »Moje dějiny Staroslovanů dám sice teprve začátkem máje 1836 do tiskárny, ohlášení však již vyjde začátkem února. Dotud mám ještě herkulské práce překonati; několik oddílů jest ještě nedokončeno; škrblím s každou hodinou.« Také dne 2. února 1836 stěžuje si, že práce ještě dokonána není: »O tisku svých dějin čili raději starožitností slovanských Vám ještě nic jistého psáti nemohu; potrvá to ještě chvíli, než s rukopisem úplně hotov budu. Při spracování posledních oddílů namanuly se mi znamenité nesnáze a jest mi nyní mnoho věcí přepracovati.« Podobně 20. března 1836: »rukopis dohotoviti bude mě stát ještě mnoho času a námahy. Některé částky mám posud jen ve vý-



pisicích. Zameškal jsem se více, než-li jsem očekával a si přál. Musím sebratí všecky síly, abych přišel ku předu... Toužebně očekávám na slíbenou pomoc knihami. Na Vás a Vašich Moskevských přátelích nyní visí, zdali práce má, zvláště co se týče severních Slovanů, v dokonalé způsobě vyjde či nic. Všechno i nejnepatrnější (podle zdání), cokoli mi pošlete, bude mi užitečno. Znáte způsob mé kombinatorské mosaikové práce. Z tisícerych pramenů čerpám materiál, živinu a světlo. Stáří, jež se naším pramenům nedostává, jest nám objemem jich nahraditi. Nelze Vám ani mysliti, jak na př. slova veletь, volotь (gigas), děj (victor) atd. nesmírně důležitými pro mě se stala.»

Ne menší starostí jak s dokončením rukopisu měl, kterak peníze na náklad si opatřiti? Měsícem únorem rozesílal pozvání k předplacení, ale do 20. března neměl ani jednoho předplatitele. Museum, které tenkrát na slovník Jungmannův platilo, odebíralo 200 exemplářů pro zakladatele (majíc $\frac{1}{4}$ pct. rabat), což ani $\frac{2}{3}$ útrat tisku nehradilo. Tu, jak svrchu již dotčeno, posláno mu Pogodinem z Ruska 500 rublů, kterými podporován Š. bezstarostněji tisk začít mohl: »Bez této podpory,« píše dne 23. máje 1836 Pogodinovi, »byly by mi nastaly nesnáze, že bych spis tak brzo nemohl do tisku dáti.« Když konečně náklad aspoň na první sešit byl pojištěn a Š. rukopis do tiskárny dáti chtěl, viděl, že tiskárna, s kterou vyjednával, není s to, aby tisk převzala; píše 4. července 1836 Pogodinovi: »Dílo mé nyní, co jsem všecky překážky překonal, rychle se tiskne; první sešit zde již 1. srpna se vydá. Měl jsem s tiskárnami kříž. Po pětíměsíčním běhání a naléhání přesvědčil jsem se toho dne, kterého jsem rukopis do tisku dáti chtěl, že tiskárna, s kterou jsem vyjednával, mě hanebně napálila, tak že jsem tisk jiné, k tomu nepřipravené svěřiti musil. I pomoc musejní na tisk se zadržela, ale vyplatí se později. Nedivte se tedy, pravím-li Vám upřímně, že, nebýt Vaší podpory, Starožitnosti by se letos nebyly tiskly.« Post tot discrimina rerum byl tedy, jak Š. dne 7. srpna 1836 Pogodinovi píše, první sešit Starožitností dne 1. srpna dotištěn a dne 5. srpna v Praze vydán; zároveň mu ohlašoval, že druhý sešit vyjde 1. října 1836 a třetí 1. ledna 1837. Také odbyt byl lepší, než Š. očekával; neboť jak v témž listě píše, musil počínajíc od desátého archu počet rozmnožení a 1. sešit znova podruhé tisknouti; tisklo se 1000 exemplářů. Nicméně však přišel s útratami v nesnáze; když

třetí sešit obsahující archy 20—30 koncem prosince Pogodinovi poslal, stěžuje si opět: »Vydáváním Starožitností uvalil jsem na sebe veliké starosti; příjem nehradí posud vydání. Upřímně Vám vyznávám, že by bez Vašich a přátel Vašich obětí Starožitností ani nevycházely. Museum platí za ty zakladatele, kteří knihu mou odebírali chtějí, polovici t. j. 25 krejcarů stříbra za sešit, tak že zakladatelé sešit za 25 kr. stříbra dostávají. Avšak z 430 zakladatelů přihlásilo se k odebírání jen 188, kdežto já jsem aspoň 400 očekával... Nicméně doufám, že s pomocí Boží tisk až do šestého sešitu dovedu t. j. do konce prvního oddělení. Ostatek — se neví. Nemožným nikdo povinen není!« Pogodin radil, aby Šafařík se obrátil na ruskou akademii o pomoc, což učiniti Šafařík se však rozmyšlel; píše v příčině té dne 22. dubna 1837 Pogodinovi: »Akademii ruské jsem již v lednu poslal výtisk Starožitností, sešit I—III... mám-li však akademie za pomoc žádati, jak radíte, jsem ještě na rozpacích... Do šestého sešitu t. j. do konce prvního oddělení jaksí se proderu; pak uvidíme, kterak věc dále posunouti.«

Čtvrtý sešit vydán v dubnu, pátý koncem máje; ale tu vyšel nervus rerum gerundarum; pomoc, kterou Pogodin již 9. února 1837 ohlašoval, nepřicházela. V nesnázi té psal Šafařík mu dne 23. máje 1837: »Od 9. února jsem ani řádku od Vás nedostal; znepokojuje mě to tím více, že jste mi ohlašoval poukázku na 500 rublů k uhrazení útrat tiskových, které jsem posud neobdržel... Jest-li možno, velice byste mě potěšil, kdybyste mi nabízených 500 rublů brzo poslal jako půjčku, kterou vrátím, až poměry mé se polepší. Mám totiž starost, jak zapraviti útraty za šestý sešit Starožitností, a tento sešit nesmím odkládati; jest on ukončení prvního svazku obsahující také tytul, předmluvu, přílohy a rejstřík.« Pomoc slíbená došla Šafaříka dne 7. července, jak z listu Šafaříkova daného Pogodinovi dne 18. července 1837 jde: »Tím jest pojištěno, že Starožitnosti ještě v tomto létě dotištěny budou; nebo bez té pomoci nebyl bych mohl nikterak šestý sešit v tomto roce vydati. Čtenáři mé knihy se dovědí, čím já a oni jsme Vám povinni. Patnáctého září, doufám, tisk prvního svazku úplně hotov bude.« Šestý sešit vydán okolo 20. září, jak Šafařík dne 6. srpna Pogodinovi ohlašoval, jemuž začátkem října sešit ten skutečně již poslal. Ohlašoval také Pogodinovi dne 18. července 1837, že k dílu svému dvě historické mapy přičiní,

kteřé prý vřak později vydány budou; ale nevyšly jako mapa Srbska.

Mezi tiskem staral se Šafařík také o překlady díla svého do cizích jazyků, kteroužto myřlenku v něm Pogodin vzbudil. Již dne 20. března 1836 píše Pogodinovi: »Pokud české vydání světla nespatri, nelze na německé mysliti. Dřívě musí býti tisk českého pojiřtěn; pro německé nalezne se pak snadně nakladatel. Kdybych nyní již německé vydání ohlásil, nedostal bych na české ani předplatitelů.« Roku 1839 žádal ho Pogodinem Kunik, jenž biblioteku překladu slovanských spisů v němčinu vydávati a se Starožitnostmi začíti chtěl, aby Šafařík svolení k tomu dal, načež dne 22. listopadu odpověděl: »Lituji, že přání p. Kunikovu vyhověti nemohu. Zdejší profesorové Svoboda a Koubek chtějí německý překlad Starožitností zhotoviti, k čemuž jsem již dávno svolil, a tedy slibu ruřiti nelze. Slyřím právě, že nalezli v Praze nakladatele, kdežto nejznamenitější nakladatelé v Německu se zdráhali.« Ale německý překlad pořizený od Mosiga a Wuttke vyšel teprvé 1843—1844 v Lipsku. O ruský překlad dbal Pogodin, an Bodjanskému, jenž v práci tu se uvázal, raden a co do věci pomocen byl. V té příčině píše mu Šafařík, jenž si přál, aby Pogodin sám překlad pořídil, dne 23. máje 1836: »Prosím Váš, jestli jen poněkud možno, osvojte si český jazyk tak, abyste moje Starožitnosti hned jak vydány budou na rusko převésti mohl. Německé vydání se něco opozdí. Za nejdůležitější věc vřak považuji, aby dílo mé dobře, správně a úplně v ruřtinu se přeložilo.« Proto píše opět dne 24. řijna 1836: »Ruský překlad podle českého originálu učiniti se musí a proto Vám při pochybných neb nesnadných místech pomáhati chci.« Mimo Bodjanského chtěli také Meglicki a Preis Starožitnosti přeložiti, ale ustali od toho slyřevše, že Bodjanski již v tu práci se uvázal, jehožto překlad 1838 v Moskvě vyšel. Roku pak 1840 dáva Šafařík Pogodinovi zprávu: Boňkovský převedl mé Starožitnosti na jazyk polský a tisknou se u Stefaňského v Poznani. Překlad polský vydán v Poznani roku 1842.

Snovav osnovu ku Starožitnostem měl Šafařík úmysl dílo své složití ze dvou svazků; první svazek skutečně vyšel podle plánu původního, druhý vřak, jenž obsahovati měl vylíčení mravů a spůsobů Staroslovanů v životě privátním i veřejném, tedy povahopis, náboženství, právo soukromé, veřejné i mezinárodní atd., na světlo vydán nebyl pro všelijaké překážky; ale že Šafařík

pevný k tomu měl úmysl, vidíme nejen z několika míst prvního svazku, nýbrž i z dopisů jeho, ve kterých té věci dotýká. Tak praví hned v úvodě ku Starožitnostem na str. 5: »Pročež toto naše dílo na dvě hlavní částky rozvedeno bud, z nichž každá svůj zvlářtní okres a předmět měj, v první původ, sídla, rozvětvení a děje, v druhé povaha, živnosti, náboženství a řád, jazyk, písmo a umění starých Slovanův ohledány budte.« I na jiných místech první částky odkazuje strany místnějších vysvětlivek k částce druhé na př. str. 189 pozn. 1. strany hradiřt staroslovanských, na str. 420 strany archaologických předmětů vykopaných ze země, na str. 438 pozn. 7., a na str. 931: »Ohledem na starobylost a někdejší jednoobraznost čili celotnost kmene slovanského, zavírají se sice hlavní a podstatní důvodové k dokázání jí posloužitelní již v předeslaných člancích; než důvodové tito nového světla a konečného dovrřeni svého nabudou teprvé v oddílu druhém, mravopisném. Právo, obecní řád, náboženství, jazyk, živnosti a řemesla, obyčejové a zvykové rozličným slovanským větším společní, jsou nejen nejjistější důkazové původnosti, přesnosti a jednoobraznosti celého kmene, nýbrž spolu i nejdůvěrnější rukomjové oddálené od zraků našich budoucnosti jeho. Tam tedy, na konci druhého oddílu, při uvazování otázky této něco déle se pozastavíme.«

Také z dopisů zvlářtě k Pogodinovi zaslaných jde na jevo, že Šafařík pevný měl úmysl, druhý díl Starožitností vydati, jenž počtem archů prvnímu svazku se vyrovnati měl. Již v předmluvě k prvnímu svazku praví: »Druhý čili mravopisné oddělení Starožitností nemohlo posavad, pro rozličné překážky, dohotoveno a neprodleně za tímto na světlo vydáno býti: budu vřak o to snažně pečovati, aby i ono v nedlouhém projiti času k dozrání svému přišlo a milovníkům národních dějin do rukou se dostalo. Též mapy, k tomuto oddělení chystané, větřší a úplnějši, nežli z počátku umíněno bylo, teprvé později se vydají.« A dne 20. března 1836 píše Pogodinovi: »právě tolký (jako první) bude asi také díl druhý;« a r. 1837 dne 18. července: »Velmi dychtivě očekávám na ohlářšenou zářilku ruských kněh, abych užiti mohl jich pro druhý díl Starožitností... Kdy vyjde, nelze mi nic určitého psáti. Obsah všeobecný již znáte; jednotlivosti teprv budoucně ustanovím. Avřak přenáhliťi nedá se nic. Že mně na vydání celku velice a více záleží, než všem čtenářům mým, lze Vám zajisté si

myslí.« A dne 25. října téhož roku: »Druhý díl Starožitností nyní nevyjde; není ještě hotov a nyní nejsem na takovém spůsobě, abych větší literární práci podniknul. Přeji si, abych tuto zimu několik menších pojednání dokončil, zůstanu-li zdrav.«

Pogodin nepřestával naléhati na Šafaříka, aby tento druhý díl vydal; soudíme tak z listu, který mu Šafařík dne 14. července 1839 poslal: »Druhý díl mých Starožitností záleží posud ze spousty výpisků... Všechno jest v největším nepořádku. Kdyby něco bylo úplně hotovo, bylo by to dávno v tisku... Uspokojte se, prosím za to snažně a srdečně; násilím a nucením nedá se v takových věcech nic pořádku, které, mají-li se podařiti, z duše vyrůstí musejí.« A dne 27. října téhož roku: »Co jste odjel, pracuji o mapě historické. Práce jest namahavější než jsem se nadál; ale musím ji vykonati a chci něco výtečného urobiť; pak teprve přijde řada na povahopisnou část mých Starožitností.« A ještě roku 1842 dne 14. listopadu píše: »Koncem prosince vzdám se redakce Musejníka a snad mi bude lze také jinak si uleviti, abych se všecek druhému svazku Starožitností a dějinám literatury věnoval.« Tak odkládal Šafařík dohotovení tohoto důležitého spisu pro nával prací jiných, až konečně k vydání druhého svazku bohužel nedospěl, jakož také ani historická mapa svrchudotčená k prvnímu svazku na světlo nevyšla.

Jen několik článků odnášejících se k té látce, kterou v druhém svazku Starožitností spracovati nutil, uveřejnil v Musejníku, podle kterých souditi lze, jak nám velice litovati jest, že naléhavé práce jiné nedopustily, aby onen druhý díl vyšel. Takové práce jsou: O Rusalkách (Musejník 1833), Podobizna Černoboha v Bamberku (Mus. 1837), o Vdání (1844), o Svarohovi, bohu pohanských Slovanů (1844). Co se týče článku o vdání, vyložil Šafařík tento právní výkon na poena vallata ne zcela příhodně, poněvadž vdání v českém právě znamená též co německá wette a římské sacramentum t. j. sázku či základ souperů před soudem učiněný. Jest-li pojednání o Svarohovi pravou perlou mezi pracemi o bájesloví slovanském, měl Šafařík však s Černobohem velmi mrzutou nehodu, již mu způsobila důvěra, kterou tenkrát ještě v soudnost Kollárovu o věcech starožitných měl; není pochybnosti, že by Šafařík, kdyby ony lvy v Bamberku sám byl ohledal, nebyl tvrdil, že nápis na jednom z nich jsou runy, jež prý čísti sluší Čarný Bug, nýbrž

byl by poznal, že to jsou zbytky jména vytesaného (J) OHAN (O.....). — K tomuto druhu prací Šafaříkových náleží ještě dvě pojednání: o zemi jmenované Bojky (Mus. 1837) a O jménu a položení města Vinety, jinak Jumina, Julina, Jomsburku (Musejník 1845), v němž nevšedním důvtipem a důkladnou znalostí pramenů důkaz se podává, že všechna ta jména značí jen město jedno.

Ačkoli tedy toho velice nám litovati jest, že Šafařík druhého svazku Starožitností nevydal, přece blahověříme sobě, že aspoň vydán první svazek tohoto monumentálního díla, jímž sobě postavil ve vědě pomník, o němž sluší říci, že jest to monumentum aere perennius. A Šafařík sám si byl vědom, že dílem tím práci výtečnou, záslužnou, Slovanstvu prospěšnou vykonal; neb, ačkoliv pro neobyčejnou skromnost svou nerad o pracích svých mluvil anebo některou z nich chválil, o Starožitnostech přece několikráte se zmiňoval. Psal na př. dne 23. máje 1836 Pogodinovi: »Až moje Starožitností slovanské vytištěny budou, otevrou se nám oči do světa, který nyní sotva tušíme. Dejž Bůh, abych toho dne se dočkal a jej vlastníma očima spatřil!« A dne 24. října 1836: »Starožitností berou mi nyní všecek čas a všecku sílu. Je to herkulické dílo; buda je mítí dokonáno, po druhé něco tak pracného již nepodniknu.« Věru, byla to skutečně herkulovská práce, kterou jen tak obrovský duch jako Šafaříkův zdolati s to byl. Při tom díle pracovaly všechny duševní síly Šafaříkovy: bystrost, kritičnost, cit a láska k národu slovanskému. Dokonav toto opus operatum nezapomněl na ty, kteří jakýmkoli spůsobem mu nápomocni byli, aby dílo to na světlo vydáno býti mohlo. V předmluvě ku Starožitnostem zpomíná všech, jimž v té příčině díky zavázán byl, a proto jest předmluva ta zároveň pomníkem jeho vděčnosti i skromnosti. Připomíná vlastenců českých, kteří mu r. 1833 v Praze na pět let pojistili subsistenci, a zná se k zásluhám, kterých si Fr. Palacký o vědeckou část a M. Pogodin o vydání hmotnou podporou dobyli, pravě vřelými a dojemnými slovy: »Skládám vroucné díky oněm šlechtným vlastencům českým, kteříž, způsobivše mi z lásky k národu a literatuře jeho potřebné ke spisování tohoto díla pohodlí, byli jsou tím první jeho původcové. Pohled na jejich spanilomyslnost posiluje ducha věrného Slovana chovaje v něm důvěru, že rozkvetající jaro obnovy a odmladu v národu tom, v jehož lůně tak

dějně cnosti žijí, na plano neodkvetě: neboť jediné cnosti pojišťují národům stálého bytu a vždy zdárnějšího vzrůstu. I tobě skládám srdečné díky, drahý Františku Palacký, že podav mi hlavní myšlénku a jako návrh k tomuto dílu po celý potom čas byls při něm raden a pomocen nejinač nežli při svém vlastním. Budiž i tobě díka, rozmilý Michale Petroviči Pogodine, jenž viděv v čas pobytu svého u nás v srpnu 1835 dílo ještě necelé, ocenils je duší opravdivého Slovana a od té doby neustals zákládati mne všelikou pomocí k obohacení a snadnějšímu vydání jeho. Mně se při spisování knihy této nejednou zdálo, jakobych ji jediné pro Vás spisoval, jako byste jediné Vy, čtouce ji, souhlasně se mnou i cítiti i smýšletí mohli: pročez by mi bylo velice milé, kdyby přede vším Vaše oko na ní, již hotové, s potěchou a zalíbením spočívalo.»

Svrchu jsme pravili, že historické práce Šafaříkovy jsou apologiemi Slovanstva, a takovou apologií, avšak v nejvznešenějším smyslu slova, jsou Starožitnosti jeho. Od zlopověstného Gebhardiho počínajíc byla to moda spílati a nadávati Slovanům barbarů, nevzdělanců a surovců; čím kdo více Slovanstvo hanil a tupil proplítaje nechutné blbství své učenými citáty, tím větší chvály docházel, a tak pustilo hluboké kořeny mínění Slovanům nepřátelské, ovšem úplně bludné, že Slované již proto jsou národem surovým a vyšší vzdělanosti nepřístupným, ani jsouce původu mongolského (!) teprve asi v 5. století po Kristu jako nějaká havět z Asie do Evropy se vyrojili. Aby toto mínění po vší Evropě se rozšířilo, o to se postarali spisovatelé »mnohopís-ného« národu a tak se jim to podařilo, že i slovanští učenci jako n. p. Dobrovský a Karamsin jemu přitakali. Dostavše Dobrovského na stranu svou neopomínali volati se k autoritě jeho a dokladati se slov jeho, ač dobře věděli, že patriarcha vědy slovanské k jejich náhledům se přidal ne proto, že závažnost a věcnost, nýbrž množství důvodů naň působilo.

Šlo tedy o to, mínění Dobrovského v příčině té za liché usvědčiti, a učinil to Šafařík ovšem s tou šetrností, kterou ostatní zásluhy onoho velikého učence vymáhali. Praví ve Starožitnostech na straně 65: »Hlas Dobrovského jako proroka a samovládce v oboru historictví i mluvozpytu slovanského nejen daleko slyšán, ale i od těch, kteří mu nerozuměli, za pravdivý přijat. Není tedy divu, že pod záštitou a korouhví takového vůdce, zapřevšího

totožnost Venedův Pliniových a Vinidův Jornandových a tudíž zničivšího jedním tahem celou starobylost Slovanů v Evropě, jiní drzeji a protřejeji dále postoupili a Venedy hned za Kelty, hned za Germany, hned za Litvany, hned zase za Čudy či Finny, Slovaný pak, k necti historického umění devatenáctého věku, za národ nový, mongolský, teprva v pátém století do Evropy přišlý vyhlásili! S nesmyslem a nerozumem těchto spisovatelů, mezi nimiž Němci Schütz, Parrot a Halling přední místo zaujímají, potýkati se pokládáme za zbytečné; sám Dobrovský, ne sice neomylný, ale však soudný znatel jazyků a příbuznosti národů, byl by se zhrozil té jejich nové, žádnými důkazy nestvrzené smyšlenky a ji s příslušnou pohrdou zamítnul. Úsudek Dobrovského, znatele jazyka a dějů slovanských, vymáhá od nás zvláštního, všestranného a zevrubného ohledání.»

Probíraje kriticky důvody Dobrovského a stavě na světlo lichost jich končí rozbor svůj slovy, jimiž pravá příčina bludného mínění Dobrovského se dosti zřetelně naznačuje: »Dobrovský ujišťuje, že také Antové na Černém moři původně byli Němci a že jméno jich zeměpisné na Slovaný později tam osedlé přešlo. Ale zde vším právem ptáti se musíme: kde medle v dějinách celé širé starožitnosti u zeměpisců nebo letopisců jméno toho německého, předslovanského národu Antů se nalézá? Vždyť všickni spisovatelé od Prokopa až do Pavla Diakona, u nichž jméno Antů se čte, názviska toho jediné a výhradně slovanskému národu na Černém moři a dále k severu osedlému přivlastňují: o dřevnějších německých Antech nikde v celém oboru starožitností ani jen stínu nějaké zmínky se domáhati nelze! Připouštíme, že název tento Antů u nás doma neznámý a jen v cizině běžný byl a možné i to, žeť jest původně a vlastně německý, jmenovitě gothický, totiž od německých Gothů Slovanům daný: ale že by kdy o německém národu užíván byl, toho naprosto zapíráti musíme. Němečtí tedy tito Antové na Černém moři jsou pouhý výmyslek a sen, jakož pouhý výmyslek a sen jsou i němečtí Venedové na Visle a pomoří baltickém. Což jestliže, jak nepochybujeme, dostatečně jest dokázáno, nechat napotom žádný bludu svého v té straně jménem vznešeného Dobrovského nezastírá, jemuž zde v podešlém stáří se přihodilo, co všem velikým předmětům k večerou se přiházívá, že dlouhé a veliké stíny za sebou obražejí. A zdá se ovšem, že jinými zvláště jazykozpytnými pra-

cemi zanesen jsa, předmětu, o němž zde jednáme, totiž starožitností slovanských, ačkoliv o některých jeho částechkách ve svých spisích rozličným časem jednal, v celosti nikdy nevyšetřil, jehož nezměřené pole ovšem za několik dní anebo měsíců dokonale zoráno a spracováno býti nemůže.»

Hlavní myšlenku apologetickou, že Slované jsou pranárod v Evropě jako Řekové, Římané, Keltové, Germani atd., opodstatnil Šafařík tolika nezvratnými a světlými důvody, že od té doby ani nejzarytější Slovanofag o tom pochybovati nemůže, nechce-li se učiniti směšným. Prabydlitelství Slovanů v Evropě dokázal, an na jisto postavil, že Venedové, které v baltických krajinách během století umísťují Tacitus, Ptolemaeus, desky Peutingerovy, Jornandes atd., po všechny časy jsou též národ, prarodcové kmene slovanského, který od nepaměti v krajích těch sídliv nikdy z nich se nevystěhoval. Lišil se tedy Šafařík od předchozích zpytatelů hlavně tím, že pravlasti slovanské v Evropě hledal, kdežto oni kolébkou Slovanstva v Asii někde na Volze anebo v stepi mongolské hledali. Práví sám v té příčině na str. 425 Starožitností: »Jsouť tedy Slované rovnou měrou s příbuznými sobě kmeny, s Litvany, Němci, Kelty, Latíny a Řeky prabydlitelé Evropy, od nepamětných časů majetníci těch vlastí, ve kterých je v pozdější historické době sídliti spatřujeme. Nalezení toto Slovanstva v Slovanstvu, čili vyšetření pravého původu kmene našeho, spojené s bedlivým skoumáním původu a pradějin ostatních s tímto naším sousedivších kmenů zamezí napotom, jakž pevně doufáme, cestu všelikému slepému a všetečnému plichtění Staroslovanů se Skythy, Huny, Avary a jinými cizoplemáky, jímž posavadní dějepis náš ode domácích i cizinců tak ohavně nakvašen a ve smrduté kaliště nerůdných žvatlanin obrácen byl. Světlo, jehož historie staroslovanská z přehledu pradějin a původních sídel cizích kmenů nabývá, v nejednom ohledu stejné jest ceny a výnosnosti s tím, jež bezprostředná svědectví starých o předcích našich na ni vylévají. Z přehledu cizích kmenů dosáhli jsme jistého a úplného přesvědčení, že ačkoli národové rozmanitých plemen a kmenů, od západu Keltové a Němci, od východu Skythové a Sarmati v rozličných časích do vlasti Slovanů nepřátelské vpády činili, anobř v končinách jejich onde i onde se zosazovali a po mnohá století v nich podruhujíce Slovany utiskovali, však nic méně přece, vymíníc ztenčení Staroslovanů v Podunají od Keltův

a mezi Odrou a Vislou od Němců, ostatní vlast staroslovanská od Odry až za Dněpr, od Tater až k jezeru Ilmenskému, nikdy cele a stále od jiného nežli slovanského kmene zaujata nebyla. . . . Zde jest nesmírné to pole ještě z velké částky ladem ležící, čekající rukou silného a cvičného opatrovatele. Všelická nazpět čelící práce vynaložená na vyšetřování Slovanstva v jiných stranách a dávnějších časích u korábu Noemova, v Indii, Paphlagonii, Thracii, Gallii, ve Skythii před i za Imavem atd. zůstanet pověky marná a bezplodná. Jest to sice povaha rozumu lidskému přirozená, že dobyv se na chlum žádostí svých k jiným vyšším tužbám pospíchá. Jest se tedy co obávati, že nejedni zkoumatelé nejsouce na dlouho spokojeni tímto našim Staroslovanstva co do času i prostranství obmezením, neukojenou svou tužbou vždy dál a dále nésti se a Slovanův i tam, kde jich nikdy nebylo, vyhledávati budou. Avšak strážlivému badači, vážícímu bez zahoření síly i povinnosti své, slušit obracet se k naukám plodistvým a nesháněti se po nemožnostech.»

Touto zásadou »nesháněti se po nemožnostech« zachoval se Šafařík v celém díle svém; všudy spatřujeme strážlivé uvažování důvodů pro věc i proti ní, nikde nevykročuje z mezí kritické opatrnosti, ale nikdy a nikde nevydává se na suchopary škrobené učenosti, nýbrž vřelý cit dýše z každé stránky díla tou měrou, že sotva naleznouti lze spisu učeného, v němž by spletené záhady vědecké učené sice ale tak živým a květnatým slohem povědiny a rozřešeny byly jako ve Starožitnostech.

Co se týče obsahu Starožitností, dělí se vlastně ve dvě částky, z nichž první zaujímá v sobě nejstarší doby, ve kterých bytí Slovanů vyšetřiti lze, až do těch časů, kde zvláštní jistotná historie jedné každé odnože slovanské se počíná. Probírá pak Šafařík tuto úlohů ve statích: 1. Místo Slovanů v pořadí lidských plemen a kmenů. 2. Starobylost Slovanů v Evropě, o níž také pojednával v Čas. Musejním na r. 1834 »Myšlenky o starobylosti Slovanů v Evropě«. Stať tato rozložená na str. 37—57 a jasným rozborem kritickým se vyznamenávající dokazuje přesvědčivě, »že kmen slovanský již v nejstarší době historické mnohonárodný a lidnatý nemohl teprve v čas novějšího stěhování národů uralskočínských a tureckých, totiž Hunů, Sabirů, Avarů, Bulharů, Kozarův atd. do Evropy vtrhnouti, nýbrž že již od starodávna zde mezi kmeny sobě příbuznými, totiž Thraky,

Celty, Němci a Litvany, své obydlí a stálé sídlo míti musil. Za kteroužto příčinou svědomitý zpytatel slovanských starožitností zajisté za neuchylnou svou povinnost uznati musí, aby původu a počátku novějších národů slovanských poprvé nikde jinde leč v Evropě nevyšetřoval a kvapného octnutí se na poli staroasiacké historie zúmyslně se varoval«. 3. Prvotní jména Slovanů Vindové a Srbové, v níž se ukazuje, že obě jména dávána jsou kmenům slovanským; ono že jest cizojazyčné, totoť slovanské a totožné s jménem Slovanů u Prokopa Sporoi; doklady na tato jména naplňují stránky 57—153 a ohromují skutečně čtenáře i množstvím i učeností svou. Následující 4. stať: Větve Slovanů v zemi Vindů čili Srbů obsahuje nejstarší svědectví o Slovanech ve spise Herodotově, jehožto Budiny a Neury Šafařík za Slovany pokládá. Pak se probírají udání Ptolemaeova a ustanovují se z nich ty kmeny, které za slovanské míti sluší. V 5. stati: O Slovanech v Podunaji a Venetech na Adrii, bude snad nového proskoumání zapotřebí, co se týče Slovanstva v Podunaji. V 6. velmi rozsáhlé stati dává se: Přehled kmenů s Vindy čili Slovany mezujících (str. 223—391); řekli bychom, že tento přehled jest jako rámeček, do něhož obraz Staroslovanstva dán jest. — V 7. stati: Zeměpisný přehled pravlasti Slovanů rozebírá Šafařík kriticky jména hor, řek, jezer a měst Staroslovanů ve starších spisech obsažená a přičiňuje článek o stařinách hmotných, pak úhrnek zpráv a všeobecné úvahy.

Tím končí se první částka Starožitností, obsahující dobu od věku Herodotova až do pádu hunské a římské vlády (456 př. Kr. — 476 po Kr.) a začíná se část druhá jdoucí od pádu říše římské až do převahy křesťanstva u Slovanů. Právě o této druhé části Šafařík na stránce 5: »Toto druhé oddělení by vlastně sice jen asi do poslední polovice 7. století aneb do konce stěhování Slovanů do nových vlastí sahati mělo; ale poněvadž historie národů slovanských, třeba na konci téhož 7. století již všude stále osedlých, přece vždy až do 10. století v nejedné příčině temná a kusá zůstává a mimo to setrvání hlavních národů slovanských při víře pohanské a starobyklých svých obyčejích a jejich teprva pozdější v 9tém a 10tém století zběhlé konečné obrácení k víře křesťanské věk tento co do ducha a povahy s předešlým úzeji nežli s následným víze, vidělo se nám příhodné a slušné, pro

úplnější věci vyložení, hranice druhého tohoto okresu něco porozšířiti a je až na konec 10ho století přenéstí.« Spůsob, na který v této druhé části látku rozebírá a tudíž druhá částka od prvé se liší, naznačuje Šafařík sám na str. 443 takto: »Práce naše, nastávající nám v tomto druhém okrese, od oné nahoře dovršené v nejednom ohledu, zvláště pak co do výboru zpráv a způsobu jejich přednášení, načítě lišiti se bude. V onom prvním okrese jednáno nejvíce o věcech záhadných, totiž podle posavadního stavu historické nauky a smýšlení učených rozličným výkladům, domněnkám a sporům podléhajících; zdeť naproti vypravovati budeme o těch takových dějinách a příbězích Slovanstva, jichž po náhledu do pramenův a rozboru výpovědí svědků žádný soudný historik Slovanům zapíráti a jinému národu přislovovati nemůže. Tam nám šlo o vydobytí pravdy z neskladu, tytýž i hmatavého odporu rozličných kusých, matných a nedostatečných svědectví a upevnění jí, podle zákonů zdravé kritiky, na nepohnutých základech proti všelikým útokům neumění a všetečnosti; tu naproti tomu běží jediné o stručné, pořádné, světlé vyložení zpráv vůbec za podstatné částky historie Slovanstva uvažovaných a dějinám našim neodcizených, aniž kdy odcizenu býti mohoucích. Na důležitém tomto rozdílu časů, předmětů, svědkův a světlosti jejich výpovědí zakládá se rozdíl historického našeho návodu čili způsobu přednášení věcí. Tamto nelze bylo vyhýbati se obsírnému a pracnému ohledávání nejednoho malicherného, na oko nepatrného slůvka, jména nebo svědectví, nelze bylo ujíti podrobného rozbírání mnohých, na teničké niti a v nedohledné výšce šedé starobylosti zavěšených předmětů, neboť běželo o věci veliké, o vydobytí Praslovanstva ze tmy nepaměti a zapadnutí, při čemž žádné práce a žádného nákladu času šetřiti neslušelo; zdeť naopak povinnost a snaha naše k tomu směřovati bude, abychom z prostranného pole historie slovanské, pojednou před očima našima se otvírajícího, sebrali dohromady a v pořádný celek sestavili jediné to, co k vysvětlení stavu veškerého Slovanstva v této vyměřené době znamenitě prospěšné jest, místnějšího vypravování nejedněch dějů, výprav, bojův a jiných příběhů spisovatelům historie jednotlivých slovanských národů pozůstávující. Na širokém a pevném základu, osnovaném v prvním okrese, dlužno nám teď aspoň ve stínu a návrhu vystaviti budovu, k jejímužto dovršení, upravení a vyšlechtění ruce jednoho člověka, jakkoli cvičné

a práce milovné, nepostačují, anobrž souhlasná a dotrvalá pilnost mnohočetných spoludělníků se vyhledává.«

Co se týče obsahu druhé částky Starožitnosti, dávají se v ní předkem Zprávy o Vindech, Antech, Slovanech (str. 445—483), pak následují statě o jednotlivých národech slovanských začínající se od Rusů a jdoucí až do Polabanů, v nichž se podává vždy přehled dějin toho kterého kmene od dob starších až asi do r. 1000 po Kristu, načež se klade popis sídel, ve kterých týž národ bydlel, a větví, na které se rozkládá. Na závěrku celého díla přidány jsou přílohy obsahující Svědectví o starých Slovanech, v nichž jsou výňatky ze šestadvaceti spisovatelů (od r. 444 př. Kr. až do r. 1200 po Kr.) Staroslovanstva se dotýkajících.

Toť tedy obsah celého spisu monumentálního a epochálního, jak jej Šafařík skutečně ukončil a vydal. Měl úmysl přidati ještě přehled historie těch národů, kteří v druhé době, o které Starožitnosti jednají, se Slovanů susedili, tedy Řeků, Vlachů, Arnautů, Rumunů, Němců a několika kmenů plemene mongolského; ale pro rozličné příčiny od toho úmyslu upustil, zvláště pro bázeň, »by tím přivtělením článku, dle povrchní tvárnosti do historie Slovanstva nenáležitěho, spis nad slušnost nevzrostl«. Aniž toho úmyslu ve skutek uvedl, který na str. 946 pronesl: »Nám v čas dlouhého putování po polopustých nivách historie staroslovanské podařilo se v zemích oněch jinokmenovců, jakoby mimochodem, sebrati některé zrnaté klasy, k jejichž zdělení snad brzo jiná pohodlnější příležitost se naskytne«. Práce jiné naň nalehající od toho předsevzetí jej odvrátily, na velikou ovšem ujmu a škodu vědy. Než i v té formě i v tom obsahu, jak Starožitnosti před sebou máme, zůstanou ony dílem, jež každého vzdělance a učence naplní podivem a úctou před mužem, který tím budovu vyvedl, v níž veškeré Slovanstvo říkajíc pod jednou střechou shromážděno jest. Jest to kniha, kterou by každý vzdělaný a uvědomělý Slovan znáti měl, aby z ní poznal, jaké postavení světové Slovanstvu od historie vytknuto jest. Že pak kniha ta za našich dnů zvláště od mládeže ne dosti pilně se čítá, jest znamení doby, které zajisté potěšitelným nazvati nelze. Platí tu pobídka Horaciova: »nocturna versate manu, versate diurna«.

Spojil-li Šafařík ve Starožitnostech všechny slovanské národy vzhledem k minulosti dávnověké, podal nám v díle, jež nadepsáno

Slovanský národopis, obraz Slovanstva nynějšího v příčině sídel, nářečí, mluvníc, slovníků a lidnatosti. Dílo to vlastně vyvinulo se z historické mapy starého i nynějšího Slovanstva, kterou jako doplněk k Starožitnostem vydati mnil; praví sám: »Před několika lety, vydávaje první oddělení svého spisu o Slovanských Starožitnostech, zamýšlel jsem, dáti později na světlo dvojí historickou mapu, totiž pro každou dobu zvláštní, na níž by co ve knize o sídlech starých Slovanů šíře a po sobě vyloženo jest, pospolu a názorně sestavené spatřovati se mohlo. Než přistoupiť po některé chvíli k vykonání úmyslu svého brzo jsem shledal, že dotčené potřebě již jednou mapou, ovšem něco porozšířenější, dobře vyhověti se může a že na ten čas jiná mapa, jíž by se důkladnému poznání nynějšího stavu kmene slovanského, ohledem na sídla a jazyk jeho, napomáhalo, mnohem potřebnější jest, ježto zdařilé skoumání starobylostí na dokonalé známosti nynějšíka zakládati se musí, kterážto známost mezi Slovanů našimi v plnější míře bohužel ještě pořádku se nachází.« Dne 15. prosince 1841 píše Pogodinovi, že mapa až na poslední korekturu jest hotova, že však vysvětlující text dokonán ještě není: »Bude to malá kniha, jakési vade mecum.« Koncem ledna roku 1842 posílá Pogodinovi otisk mapy na zkoušku dokládaje, že do konce února s textem hotov bude; v srpnu pak téhož roku poslal mu několik exemplárů knihy již na světlo vydané, k jejížto nákladu ruská akademie 500 rubly přispěla.

Národopis, jež Jungmann v druhém vydání Slovesnosti (1846) jmenoval »zlatou knížkou, kterou by každý Slovan u sebe chovati a v paměti nositi měl«, jest nejrozšířenější a nejpoblárnější dílo Šafaříkovo. Vyšlo v trojím vydání, z nichž první rozebráno bylo za několik dní; druhé vydání (náklad 3000 exemplárů) vyšlo 1843 a třetí tuším r. 1849. Již z toho, že trojího vydání za krátký čas bylo zapotřebí, lze souditi, že Národopis vyhověl »skutečné potřebě«, ač ovšem kniha nebyla bez vad a to proto, že vůbec bez nich býti nemohla. Bylo se Šafaříkovi, jako vůbec každému při podobné práci, spoléhati na zprávy nejvíce soukromé a na dobrou vůli a znalost těch, kteří zprávy dávali; a tu se stalo, jako v takové příčině se stává, že zprávy jmenovitě z odlehlejších krajín, hlavně o Slovanech tureckých, byly méně správné a tudíž vešly některé nesprávnosti do knihy samé. Tím však užitečnost knihy, co se týče celkového dojmu a účinku, umenšena není a zajisté

valně přispěla ku vzájemnému poznání se Slovanův, zvláště tím, že hned roku 1843 Bodjanským na jazyk ruský a Dalmanem na jazyk polský převedena byla. Svrchu dotčených vad Šafařík sám si byl vědom a tušil také, že udávky jeho ve příčině nářečí právě pro někdy nespolehlivé zprávodaje (jak se to jmenovitě s ukázkou bulharštiny stalo) bez chyb nebudou; pravít on sám v předmluvě strany této věci: »Snaha má směřovala především k vystavení celku, totiž souměrného, snadně přehledného obrazu polohy a rozvětvení celého kmene slovanského uprostřed jiných kmenů plemene indoevropského a severského: nikoli k tomu, abych o jedné nebo druhé větvi něco obšírnějšího a úplnějšího podal, byť to i lehčí věc byla. Tudíž hlavní péče o zevrubní vymezení sídel; naproti tomu grammatické označování řečí a nářečí i vzhled na slovesnost přidány jen co podřízené vstavky k dodání větší jasnosti celku. Mýlil by se tedy velice a za cíl házel, kdoby tyto články přísným zákonem porovnávající grammatiky a historie literatury měřiti a dle toho posuzovati chtěl: tot' zajisté nebyl úkol toho času; ačkoli tím vzkouzlé snad do těchto stránek omyly zastíratí naskrze nemíním. Z ohledů statistických udávek výslovně připomenouti musím, že jsem ode mnoha let nižádné pilnosti a práce nešetřil, abych se v tom ohledu největší možné buď jistoty buď aspoň podobnosti ku pravdě dopídl. Pročež nebudou-li se mé počty lidnatosti všudy s běžnými, třebaž za úřední vydávanými srovnávati, prosím čtenáře, aby toho příčiny jinde nehledal než tam, kde jí jediné hledati sluší, totiž v povaze věci samé, nikoli v mé buď nedbě buď lehkomyšlnosti. Uměl bych o tom, jakož i o některých jiných věcech, mnoho i poučného i zábavného vypravovati, kdyby to sem náleželo.«

Pomíjajíc menší pojednání historická obrátíme se k pracím Šafaříkovým o glagolici t. j. onom písmě staroslovanském, jímž posud církevní knihy katolických Dalmatinců psány jsou. Zdá se ovšem, že stať o glagolici náleží více do oboru jazykozpytného, a jest tomu skutečně tak, pokud glagolici se vyrozmívá také řeč staroslovanská, avšak jest při glagolici také a to po výtce činiti o způsob písma, kterým se od kyrillice či od kyrillského alfabetu liší. Jest známo, že spor o celou tu věc veden dvojím směrem a sice za prvé: kde jest původní domovina jazyka církevního? a za druhé: které obou písem je starší, či glagolice či kyrillice? Co se týče domoviny církevní řeči t. j. u kterého

kmene slovanského byl jazyk nyní vymřelý, jež nazýváme nyní církevním, za času Cyrilla a Methoděje živým jazykem národním, trváme posud na sporech. Kopitar tvrdil, že staroslovenština náležela Karantanským Slovincům; k němu se přidružil v dřívějších létech také Miklosič, který však v novější době od toho náhledu upustil, maje nyní za to, že starocírkevní řeč byla jazykem panonských Slovanů. Avšak i tu jest ještě široké pole záhad, zdali jen v pravé Pannonii či snad i dále, snad v nynějším Bulharsku původní vlasti staroslovenčiny hledati sluší. Nechávajíc sporu o to při váze jeho vylíčíme názory Šafaříkovy o věci té, která jej po celý život zajímala a k sobě poutala.

Již v Novém Sadě začal Šafařík se zanáseti zpytováním jazyka staroslovanského. Měl tehda podle učení Dobrovského přesvědčení, že glagolice jest mnohem mladší než kyrillice; ale ovšem se neřídil ve všem míněním patriarchy slavistiky, jež vrcholilo ve výpovědi jeho: »Hlaholská abeceda jest nestvůra mnišská třínáctého nebo následného století, vynález blbé mnišské hlavy. Úmysl toho kecala byl při tom, tuto abecedu tak zříditi, aby stará a podivná vypadala.« Kopitar naproti tomu měl, jak již před ním Dobner, hlaholici za starší, ač přísně vědecké důvody přivést s to nebyl; různil se tedy v té věci Šafařík od Kopitara a tato různost byla také jedna z příčin, pro které Kopitar na Šafaříka tak zanevřel.

Zajímavo jest sledovati, kterak Šafařík, jenž zvyklý byl sám badati a sám po důvodech pátrati, při hlaholici a staroslovenštině vůbec náhledy své měnil podle toho, jak právě ve studiích svých o věci té postupoval. Jak již svrchu dotčeno, hledal původ staroslovanštiny dříve v Macedonii, o Karantanii Kopitarově, jíž se ten učelec v díle Glagolita Clozianus zastával, nechtěl ani slyšeti. Píše dne 21. února 1836 Vostokovi: »Kopitarovým hypothesesám, že hlaholská abeceda jest starší než kyrillská, kteroužto prý Method po smrti Cyrillově pomocí latinských mnichů slátal a pak liturgické knihy v nářečí karantanské převedl, nikdy nepřítakám, pokud zdravý rozum máti a co dějiny jsou, rozuměti budu.« A téhož dne psal také Pogodinovi: »Kopitar svými sofismy mne domněnkám o kyrillském a hlaholském alfabete nenakloní. Badaje a zapírajé sám sebe hledám pravdy, nikoli však bublin a kejklí.« Podobně soudí v listě daném témuž učenci dne 4. července r. 1836: »Kopitar nejša spokojen, že hlaholský alfabet tak starým neb ještě

starším učinil než cyrillský, vyhlašuje onen nyní za praslovanský, za pozůstatek staroslovanských run.... Jsem žádostiv zvědět, kam toto bláznovství povede. Že tomuto mínění jiné pohnutky a úmysly základem jsou, než Vy si představujete, jest jisto.«

Jakého mínění stran věci té tehda byl, vyslovil v listě daném dne 3. února 1836 Maciejowskému zasláném: »Sostavljati pismena azbukovnaja znamená das Alphabet einrichten, construere, componere, ordinare. Zcela správně; neboť Konstantin a Metud nevynalezli písmena, nýbrž toliko řecká s některými koptickými, hebrejskými, armenskými atd. smísili a tak uspůsobili slovanštině. Vynalezeno bylo na př. sklo, porculán a jiné, nikoli však cyrillská azbuka. Nicméně může a má Cyrill vždy slouiti původcem slovanského písma: tato čest se tomu muži nesmí zmenšovati. Před ním psali literami řeckými a latinskými málo a špatně; neb škrabali tajeplné runy (kněži na modly a j.); o jakémś slovanském písmě nemůže býti vůbec řeči. Konstantin¹⁾ praví toliko, že chrvatští knížata v VII. století prý smlouvu s papežem vlastnoručně podepsali (rozumí se, že písmem latinským). Ale co stojí v dodatku ke Konstantinovi o cyrillské azbuze, jest mizerná mazanina jakéhosi řeckého mnicha z XIV.—XV. století. Cyrill jest a zůstane původcem slovanského písma.« Též mínění pronesl Šafařík na straně 811 ve Starožitnostech: »Konstantin (t. j. Cyrill) spojiv se (v Cařihradě) s bratrem svým Methodem obrátil zření své k národu slovanskému obširné krajiny v Řecku a v Bulharsku zaujímajícímu a tehdaž sice již z větší částky na víru křesťanskou obrácenému, ale pro nedostatek slovanského čtení a vynaucování ještě vždy zpátky do pohanské slepoty lezoucímu, nad to v Bulhařích pod panovníky pohanskými úpějímu. Dobře povědom jsa, s jakým prospěchem Armeni, Iberové, Syrové, Koptové a jiní jazykem od Řeků rozdílní východčané, mající své chrámy na díle v samém Cařihradě, svého přirozeného jazyka ve věcech náboženství se týkajících užívali, umínil téhož dobrodiní účastny učiniti i Slovany. K tomu cíli sporádav r. 855 dle základu řecké abecedy s přičiněním několika dílem nových, dílem z výš dotčených jazyků přiosobených písmen písmo slovanské, ve svém způsobu nejdokonalejší, jal se bez meškání překládati čtení sv. evangelium i epištol, žaltář a některé jiné ke službám božím nejpotřebnější knihy. Dar sobě po-

¹⁾ T. j. řecký císař.

daný s radostí přijali Slované řečtí i bulharští; ano i sami uralští, tehdaž ovšem již poslovanění Bulharové v Moesii obměkčení byli mocí slova božího.«

Velmi brzo však začal nabývati jiného o věci té názoru. Když v tak zvaném Evgenijském žaltáři z XI. století pocházejícím nalezeny litery hlaholské a Pogodin Šafaříka na tu věc upozornil, psal dne 12. máje 1838 onomu: »Hlaholské litery v tomto žaltáři lze na více způsobů vyložiti. Hlaholská abeceda jest zajisté starší, než Dobrovský se domníval, ač není tak stára, jak nyní Kopitar tomu chce.« Již v těchto slovích prosvítá jakýś již ne tak umíněný náhled o věci té, na jakém Šafařík dříve byl; když se pak více zahlubil do studia pokřesťanění Slovanů a pramenů k tomu se vztahujících, rozednívalo se mu jiné světlo, zvláště když zasloužily Grigorovič nové výskumy v té příčině učinil; proto se také ujímal toho učence, aby ruská vláda mu povolila prostředků k druhé cestě do Albanie: »Literární nálezy jeho,« píše Šafařík Pogodinovi dne 26. prosince 1846, »a vysvětlení o Klimentovi, Naumovi a ostatních pomocnicích Cyrillových a Methodových v Macedonii a Albanii jsou již nyní nad míru zajímavá, zvláště starožitné svědectví o Klimentovi jako shotoviteli nové abecedy; druhá cesta by snad ještě větší výsledky měla. Zvláště co se týče původu a rozšíření hlaholice; ač bychom nedošli úplně jistoty, přece bychom se ocitli na pevnější půdě.« A následujícího roku 1847 dne 5. prosince pronášá se: »De glagolica nondum liquet — ale nové světlo mi vychází. Videbimus.«

Věnoval-li se do té doby velikou horlivostí otázce hlaholské, neodvracel od r. 1847 od ní zřetele svého; sbíral látky k tomu předmětu, odkudkoli jí dostal, jmenovitě z Chorvatska a Dalmacie mnoho památek hlaholských ho docházelo; výsledek těch sbírek a prací jsou jeho Památky Hlaholského Písemnictví, vydané v Praze 1853, v níž podává přehled spisů hlaholicí psaných, krátkou historií písma hlaholského, velmi poučlivý rys písemnice a konečně výňatky ze spisů samých. Kterak r. 1853 ještě o původě hlaholice soudil, jde ze slov jeho v úvodě položených na str. VI.: »První částka Kopitarova učení, totiž že hlaholština mnohem starší, než Dobrovský za to měl, nabyta cestováním V. Grigoroviče, profesora kazanského (1844—1845) a archimandrity Porfyria Uspenského (1845—1846) po Turecku a objevením některých důležitých památek hlaholských dokonalého po-

tvrzení, druhá, totiž domněnka o vzniku a zárodku písmen, ještě i teď na nejistotě zavěšena jest a od budoucnosti konečného svého šťastného a spravedlivého rozeznání očekává« — pak na str. XV., »že písmo hlaholské v druhé polovici X. stol. v Macedonii, jmenovitě v Jerissu, poblíž Solunu a klášterův Athonských bylo již známé a užívané —« pak na str. XVI. a XVII., kde slova řecké legendy o sv. Klimentu jako vynálezci písma slovanského přivádí, ale písmo to ještě za hlaholici považuje. Všiml si bedlivě všeho, co k otázce té se vztahovalo; tak píše Pogodinovi dne 16. října 1853: »Pertz v Berlíně, syn slovutného vyššího bibliotekáře, právě vydal: *Cosmographia Ethici*, v níž hlaholskou abecedu nyní určitě a rozhodně Ethikovi (okolo r. 350) a jeho překladateli sv. Jeronýmovi (okolo 400) připisuje; avšak důvody jeho před přísnou kritikou neobstojí.« Ale čím dále bádá, tím více jeho dřívější mínění se zviklalo; svědčí o tom dopis jeho k Pogodinovi dne 23. prosince 1855: »Nebylo-li by možná, abyste mi nějaké poznámky opatřil o cyrilských rukopisech, které z hlaholských opsány byly? Musíme otázku o vzniku našich abeced nové zkoušce podrobiti, což ovšem vši opatrností a kritikou dítí se má. Festina lente.«

Tím roznesla se novinami pověst, že Šafařík hlaholici za starší má než cyrillici; píše Pogodinovi dne 8. ledna 1856: »Listy veřejnými rozhlášená pověst, že hlaholštinu považují za starší než cyrilštinu, jest nepravdivá. Já o původě hlaholštiny nic jistého nevím.« Pověst ta vznikla, když profesorem Höflerem nalezeny v kapitální bibliotéce dne 14. listopadu r. 1855 zlomky hlaholské, o nichž Šafařík dovodil, že z doby mezi r. 863 a r. 950 pocházejí. Nález těchto zlomků dal Šafaříkovi podnět k důtklivějšímu o hlaholici badání; tak píše dne 2. února 1856 Pogodinovi: »Moje hlaholské zlomky zaměstnávají mne velmi. Nulla dies sine linea. Jest nám hlouběji do věci se vnořiti. Musí se státi světlo.« A dne 16. března 1856: »Nyní jsem se zlomky téměř hotov; tři strany jsem úplně rozluštil a faksimiloval, čtvrtá zůstane navždy neúplná. Jest to nález pro historii našich abeced a palaeografii velmi důležitý.« Dav již dne 17. prosince 1855 předběžnou zprávu o zlomcích v sezení učené společnosti, měl o nich dne 3. listopadu 1856 zevrubnou přednášku, která pak rozmnožena jsouc faksimilem, abecedou hlaholskou a transkripcí ve spisech učené společnosti a ve zvláštním otisku r. 1857 vydána jest majíc nápis: Glago-

litische Fragmente. Vida z těchto zlomků, že již v devátém anebo nejpozději v desátém století hlaholice i v Čechách rozšířena byla, nabyl o její stáří ještě pevnějšího přesvědčení a ustálilo v něm se mínění, že cyrillice jest mladší než hlaholice, ze které se ona vyvinula. Ve vydání zlomků této věci nedotýká; píše dne 22. února 1857 Pogodinovi: »Poslední osmý arch hlaholských zlomků jest v tisku. Dal jsem tam několik pokynutí pro studia palaeografická. Hádanka sama není rozřešena. Rozřešení přijde toto jaro ve zvláštním spise.«

Spis ten jest německý a jest nadepsán: »Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus« 1858. Záleží ze dvou pojednání. První bylo v náčrtkách již na podzim 1856 sepsáno, z jara 1857 vypilováno a doplněno; druhé povstalo na podzim r. 1857. V úvodě zná se Šafařík k tomu, že nynější jeho názor o vzniku hlaholice podstatou se srovnává s tím, co Kopitar již r. 1833 o věci té mnil; a když tolik roků k mínění Kopitarovu nepřistoupil, tomu na příčině byla okolnost ta, že Šafařík zvyklý byl badati sám a že Kopitar více věc uhodl než důvody světlými dokázal. Výsledky jeho badání jsou zkrátka tyto. V prvním pojednání, ve kterém se rozpisuje o stáří a vzniku hlaholice, ustanovuje se na těchto větech: vynálezcem hlaholice jest sv. Cyrill, cyrillice biskup Klement; před Cyrillem neměli Slované liter, jež by se byly hodily ku spisování knih; Cyrill složil hlaholskou abecedu již v Cařihradě a tam jí učil své pomocníky; přispůbil abecedu svou macedonsko-slovenskému nářečí, jímž mluvil; v témž městě převedl evangelium sv. Jana na jazyk slovenský; počátky liturgie slovanské jsou ve Velké Moravě a v Panonii. V druhém pojednání šíří se Šafařík o domově hlaholice a ustanovuje se na základě velmi zevrubných badání geografických, zvláště pak jazykových na tom, že nejstarší hlaholské památky jsou psány jazykem tím, kterým Slované panonští v území knížete Kocela mluvili t. j. v území tom, které mezi Dunajem a Drávou rozloženo byvši na západu až k městu Ptuji sáhlo a střed svůj v krajině Blatenské mělo. Jazyk ten v krajinách těch a vůbec vyhynul, když obyvatelé návaem Maďarů nuceni se rozutíkali.

Tot náhledy Šafaříkovy o hlaholštině.

Nelze upíratí, že Šafaříkovým badáním mnohá stránka této otázky nového nabyla světla, avšak uzel není úplně rozvázán, zvláště co se týče domova hlaholštiny, o kterém posud náhledy

se různí jako kdysi o rodišti Homérově. Avšak ani v tom Šafaříkovi úplně přitakatí nelze, co o vynalezení hlaholských písmen praví. Má totiž za to, že sv. Cyrill litery hlaholské vynalezl, an charaktery jednotlivé z rozličných abeced, na př. z phoenické, hebrejsko-samaritanské, aramaejské atd. si za vzor vzal a změnil a zjinačiv je z nich slovanskou abecedu sestavil. Tu však namane se námitka: když biskup velický, Klement, jen o několik roků později uznal hlaholici za nepohodlnou a ji řeckým t. j. řeckým poněkud zjinačeným písmem nahradil, jak lze předpokládati, žeby Cyrill, jenž z řecké provincie pocházel a řecky velmi dobře znal, tak nezručnou abecedu byl sestavil, místo aby pohodlnějšího řeckého písma byl užil? Starožitnost hlaholské abecedy bije říkajíc v oči a točkami a klikami svými ukazuje na sobě, že nemohla vynalezena býti od muže vzdělaného jen poněkud v krásných liniích si líbícího, jenž v 9. století po Kristu žil, nýbrž že pochází z doby starší a sestavena byla či lépe řečeno, se vyvíjela bez ohledu na vkus a na sličnou formu písma. Místněji tu věc zde rozebíratí nelze; jen toho dotýkám, že hlaholskými literami, jak se zdá, se nám zachovala stará abeceda, jež jak nyní před očima našima jest, dobře se vyvinouti mohla ze starší řecké kursivy šestého století a rozšířena byla mezi Slovany v Macedonii, Moesii a v řeckých krajinách vůbec bydlivšími, tak že svatý Cyrill abecedy té nevynalezl, nýbrž že se mu v těch krajích již namanula, on pak že ji po Panonii a Moravě rozšířil. Klade-li se původ hlaholštiny do těch krajin a do času asi o dvě neb tři století dřívějšího než byl věk Cyrillův, pak se snadně vysvětlí, že hlaholská abeceda měla jméno bukvice, že staroslovanské buky znamená knihu a bukваръ = literatus, slova to, která patrně z gothického bōka (knih) a bōkareis odvozena jsou. Zdá se mi, že by při badáních o stáří a složení hlaholské abecedy neměl se pouštětí mimo zřetel výrok tak zvaného chronicon paschale: gentes, quae suas literas norunt: Skythae, Sarmatae atd., kde pode jménem Scythae a Sarmatae v té době nevyrozumívati sluší pravých Skythův a Sarmatův, nýbrž vykládati je sluší na Slovany. Tím ovšem nerozřeší se otázka, zdali hlaholské charaktery jsou vynález slovanský anebo cizí jen od Slovanů přijatý; ale to ovšem pochopíme — předpokládajíc totiž, že Slované již drahně času před Cyrillem abecedu měli — proč hlaholské písmo všechny zvuky slovanštiny, jmenovitě polo-

samohlásky (jery a jeřky) a nosovky tak náležitě vyrazí. Z toho zajisté jde, že nevyvinulo-li se hlaholské písmo u Slovanů pomocí řecké kursivy a bylo-li tedy přijato od národu jiného, zajisté dlouho u Slovanů v užívání bylo a poznenáhlu jen se zdokonalovalo, až konečně tak se zvukům slovanským přispůsobilo, že s to bylo, aby všechny tyto zvuky naznačovalo a vyraželo. —

Se studii staroslovanskými, do jejichžto oboru náleží také pojednání jeho: »O staroslovanských jmenovitě illyrských tiskárnách« 1842 (v Čas. Čes. Mus.): — »Pohled na pravěk hlaholského písemnictví« 1852 (tamt.) — »Die Anfänge der glagolitischen Literatur« 1854 (ve Slavische Jahrbücher), — souvisela také snaha Šafaříkova, staroslovanské litery tiskové zdokonaliti a posavadní typy něforemné jinými úhlednějšími nahraditi. Již r. 1840 dne 1. června psal Pogodinovi v příčině té: »Cyrillské typy, o které jsme se zde pokusili, jsou jen podle kresby krásné, u vyvedení jest mnoho pochybeno a třetina aspoň měla by se znova řezati. Mělby hbitý technik, jenž vkus má, rukou přičiniti. Poněvadž věc jest drahá, nelze nám zde mnoho činiti; Vaše učená společnost, jejíž sekretářem jste, měla by tu věc řídití a podporovati.« A dne 25. března 1847: »Především jest nám se snažiti, abychom Slovanštině ku cti pomohli. To jest naší hlavní úlohou. Cyrillština nás spojuje všechny: není to žádné strannické heslo. Abychom však to ke cti přivedli, musíme věc jinak začíti než posud: musíme to oživit — posud to byla jen hračka s mrtvými relikvii. Především času přiměřené krásné typy, pak správné tisky bez zkratků, čitelné pro mužské i ženské, jež ducha vzdělanost mají. Dejte moskevskými krasopisci vzor pro nás zde napsati. Haasovci jsou ke všemu volni a ochotni.« A dne 7. září 1847: »Vzorky nového písma poslal jsem posud jen Vám, Bodjanskému a Kunikovi. Záleží mně, aby písmo u Vás známým se stalo. Proto Vám vzorky zasílám, abyste jimi akademii petrohradskou, Ivaniševa v Kyjevě, Grigoroviče v Kazani, pak (univerzitu) v Charkově a Oděse podělil . . . Spůsobil jsem Haasovcům tím písmem veliké výlohy a proto bych rád, aby z Petrohradu nebo z Moskvy matrice se objednávaly. Ostatně vězte, že dvojí písmo již jest hotovo, Cicero a Garmond a sice sprosté a versalie, a že jednotlivé litery pořád ještě se opravují.« A dne 27. prosince 1847: »S cyrillským písmem jsme úplně hotovi; za

pět nebo šest dní budou nové vzorky úplně vytištěny, které na vše strany zaslati míním.« Ale neustal i potom v opravování liter cyrillských a docílil toho, že jeho typy starší nemotorné litery z tisku vypuzeny jsou.

Těž o zlepšení hlaholských typů měl péči snažnou. Píše dne 9. ledna 1848 Pogodinovi: »Vyzval jsem Miklosiče, aby o nové hlaholské typy a hlaholskou chrestomathii péči měl; jinak Slované brzo čtení hlaholštiny a vyslovení liter zapomenou, jako perští magové Zend zapomněli. Neučiní-li v té věci nic — jak nebožtik Kopitar — pokusím se snad sám o ty typy.« A tak se stalo. Již v »Památkách Hlaholského Písemnictví« jsou litery úhlednější než posavadní byly; ale chystaje vydání hlaholských zlomků pražských opravil úplně starší neohrabané litery hlaholské a byl s prací tak spokojen, že 6. ledna 1857 Pogodinovi psal: »Hlaholská abeceda výtečně se podařila. Nic nemůže býti zřetelnější. —

Hlaholské studium vedlo jej také na otázku slovanských run; rozumí se samo sebou, že při nedostatku předmětů, jichžto přesnost nade všecku pochybnost povýšena jest, kladných výsledků dočiniti mu lze nebylo. Tato otázka bývala dříve mnoho na přetřes brána; známo, že Kopitar, jako před ním již Grubšich, původně glagolici považoval za runy a že také Grimma na své mínění obrátil: ale tím, že tak zvané Prilvícké idoly, na nichž runám podobné nápisy jsou, za podvržené uznány byly, ztratily se jediné ukázky, podle nichž o runách slovanských souditi se mohlo. Ale runy Staroslovanům zhoľa upíratí, byla by věc unáhlená; neboť mimo známé svědectví mnicha Chrabra, že Slované črtami a řezami hádali, sluší uvážiti také slova Thietmara Meziborského VI. 17 o nápisích na sochách Bohů v Retře; »interius dii stant manu facti, singulis nominibus in sculptis«; to však rádi půjčujeme, že o této otázce posud platného úsudku pronésti nelze. Povšimnutí hodný je v té příčině přídavek, který Šafařík k pojednání polského učence »O Rozhorekých jeskyních« v Muzejníku na r. 1838 vytištěnému učinil. —

Druhá stránka učené a spisovatelské činnosti Šafaříkovy vztahuje se k literární historii a jazykovědě slovanské. Jako v historických pracích neustrnul na svědomitým ustanovení přesných dat historických, nýbrž data ta považoval jen za zevnější momenty, jimiž duch národní a lidský vůbec se zjevuje, taktéž po-

jímal historii literatury a jazykozpyt s hledišť vyššího a sice s toho, že literatura je obrazem doby a duchové činnosti národní, že doba t. j. součet historických momentů působí na tvořivost duševní a tato opět výtvoř svými národním duchu směr vykazuje a tudíž rozhodný vliv na historický rozvoj národního života má. Velmi krásně pronáší se o této úloze literární historie v úvodě k své »Geschichte der slavischen Sprache und Literatur«: »Ona otvírá vzhled mladého studujícího a nastávajícího učenice v nedoměrnou říši lidské vědy a umy, vnuká vážnost k cizí zásluze a k věcem jsoucím, chrání od veškeré choravé jednostrannosti, veškeré domyšlivosti, probouzí a podporuje na společenský život přecházející účastenství v duševních snahách šlechetnější části člověčenstva. Jsou-li politické dějiny minulosti jako hřbitov, ve kterém zetlelý prach předků často klíčícímu potomstvu úrodnou jest půdou: jest historie literární jako zrcadlo, které labyrinthické cesty duchového vývoje lidského před oči stavíc pravou dráhu naleznouti učí, která tím labyrinthem vede.« Avšak stoje na tomto vyvýšeném, filosofickém hledišti nezapomněl, že zapotřebí jest dříve kriticky proskoumaný materiál snášeti jako stavivo, z kterého teprv historii literatury v pravém slova smyslu zříditi lze. Již v Jeně snášel materiál k dílu tomu a jako bystrým okem svým vždy veškeré Slovanstvo obzírál, tak to činil i v příčině té. Chtěl podati obraz činnosti literární celého Slovanstva a z této snahy zrodilo se dílo německy psané a r. 1826 v Budíně vydané: »Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten«, v němž zápalem vlasteneckým, slohem vzletným a duchem kritickým dějiny literatur slovanských líčí. Ač kniha ta jen v málo exemplářích vyšla, z nichž větší část v zemích uherských zůstala, přece se dostalo tolik exemplářů učencům do rukou, že svět učený na literární plodnost Slovanstva upozorněn jest, která se do doby té téměř za nic vážila. Ovšem že kniha ta nepodala zevrubného přehledu literární činnosti, tak že by byla obsahovala všecky spisy kdykoli vydané, a proto také nepřístupil k úmyslu Pogodinovu, který chtěl, by na ruský jazyk se převedla; píše dne 24. října 1836 témuž učenému Rusovi: »Mé dějiny slovanské literatury na jazyk ruský převáděti je nyní již pozdě. Kniha ta má podstatné nedostatky — jest to mladistvá práce a nyní již zastaralá. Doufám, že mi bude lze brzo nové vydání poříditi.« O těchto nedostatcích zmínil se Šafařík také v úvodě

k dílu svému; ale nicméně nedospěl k novému vydání, k němuž se nedostávalo času, poněvadž jsa zaměstnán jinými pracemi se obával, že by novému vydání tolik pile nemohl věnovati, aby je k té dokonalosti přivedl, kterou při dílech svých miloval. Teprvé syn jeho, Vojtěch, druhé vydání učinil, které r. 1869 v Praze vyšlo.

Ač v době té, jak jsme dříve poznali, namáhavými studii o staré historii Slovanův zaměstnán byl, nicméně pěstoval dále historii literatury, do kteréhožto oboru náleží pojednání jeho ve *Wr. Jahrbücher* uveřejněná »Übersicht der slowenischen Kirchenbücher« (1829), pak »Übersicht der vorzüglichsten schriftl. Denkmäler älterer Zeit bei den Südslaven« (1831). Mimo to padá do té doby jeho práce o jihoslovanské literatuře, kterou však teprvé po smrti Šafaříkově Josef Jireček 1864–1865 v Praze vydal pode jménem: »Geschichte der illyrischen und kroatischen Literatur«. Bedlivý zřetel měl zvláště ku starší době literatury jihoslovanské a bulharské, poněvadž ta doba onoho písemnictví s literaturou staroslovanskou úzce souvisí. Sem náleží především spisek jen v 30 exemplářích vydaný: »Monumenta illyrica seu Slavorum gentis Illyrici provincias incolentis omnis aevi documenta cyrillicis literis consignata. I. Diplomata. II. Inscriptiones. III. Specimina e codicibus.« (1839). Jest to práce, která sloužití měla dílem k ulehčení v dalším badání, dílem měla rozesílána býti slovanským učencům s prosbou, aby jej svými příspěvky v tomto oboru podporovali. Dále sem náleží: »Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku« v Časopise Musejním na rok 1848, ve kterémžto článku jedná o starobulharské literatuře, zvláště pak o literární činnosti pomocníků sv. apoštolů slovanských a o osudě jejich spisů za věků pozdějších. Dále: »Monumenta Serbica: Památky dřevního písemnictví Jihoslovanů« vydané 1851 jen v 105 exemplářích a obsahující na 13 arších obě legendy pannonské o Cyrillu a Metoději, životopis císaře Štěpána (Symeona), pak ukázky, listin, letopisů, zákonník Štěpána Dušana atd. Ačkoli Šafařík pro tento obor měl ohromný materiál sebráný, nedospěly Monumenta Serbica bohužel přes I. svazek a tak leží látka ta posud v pozůstalosti jeho čekajíc na vydání a vydavatele věci znalého. Sem konečně náleží pojednání v Musejníku: »Přehled nejnovější

literatury illyrských Slovanů« (1833) a »Bibliografický přehled slovanských národních písní« (1838) a mnoho drobnějších zpráv z pera jeho v témže časopise uveřejněných.

Staraje se takto s horlivostí neobyčejnou o literaturu jiných kmenů slovanských, nezanedbával literatury české, anobrž věnoval jí píli a pozornost vydatnou. Praktickou o ni péči osvědčil článkem v Musejníku na r. 1843 »Slovo o českém pravopise« a pojednáním »O spisovném jazyku českoslovanském« vytištěném ve »Hlasech« o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky«, kteréžto Hlasy Matice česká r. 1846 vydala. »Hlasy« ty měly Slováky, kteří se od společného spisovného jazyka českého odtrhovali, o škodlivosti takového počínání přesvědčiti a je pohnouti, aby se všeho novotaření zřekli a jen českého jazyka při spisování kněh užívali. Matice vším právem předpokládala, že ozve-li se v těch Hlasech také Šafařík, slovo jeho jako rodilého Slováka bez znamenitého vlivu na krajanů jeho nezůstane. Šafařík soukmenovcům svým řekl, ovšem šetrně, pravdu psav mimo jiné: »Nepřirozená se mi ta novota vidí, poněvadž nevyplývá z nynějšího stavu rozumové osvěty a duševné vzdělanosti Slováků co pouhé pokračování, co nový, vyšší stupeň její, nýbrž pochází pouze z theoretických, spekulativních zásad, snažících se bezohledně a mermomocí vkořeniti se do života jich neznajícího a proti nim se zpouzejícího, nespolehá na pozitivním historickém základu, nýbrž pouze na ideálním samolibě podstrčeném podstavku, nevíže budoucnost s minulostí, nýbrž je naprosto přetruhuje, nevede zvolným, mírným, povážným krokem dále a napřed, nýbrž velí se vraceti s opomenutím všeho, co posud jinými cestami a prostředky na poli literární osvěty pracně nabyto, k samému prvopočátku — od Iliady k abecedě. Čest a chvála obecné mluvě lidu slovenského v horním Považí a v celém Slovensku, kde ona na svém místě jest: než jazyk náš spisovný společnou snahou ušlechtilějších duchů trojvětvého našeho kmene v běhu půlpátastoletí zdokonalený a obohacený jazyk, jenž milé Slováky v dlouhém prodlení času, neustálém kolání osudů, v přenebezpečných na ně se z rozličných stran valících vichřicích duševnou krmí krmil a před mravným spuštěním i odnárodněním se uhájil, není povrhel: jest on faktickou mocností, jest reálním světem, máť i on svá práva, jichž bezeškodně

přerušovati, máť své ostny, jichž bezbolestně dotýkati se nelze. Že by nynější politické položení Slováků, že by stupeň jejich rozumné i mravné osvěty tak kvapného vykročení z posavadní dráhy, odřeknutí se všeho společně s Čechy a Moravany pracně nabytého dědictví, zboření celého starého stavení až do samých základův a podjetí se o novou budovu požadoval, že by nemožné bylo prostonárodní literatury mezi Slováky v posavadním spisovném jazyku docílit, o tom se přesvědčiti nemohu.« — Ač Šafařík v obsírném pojednání svém na škodlivost toho odštěpenství se všech stran ukazoval, přece tušil, že volání jeho zůstane marným, jelikož neuvážlivost slovenských spisovatelů již příliš daleko pokročila, aby najednou ustáti mohla. Toto své tušení vyjádřil na konci svého pojednání: »Možná, že všechny naše vřelé žádosti a přání o zachování jednoty budou marné a neplatné, že rozdvojení a rozdrobení jest neodvratné, že začaté násilné trhání se mimo nadání bude dovršeno, že půlpátastaletá velebná budova spisovného jazyka a literatury na Slovensku bude kvapným překotem do kořen zbořena a nová nikdy nedostavena: tehďž nám pamětlivým, že na této zemi nevždycky vítězství dochází to, což lepšího a spravedlivějšího jest, nýbrž že naopak často, přechasto lepší věc obětí horší se stává, nezbude nic, než zahaliti ducha svého do pláště oddání a zvolati s mudrcem Utickým: *victrix causa diis placuit, sed victa Catoni!*«

Znamenitě se zavděčil literatuře české vydav r. 1840 s Pa-lackým obranu nejstarších památek literatury naší: »Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache, Libušas Gericht, Evangelium Johannis, Der Leitmeritzer Stiftungsbrief, Glossen der Mater Verborum«. Účinek byl ten, že přesnost Libušina Soudu byla obecně uznána, že sám J. Grimm dne 10. října 1840 Šafaříkovi psal: »Už tedy Vaší práci to vše zjištěno k radosti naší a bezstarostně nyní čerpati budeme z pramenů těch.« Slyšení zvláště nyní často, že Šafařík obranou gloss ve Mater Verborum znamenitého omylu se dopustil, avšak kdo tu výtku činí, zajisté si nepovšímnul slov, kterými Šafařík stať o glossách těch zavírá, kdež dosti zřetelně své mínění napověděl: »So schätzbar uns die Glossen erscheinen, indem sie uns manches alte und sonst unbekannte oder längst veraltete Wort erhalten haben, so können wir doch unmöglich annehmen, dass dieselben frei von allen Mängeln und Versehen wä-

ren.... Der Gebrauch dieser Glossen erheischt demnach in einzelnen Fällen sorgfältige Prüfung und kritische Vorsicht.« O Kralodvorském rukopise nepsal leč úvod k německému překladu, který hrabě M. Thun pořídil a roku 1845 pode jménem »Gedichte aus Böhmens Vorzeit« vydal. Od té doby, co se zanášel se studiem Libušina Soudu, vracel se vždy po chvílkách k badáním o staročeské literatuře a měl účastenství ve skoumání starších spisů českých, ve které Jungmann, Čelakovský a Hanka se uvázali, jichžto práce vyšly ve spisech učené společnosti české, ku kterýmžto pracím přispěl Šafařík těmito pojednáními: 1. O nejstarších rukopisech českého Žaltáře (čteno v učené spol. dne 20. října 1840). 2. Život pána Ježíše Krista (čteno dne 3. listop. 1842). 3. Evangelium sv. Matouše s výkladem (čteno 1. února 1843). Pojednání ta tištěna jsou ve spisech učené společnosti české a vyšla také ve zvláštním otisku r. 1842 a 1845 pode jménem: »Rozbor staročeské literatury«. K tomu se druží článek v Musejníku na r. 1847: »Klasobraní na poli staročeské literatury« obsahující zlomky legendy o XII. apoštolech a Alexandreidy; krom dotčených zlomků vydáno ještě troje pokračování těchto sebraných klásků r. 1848, 1855. Též do literatury bratří českých se zhloubil a ze studií těch vydal po smrti Šafaříkově Jos. Jireček v Musejníku: Blahoslavova filipika proti nepřátelům vzdělání vyššího v Jednotě Bratrské (1861); — Bratra Jana Blahoslava historie bratří českých (1862); — Studie o Petru Chelčickém (1874).

Nabyvše přehledu prací Šafaříkových v literární historii slovanské vypočteme ještě práce jeho v oboru jazykovědy. Uvážíme-li, že mládí jeho padá do doby, kde srovnávací jazykozpyt teprve jen ostýchavě k životu se prodíral, jest se nám diviti té pružnosti ducha, kterou on do ústrojí jazykového vniknul, a to tím více, čím více také do studií historie, literatury a starožitností slovanských pohřížen byl. Ovšem věděl, že studia starožitností bez znalosti jazykovědy se nedaří, jakož zřetelně o tom se pronesl r. 1839 v listě k Pogodinovi: »Bez důkladných vědomostí jazykozpytných nelze ve starožitnostech nic poříditi.« Ale nicméně považoval jazykovědu také za vědu samostatnou a též v příčině té se osvědčila genialnost ducha jeho, jenž rychle pojí-maje do samého jádra věci zasahoval. On pojímal jazyk za orga-

nismus s životem národním srostlý, jenž jsa živý také se mění jako obecný život národu. Zajímavo jest, že on v době té, když Nejedlý a jeho náslapníci chtěli, aby jazyk český na vzorech věku Rudolfského ustrnul a zkřehnul, proudivou silu životní jazyka za oprávněnou hlásal, psav dne 3. února 1823 Vojtěchu Sedláčkovi: »Jedině mrtvé řeči jsou neproměnitelné; živý živého národu jazyk tím samým živ jest, že se mění; a ti, kteří jej mezemi zvyku některého věku ohraditi chtějí, tajemství života nepojalí, jehož bytost jest působení, úkaz, proměna.« Považuje jazyk za organismus uznává také, že lze jej vážit o sobě, že však pokročilá věda jazykozpytná povznést se musí na metodu srovnávací, kterou se zákony příbuzných jazyků určují. Názory o věci té vyslovil r. 1847 v Časopise Čes. Mus.: »Až do konce minulého věku a vyplynutí čtvrté olympiady tohoto století zavírali se nejslovutnější jazykozpytci při svém skoumání do oboru jazyka jednoho kmene a rozmanitých jeho nářečí tak přísně, že sobě zřídka dovolili, zření své k jiným jazykům, více nebo méně příbuzným, s tím úmyslem obrátiti, aby umělým jich přirovnáním temné, jinak nepochopitelné stránky domácího vysvětlili. Co na této cestě od nejdůmyslnějších duchů dosaženo býti mohlo, dokázali u našich Dobrovský, muž o jazykozpyt náš velikých, nepominutelných zásluh, u Němců Adelung a nade všecko slovutný Jakub Grimm.« Dotýká se pak zásluh Boppových o srovnávací zpytování jazyků indoevropských praví, že se »odvážil jeden z největších a nejdůmyslnějších duchů našeho věku, jemuž dáno bylo obsáhnouti badáním svým mnohem větší počet přerozmanitých jazyků lidských, nežli všem jeho předchůdcům, Vilém z Humboldta, povznést se na nejvyšší stupeň mluvovědy, na onen totiž, s něhož již všickni jazykové lidští v jistém smyslu jen co výstřelky, odstínky a úlomky všeobecného jazyka lidského se považují.... K označení pokroku ve mluvovědě tré nebo čtvero jmen postačuje, Dobrovského pro nás Slovy aneb Jakuba Grimma pro Němce co původců rozumného jazykozpytu na stanovišti kmene, Boppa co zakladatele mluvobadání na stanovišti jazyka celého člověčenstva.... Jakož o skutečném povznesení se slovozpytu za našeho času nade všechny předešlé věky nepochybujeme, tak také nemůžeme potlačiti v sobě té pevné naděje, že někdy, až Aristoteles, Carus a Humboldt, totiž filosof, fyziolog a jazykozpytec v jedné osobě se zjeví, hlubším vniknutím do tajemství

jazyka lidského a odhalením ukrytých posavad svazků mezi souvislým a souměrným zárodkem lidských představ a slov, i sama filosofie, zvláště dušesloví a logika nejen nového neočekávaného světla nabude, nýbrž navždy v pevnější a nepohybnější, než posavad, půdě se zakotví.«

Tak se v duchu jeho spojila jazykověda s vědou o duchu lidském vůbec a jest podivno, kterak záhy již hluboce do podstatné povahy jazyků slovanských vniknul. Do doby jeho panovalo téměř výhradně mínění, že všechny jazyky slovanské se zrodily nebo vyvinuly ze staroslovenštiny jako z matky společné, čím bližší tedy některý jazyk slovanský jest formám staroslovenštiny, tím starší že jest. Proti tomuto mylnému mínění psal Šafařík již r. 1833 ve spise: »Serbische Lesekörner oder historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart«, ve kterém důkaz vede, že srbština již tehda byla nářečím samostatným, když staroslovenština ještě žila a bujněla, a že nynější slovanská nářečí, ne-li v pradobě, tedy aspoň tehdaž, když v evropské historii se zjevují tedy v 5. století úplně již vyvinuta byla. Ale nebylo mu v tomto spise pouze činiti o ten důkaz, nýbrž probral starosrbské hláskosloví a tvarosloví tak důkladně a tak vědecky, že spis ten posud velikou cenu do sebe má. Avšak uznával důležitost církevního jazyka pro slovanský jazykozpyt již za mládí svého a věnoval jeho studium píli neunavnou. Vnikaje také zároveň do ústrojí ostatních jazyků slovanských poznával pilným čtením, že slovná zásoba jazyků těch vyrostla z kořenů, z nichž mnohé všem jazykům slovanským společny jsou. Za tou příčinou začal již v Novém Sadě sbíratí material ku kořenosloví čili k etymologii slovanské; material k vůli tomu nashromážděný obsahuje výpisky ze všech řečí slovanských nevyjímaje ani mluvu Polabanů v moři germánském utonulých.

Bohužel, že jako k jiným pracím tak také k této nedospěl; podle ukázek, které se nám zachovaly v několika člancích vytištěných v Časopise Musejním, vidíme, čeho jsme očekávati mohli a cítíme, co jsme ztratili tím, že dílo to ve skutek uvéstí nemohl. Jako žádný před ním v Čechách znal Šafařík jazyky slovanské a jako žádný před ním osvojil si přesně vědeckou metodu srovnávacího jazykozpytu a s toho stanoviska psány jsou jeho jazykozpytné práce, jak sám pravil r. 1847 v úvodě ku pojednání: Výklad některých grammatických forem v jazyku slo-

vanském: »Porovnávací mluvovědou rozřešeny již nejedny záhady jazyků indoevropských; z ní jiné, neméně důležité a ještě odročené otázky a úlohy někdy žádoucího vyložení dojdou. I slovanský náš jazykozpyt odnikud jinud, leč z nepřehraného tohoto pramene zvelebení svého a zdokonalení očekávatí nemůže. Jak dalece se jazykozpyt náš za zasloužilého Dobrovského povznesl, který se první odvážil z těsných mezí domácího nářečí vykročiti a všecken jazyk, všecky různomluvy celého kmene slovanského v jedno zahrnouti: tak dalece, ba ještě mnohem dále se opět povznese, až naši slovanští mluvobadači s touž soudností a známostí věci z těsných mezí jazyka svého kmene vykročí a všecky hlavní jazyky indoevropského plemene v kolo svého zpytování potáhnou. Není úmysl můj aniž síla má k tomu stačí, abych se i sám o tu takovou těžkou úlohu pokusil: než k dokázání i možnosti i potřeby a výnosnosti její poněkud přispěti se ovšem zavázána cítím. K tomu, pouze k tomu směřuje nový článek tento, jakož i všecky předešlé.« Jazykozpytné práce Šafaříkovy jsou pravé perle v oboru této vědy, které české literatuře znamenitou ozdobou jsou. Jsou pak tyto: »O tvoření slov zdvojováním kmene« (Časopis Musea 1846); — O šíření časoslovných kořenů a kmenů vsouváním souhlásek (tamtéž 1846); — O přetvořování hrdelních souhlásek (tamtéž 1847); — Výklad některých gramatických forem v jazyku slovanském (tamtéž 1847); — Výklad některých pomístných jmen u Bulharů (tamtéž 1847); — Mluvozpytný rozbor čísloslova (tamtéž 1848): — O skloňování cizojazyčných jmen (tamtéž 1852). A konečně sem vztahovati sluší: »Počátkové staročeské mluvnice« (1845) proto, že mluvnice sepsána jest s ustavičným zřetelem na jazyk staroslovanský, čímž gramatika staročeská postavena na výši nauky té doby a teprve získán pevný základ ku srovnávání s jinými jazyky. Šafařík sepsal tuto mluvnici jako úvod k Výboru staročeské literatury rychle, za několik neděl a proto někteří v ní leccos pohřešovali; ale sám ukazoval roku 1860 k tomu, že to není úplná mluvnice, nýbrž jen počátkové k ní; »Jest to jen nástin gramatiky nikoli gramatika; toho nepovažují někteří posuzovatelé a křivdu mi činí. Velikých sbírek svých k staročeské gramatice ani jsem tam úplně neužil a syntaxi vynechal. Byl to vrh smělý, ale potřebný.«

Objemný duch Šafaříkův zasahoval téměř do všech odvětví vědy slovanské, zvláště do těch, které se starožitnosti toho národu dotýkají. Jen právnictví nechával stranou, jelikož se mu přípravných studií nedostávalo a jiná zaměstnání jemu nedovolovala, aby nahradil, k čemu za mladších let přihlížeti lze nebylo. Když Maciejowski ho roku 1830 požádal, aby jemu při spisování jeho díla: *Historya prawodawstw Slowjańskich* nápomocen byl, vyznal svou k tomu nedostatečnost upřímně říka: »Jakkoli si přeju, bych mohl podporovati Vaše krásné a prospěšné předsevzetí všemi svými silami, jest mi přece nemožné vyhověti všem Vaším mně kladeným požadavkům a žádostem. Uznáte zajisté mé omluvy platnými, pomyslíte-li laskavě, že jen skrovných vědomostí právnických mám neb snad žádných....« Když pak v Praze spisy starší literatury české probíral, četl také prameny starého práva českého, při kterémžto čtení poznenáhlu do látky právnické vnikal. Dokladem na to jest jeho pojednání o vdání v českém právě svrchudotčené (str. 108). Důkladná znalost ducha i látky jazyků slovanských zvláště pak sečetlost v pramenech staršího práva českého byla příčinou, že ministerium spravedlnosti Šafaříka r. 1849 povolalo do Vídně a jmenovalo jej předsedou komise, která ustanoviti měla juridicko-politickou terminologii, aby soudy a politické úřady rovnoprávnosti jazykové šetřiti a ji zachovávatí mohly. Práce té komise vydána pokud se týče češtiny r. 1850 ve způsobě německo-českého slovníku, jenž nadepsán jest: *Juridisch-politische Terminologie. Deutsch-böhmische Separatausgabe.*¹⁾

¹⁾ Pravidla, kterými se členové českého oddělení komise spravovali, vyložil Šafařík v předmluvě k tomu slovníku takto: »Die Mitglieder der böhm. Section mussten nothwendig ansser den für das Ganze als Regel und Richtschnur aufgestellten Principien, auch noch den historischen Bildungsgang und den gegenwärtigen Zustand ihrer Mundart und Literatur genau berücksichtigen, wenn sie alle Schwierigkeiten mit Erfolg bekämpfen, allen gerechten Anforderungen genügen und eine praktisch brauchbare Arbeit liefern wollten. Diese Schwierigkeiten wird man leicht ermesen können, wenn man bedenkt, dass es sich in dem gegenwärtigen Falle nicht darum handelte, eine juridisch-politische Terminologie für eine ursprünglich und rein slavische d. i. aus slavischem Volksleben, slavischen Bildungselementen naturgemäss und stetig sich fortentwickelnde Gesetzgebung festzusetzen oder zu ordnen, sondern, dass es galt, Tausende von bereits fertigen juridischen und politischen Kunstwörtern auf einmal adäquat und mit der schärfsten Begriffsbestimmung aus dem Deutschen ins Slavische zu übertragen, das ist aus einer Sprache, welche bereits an Überbildung und Verkünstelung zu leiden anfängt und sich zu

Práce při skládání terminologie právnické pohnuly Šafaříka, že se vrátil ke studiu práva slovanského aspoň tím směrem, že starší prameny toho práva kriticky rozebíral. O zaměstnání tom svědčí jeho pojednání v Musejniku r. 1854: Krátká zpráva o statutu Poljickém,¹⁾ v níž také stručný náčrtek pramenů práva slovanského podal. Avšak jazykozpytné práce, jmenovitě badání o hlaholštině a časté churavění byly na příčině, že v oboru právnictví slovanského více nevydal, ač v pozůstalosti jeho dosti látky v příčině té obsaženo jest.

Podobnou právnické terminologii práci ujal Šafařík, která se týče vědeckého názvosloví v češtině. Známo, že již počátkem tohoto století vlastenci čeští se snažili jazyk český vědeckými názvy opatřit; byla to snaha chvalitebná, avšak purismus, který v ní vládl, zavedl snahu tu někdy až na zámezi směšnosti, ano

viel, namentlich in der neuen Gesetzgebung in künstlich ausgeprägten starren und abstracten Formen, Formeln und Phrasen bewegt, in ein Idiom, welches noch treu am ursprünglichen Naturtypus hängt und deshalb seine Stärke vorzüglich in der Darstellung concreter, das Abstracte versinnlichender Gedankenformen äussert. Zu dieser allgemeinen in der Natur der Aufgabe, also im Wesen der Sache liegenden Schwierigkeit trat für das Böhmische noch der scheinbar günstige, aber in der That die Arbeit sehr erschwerende Umstand hinzu, dass zwar die Böhmen aus den älteren Zeiten, d. i. aus der Periode von der Mitte des XIV. bis zum ersten Viertel des XVII. Jahrhunderts, eine reichhaltige, juristische Literatur und somit eine kunstgerecht ausgebildete juristische Schriftsprache besitzen, die ihren Gipfelpunct in den Schriften Všebrd's und Koldin's erreicht hat, dass gleichwohl diese ältere juristische Literatur und Schriftsprache seit der Verdrängung der böhm. Sprache aus den Gerichten, Ämtern und Schulen dem böhm. Volke beinahe gänzlich fremd geworden ist, so dass neuere Schriftsteller es bequemer finden, moderne Ausdrücke buchstäblich nach dem Deutschen ohne Mass und Ziel zu bilden, als nach guten alten Wörtern bedachtsam zu suchen und sie in Umlauf zu setzen. Die Mitglieder der böhm. Section hielten es für ihre Pflicht, hier den einzig richtigen Weg einzuschlagen und unbeirrt zu wandeln, d. i. den älteren, gleichsam naturwüchsigen Sprachvorrath, soweit er bei dem grossen Unterschiede der Zeiten und der Bildung noch haltbar und lebenskräftig ist, als historische Basis unverrückt fest zu halten und dem neuen nur dann, wenn er sich in begrifflicher und lautlicher Beziehung stichhältig erwiese, Geltung zu gestatten. . . . Denselben Mittelweg, d. h. Vermeidung aller Extreme, suchte man in Bezug auf den Purismus einzuhalten: man war toleranter, wo es sich um Wörter handelte, welche zumeist nur in gebildeten Kreisen, in der Wissenschaft und Literatur und hier bereits eine gleichsam europäische oder weltliche Geltung haben. . . .«

¹⁾ Poljica (neutrum pluralis) jest krajina v nynější Dalmacii v kraji Splětském; náleželo ku krajíně Poljické dvanáct obcí, které ve středověku námořným loupežnictvím se zabývaly a proto od sousedů nenáviděny a stíhány byly.

v takových poměrech, jako nyní jsou, musím se obávat, že z toho nic nebude. Jen tehdy, když by válka brzy se skončila a když by východek její nám byl příznivý, jak totiž v našich okolnostech příznivý býtí může, mohl bych se nadíti, že byste navštívil Prahu, anebo bych se odhodlal k Vám zajetí . . . Moje zdraví, díky Bohu, drží se v stejné míře, není to ani úplná zdravota, — které se již ovšem nikdy nadíti nemohu — ani nemoc. Přicházím sám sobě vypadá, ale vnitř jest jinak«. Nejvíce zdržován byl vpádem pruským od ukončení 4. sešitu druhého dílu Výboru, jelikož k tomu několik rukopisů z císařské knihovny potřeboval, v níž se však po celý čas, co Prusové v Čechách byli, nic pracovat nemohlo. Tím více však pracoval a piloval o překladě Nestorově, tak že jej v polovici listopadu do tisku dátí a překlad r. 1867 vydán býtí mohl. V říjnu pak byl v okolí Domažlickém, hledat krojů pro moskevskou výstavu etnografickou.

Nemalou radost měl, když po odtážení Prusů císař navštívil země české válkou nejvíce zastížené a při pobytě svém v Praze Palackému komanderský kříž řádu železné koruny udělil. Psal o tom Rybičkoví dne 3. listopadu 1866: »Obecnou radost zde způsobilo, že císař pán našeho Palackého tak vzácně vyznamenal; on však také má z toho nevýslovnou radost, ano zdá se, že tím jaksi omládl. Když jsem jemu štěstí přál k tomu řádu, pravil svým způsobem: »Nu, to mně předě vším těší, že konečně uznali, že nejsem žádným rebellantem; vždycky jsem býval líčen jako staats- a gemeingefährliches Individuum; ale teď již jsem očištěn.« Ač s mnohými vlastenci cítil radost z obratu politiky, přece jakýsi temný cit mu překážel, ve trvání toho obratu doufati; neboť píše v té příčině v témž listě: »Dejž Bůh, aby nebylo snad brzy jinak!« Bohužel, že obava jeho se vyplnila. Nemoci, které následkem války nastaly, dotknuly se také Erbeny, který o tom 20. září Roštlapilovi, jenž silným průjmem stonal, píše: »Já měl již dlouho průjem, ale nepatrný a proto jsem si toho nevšímal a chodil do úřadu i vykonával své práce jako jindy. Ale po tom přišlo hůře a přidalo se k tomu stydnutí nohou — první stupeň cholery — následkem studené místnosti v úřadě. Tu jsem musil ovšem zůstatí doma a několik dní si poležeti a pomocí Boží a dr. Eiselta doufám, že jsem již na dobré cestě k uzdravení, ačkoli člověka, jenž má za sebou již padesátku, nemoci jako smola se

drží a nerády jej opouštějí.« Neduh ten ovšem neposílil těla jeho bez toho slabého a proto se odhodlal, když prof. Zelený se stal ředitelem Malostranského realního gymnasia, odstěhovatí se do jeho posavadního bytu na Staré město č. 440—I. v Michalské ulici, aby měl blíže do archivu. Odstěhoval se tam začátkem prosince s přáním Rybičkoví projeveným, aby v něm byl tak spokojen jako v předešlém! Došel v něm pokoje — věčného, neboť jest to týž dům, ve kterém umřel.

Avšak obydlí na Starém městě, do něhož také Šafařík si stěžoval, že zdraví jeho nesvědčí, také na Erbenovo zdraví nepůsobilo prospěšně. Necítil se na dobrém způsobu ostatek zimy, co tam bydlel a protože ovládala jím z jara jakási měkkost myslí jako následek slabosti tělesné. Obdržev od přítele Rybičky fotografie rodiny jeho, děkoval mu dne 17. dubna 1867: »Způsobil jste mi nesmírnou radost takovou, že mi se oči zalily slzou — jsem již slabý člověk, nemám daleko k šedesátce! Když jsem Vaši Kačičku naposledy viděl, byla maličké děvčátko, obskakovala okolo matinky, za šaty se jí chytajíc, a nyní — zachovej ji Bůh a popřej jí všeho dobrého i vši rodině Vaši v našich smutných dobách!... Quemque sua fata trahunt. — Vy si stěžujete na hlavu a na žaludek a já počínám sobě více než kdy prvé stěžovati na plíce; pokašlávám a podle toho způsob smrti mé dá se snadno uhadnouti. Dějž se vůle Hospodinova!«

Nicméně však i v témž listě píše o literárních pracích svých, anot nad to více ohlašuje přáteli, »že se odhodlal jeti na moskevskou výstavu,« poněvadž list za listem přicházel z Moskvy a z Petrohradu, v němž on i jiní vyzývání byli k výstavě dojeti. Velmi důtklivě psal mu J. Srezněvský dne 22. března 1867... »Přijedte Vy sám také; seznejte sami, jak my Rusové umíme či neumíme ceniti zásluhy Vaše i podobných Vám mužů. Přáli bychom si také mezi hostmi Palackého, Riegra, Braunera, Hattalu, Vocela, Hamerníka. Jiným, možná, že budou překážeti ohledy politické, ačkoli v celé věci není politického ani za mák, bať ani býti nemůže. Bože odpust, jestli takové ohledy někomu se namanou.« Znaje chatrnost zdraví svého nemínil se na pouť do Ruska vypraviti; ale naléhavost a laskavost pozvání a pak touha uviděti očima vlastníma mocnou říši, která v příčině ethnografické jest obrazem Evropy a půl Asie, v jejížto útvarech kulturních se zjevují patrné stopy vítězství křesťanství a Arismu nad sveřepým

pohanstvím a Mongolismem, kterýmžto vítězstvím, jež ovšem předcházely staleté trýzně a boje od ruského bohatýrského lidu vytrpené, ostatní Evropa zachráněna byla od podobné záplavy která tak dlouhou dobu dusila Rus.

Kterak odporná Čechům strana o této cestě smýšlela, jaký křik způsobila ve všech listech liberálních tuzemských a zahraničních, jest příliš v dobré paměti než aby zde o tom šířeno bylo. Neodbré svědomí odpůrců národu českého samo malovalo si ty strašáky, z nichž Čechové pro tu cestu viněni byli, při níž, bylo-li co politického, jediné to jím býti mohlo, že veliký národ ruský má sympathie k sourodému kmeni slovanskému. V tom smyslu také Erben jediné pojímal cestu tu a píše takto dne 27. dubna: »Jest to hluku v Israeli, jest to štěkotu, že se nechceme dáti pošlapati za hnůj pro osení prušácké a že se k nám předce ještě někdo hlásí, jehož oni se bojí, jako šotek kříže!« Ale měl Erben s tou cestou mnoho práce. Neboť komitét výstavní usnesl se na tom, pozvati jisté osobnosti ze všech zemí slovanských, jimžto se poslaly lístky na jízdu svobodnou; z těchto lístků vypadlo na Čechy deset a mnozí, kteří věci jak náleží neznašli, myslili, že jen na Erbenovi záleží, opatřiti lístek svobodný a žádáno tedy na něm takových lístků s mnoha stran, kterýmžto žádostem ovšem vyhověti nemohl. Píše sám o tom Rybičkoví dne 7. máje 1867: »Mám s tou výstavou moskevskou a cestou do Rus velmi mnoho práce a dopisování na všechny strany a ještě více mrzutostí, protože nemohu každému opatřiti svobodné jízdy atd. Někteří velmi jsou dotíraví domnívajíce se, že to záleží na mně, aby se poslalo lístků na svobodnou jízdu, kolik mu libo. Již mně ta věc počíná býti obtížná a kdybych věděl, jak se cítí z toho ven, hned bych zůstal doma!«

Do Rus vyjel Erben z Prahy 15. máje. Vrátil se v polovici června do Čech a navštívil dne 23. června přítele Roštlapila na několik dní, aby mu ústně dal obšírnou zprávu o všem, co na výstavě viděl a co v Rusku zkusil. Vrátil se poněkud unaven, jak při jeho slabém těle jinak ani očekávati lze nebylo; nicméně však po krátkém zotavení se dal se do prací obvyklých, ač tehdejší politické běhy tiché práci neprály, any mysl Erbenovu velmi pobuřovaly. Byl účastníkem pouti moskevské a tedy jako všichni poutníci terčem osočování liberálních a vládních listů. Když purkmistr Bělský úřadu svého se vzdal, rozšiřovaný roz-

ličné zprávy po Praze, o nichž Erben se zmiňuje v listě k Roštlapilovi dne 12. listopadu 1867: »Že se náš purkmistr poděkoval z úřadu svého, bude Vám zajisté již povědomo. Jsme všichni u velikých starostech, co se bude dítí. Práví se, že místo purkmistra dosadí vláda svého komisara, protože z volby nikdy nevyjde Němec, nébrž pokaždé Čech a snad rozhodnější nežli byl Bělský. Ale také se může státi, že nynější české zastupitelstvo bude rozpuštěno a že vláda bude oktrojovati jiný volební řád, kterým by Němci do rady byli přivedeni. Co by se pak s námi stalo, s úředníky českými, Bůh ví! Že by Němci zle hospodařili nikoho nešetříce, mohli bychom se s jistotou nadíti. Panujet nyní pravý furor proti nám. Bůh to naprav!... V takovéto rozkošné situaci měj mysl pohromadě a pracuj! Doma žena i děti stěžují sobě, že jsem mrzutý a že celý den kolikrát ani slova nepromluví; já pak z úmysla nechci mluvit o pravém stavu věci, abych zbytečně domácích nepolekal.«

Ač tyto obavy se osvědčily marnými, předce zůstaly politické poměry Čechům nanejvýš nepříznivými a naplňovaly mysl Erbenovu smutnými pocity, jež se zjevují v listě daném dne 31. prosince 1867 příteli Roštlapilovi: »Zeitra jest nový rok — co nám ten přinese? Věřu obávám se ho více nežli snad potřebí jest, vida že se všech stran hrozná mračna válečná se stahují kolem nás. Pán Bůh nás opatruj! Ale tak to přijítí musilo, aby snad časem bylo lépe. Krom toho moje zdraví také není příliš potěšitelné, každou zimu pozoruji ve svých plících větší díru; dlouho-li ještě při všem se šetření vydržím, nevím — ale dlouho to nebude. Co jaro a léto napraví, podzim a zima zase strhne a ještě více přibere. Kdybych neměl ženy a dětí, pomyslí bych si, ať se děje vůle Boží, neb vím, že se již mnoho dobrého nedočkám; ale myšlenka, co z nich bude, až mne odvezou do Volšan, velmi mne naplňuje starostí.« — Přítel jej těšil slovy velmi laskavými dne 5. ledna 1868: ... Jen si vzpomeňte na léta uplynulá — bylo hůře se zdravím Vaším a Bůh Vás přece uchoval; uchová a zachová ještě i nyní při šetrnosti a střídmosti Vaší, kterouž sebe hledíte a hledětí máte... Až přijde jaro a léto, podíváte se zase k nám a já Vás zavezu do hor a lesů našich, kde se u joviálního faráře Hrádovského, přítele mého, budete mocí povyraziti, až by se Vám toho na Opočně nezlíbilo aneb sevšednilo.« K listu tomu odpověděl Erben dne 14. února 1868 a to

teprve, když mu Roštlapil dne 13. února opět byl psal: »Co se týče mého zdraví, bylo by dobře, by nebylo ošklivého kašle a krátkého dechu, zvláště když musím vysoko na schody. Což naplat, jinak již sotva bude. Ostatně pracuji jako jindy a myslím, že mne práce nenamahá.«

Práce a vůbec vše, co ducha zajímalo, bylo Erbenovi lékem aspoň potud, že myšlenky jeho od smutného stavu zdraví se odvracovaly. Píše v listě právě dotčeném Roštlapilovi: »Posílám Vám spis Palackého proti Höflerovi jsa přesvědčen, že to jeden z nejdůležitějších jeho plodů, protože bez milosti odhaluje systematickou nepoctivost národních našich odpůrců a jich jedovatého vůdce jako kladivem tluče. Já aspoň tomu spisu přikládám cenu velikou a jen se dívím, že Palacký, čím hrobu blíže, tím ohnivěji i odhodlaněji vystupuje jakožto bojovník za práva i za čest naší národní. Dokud byl mladší, byl ve spisech svých velmi opatrný ohlížeje se na vše strany, aby nikde příliš nezavadil; nyní pak jde svou cestou přímo k vytknutému cíli a přijde-li mu kdo v cestu, zvláště způsobem nepoctivým, jak se nyní bojuje proti nám, běda tomu bídničku! Protož necht' ještě dlouho, dlouho buší mlatem svým na svědomí našich nepřátel, jestliže mají jaké!«

Rovněž radostně oznamuje témuž příteli dvoje vyznamenání, jímž poctěn byl tou dobou: »Že mi Vaclík přivezl černohorský kříž, dočetl jste se v novinách; jsem tedy černohorským rytířem, ale bez koně, kterých na Černé Hoře velmi málo mají. Kříž jest vkusný, stříbrný a černě emailovaný; v prostředku v červeném emailu zlatý nápis v jazyku srbském: Za neodvislost Černé Hory léta 1852 až 1853, a na druhé straně: Danilo kníže Černohorský. Netušené toto překvapení vysvětliti se může dílem osobou Vaclíkovou, jenž jest sekretářem knížecím, a dílem také tím, že jsem se lonského roku v Moskvě seznámil s otcem nynější kněžny, krásné Darinky, jenž s vojvodou Plamenacem také byl přijel na výstavu. Jiná věc, s kterou se Vám musím pochlubit (proto že vím, že toho nedáte do novin) jest, že jsem dostal za svou dedikaci Nestora briliantový prsten od velkoknížete Vladimíra. Zde v Praze jsem se o tom mimo své domácí nikomu nezmínil, abych se vyhnul klepům novinářským.«

Radostné takové příčiny osvěžovaly aspoň na nějaký čas mysl Erbenovu, která churavostí tělesnou velmi tklivá byla; ač za tou příčinou politice, která tehdež ovšem nám velmi nepří-

zníva byla, se vyhýbal, přece nebylo lze, i potud se jí vystříhati, aby pranic o ní nebyl slyšel; tak si stěžuje dne 22. března 1868 Rybičkoví: »O našem živobytí v Praze a o té rozkošné svornosti dočítáte se dostatečně z novin a protož netřeba o tom mluvit. Každý rozumný musí uznati, že jedna i druhá strana chybily, co se hádky dotýče, má-li se do sněmu jíti neb nejíti. To mělo zůstatí v klubu a tam se měl tento spor vyjednati nechodíc hádat se na trh.« Ale kde mohl, tam se politickým sporům vyhnul, jak Roštlapilovi dne 18. března byl psal: »O politiku se nestarám; podobát se na vlas našim novinářům; a co nebožtík Havliček již před dvaceti lety řekl, platí podnes; podobát prý se to hospodářství černé mši: Nullum Credo — nullum Gloria — solum Offertorium — nulla Benedictio!« Za to však měl radost z dvojí slavnosti, při založení kamene divadla národního a sedmdesátých narozenin Palackého, jakož o tom psal Roštlapilovi: »Nemluvim ani tak o slavnosti k založení kamene budoucího divadla; bylať to pouhá jako z plotu vytažená demonstrace proti těm vídeňským kezditlačitelům, která se však podařila tak, že cizinci, kteří mnoho slavností ve všech zemích evropských viděli, s podivením vyznali, že nic tak velkolepého jim nikde na oči nepřišlo. Ale slavnost musejní a sedmdesátých narozenin Palackého byla čistě národní a vědecká a sešlo se k ní mnoho kněžstva i šlechty z venkova.« I v rodině zakusil radost anať dcera Bohuslava, učící se hudbě, »přinesla«, jak Erben 20. července 1868 Roštlapilovi píše, »vysvědčení ve všem bez výminky ‚výtečně‘; bylať skutečně mezi 42 první, jak mi sám prof. Bachmann, Němec, pravil, s doložením, že mi přeje štěstí, ta holka že každý úřad neb povinnost jí svěřenou výtečně zastane.«

Všelijaké radostné i nepříjemné rozechvění, jež v první polovici roku 1868 zkusil, upevnilo v něm úmysl již na jaře dne 22. března Rybičkoví zjevený, že by se v létě někam na venek buď do Bavor anebo v Čechách podíval. V červenci ustanovil se jeti do Bavor dostav šestinedělní dovolenou od 26. července do 6. září. V den sv. Anny vyjel z Prahy do Domažlic, odtud do Volmavy, kde navštívil přítele svého faráře Krejčího, pak se odebral na Osí (Eschelkamm) v Bavorsku, kde právě tak prof. Tieftrunk meškal, a podívali se spolu do Řezna a odtud si vyjeli do Valhally i na druhou stranu do Siegeshally. »Tím způsobem, píše Erben Rybičkoví, »zdrželi jsme se v Řezně čtyři dni, kdež jsme

také všecky staré památky ohledali. Musím vyznati, že se mi to město nad míru líbilo i ta prostota tamějšího života. Co se Valhally dotýče, zůstáváť věc daleko pozadu za jmenem... Za to tím více mne mile překvapila tak zvaná Siegeshalle, asi 4 hodiny jízdy po lodí nahoru Dunajem na břehu na vysokém vrchu ležící... Jestíť to rotunda s vysokou kopulí, vůkol ní na vyvýšené galerii 36 andělů v podobě panenské skoro v dvojnásobné životní velikosti z kárarského mramoru od Schwanthalera překrásně vvedených, tak že člověk, dívaje se na to dílo skutečně mistrovské ani od něho se odloučiti nemůže.« Jelikož Tieftrunk z Řezna do Prahy se vrátil, zajel Erben sám do Pasova; z Pasova pak do Kušvardy, kde prof. Svobodu z malostranského gymnasia zastal, s nímž vycházky a vyjízdky do romantického okolí činil jako na Královu hlídku (Königswarte, odkudž zkomolené české jméno Kušvarda), »podle které jde stará historická ‚zlatá stezka‘ od Pasova jednou stranou do Vimberka a druhou stranou k Prachaticům; také jsme byli na Boubíně, někdy sídle poustevnickém bratra Matěje, kdež nyní poslední zbytky pravého českého pralesu ještě se spatřují, na Trístoličné a j. V Kušvardě zůstal jsem 14 dní a nelituji toho. Jestíť to krajina překrásná, vůkol pralesy na horách a pod nimi v nížinách pramenové naší Vltavy. Z Kušvardy jel jsem na Volyň a na Strakonice, jež jsem již z r. 1844 znal, do Písku, abych navštívil svého dobrého přítele Vojtěcha Lešetického, ředitele tamější školy realní, a při té příležitosti abych se také podíval na město a jeho nemnohé památky.«

Ač cestou tou poněkud pookřál a vrátiv se do Prahy hned v práci úřední a literární se uvázal, přece nemohl zbyti jakési ob čas na něj jdoucí předtuchy, že života jeho již na krátce, a v takových okamžicích tížila jej myšlenka, jak málo prý toho dokonal, co v mládí svém si byl předsevzal. Když jsem mu dedikoval svoje vydání knihy Tovačovské, psal mi dne 29. září 1868: »Vaše dedikace knihy Tovačovské mne nad míru překvapila. Nemohu Vám ani popsati toho citu, jenž mne v prvním okamžicích zajal: radost i smutek, ano i jakási hořkost mísily se v jedno. Radoval jsem se i raduji z tohoto zjevného a nenadálého důkazu vzácné přízně Vaší; ale co pravíte o vděčnosti v příčině užitku ze spisů mých, naplnilo mne zármutkem, když jsem pomyslíl, jak málo jsem z toho, co jsem za mladých let byl sobě umínil, skutečně vykonal, ač jsem již téměř

na sklonku života svého, a jak nedokonalé mnohé to jest, srovnám-li to s tím, jak nyní mnozí mladí spisovatelé pracují.« Když jsme si vyměnili fotografie své, psal mi 11. listopadu: »Svou fotografií učinil jste mi veliké potěšení a na vzájem posílám svou; budete ovšem tou výměnou zkrácen; za mužnou, k činům odhodlanou tvář dostanete — svadlou, šedivou. Nu budiž; však nepřeji si nikoli déle žítí, než pokud mohu pracovati.« Tak psal na konci r. 1868 v podobném smyslu jako na začátku jeho, když pravil v listě Rybičkoví dne 22. března: »Nemohu toho zatajití, že to se mnou rok od roku jde s vrchu, plíce jsou zle děravý a dlouho-li ještě budou sloužiti, nevím.«

Skličená jeho mysl stížena ještě více náhlým úmrtím šlechtného K. Štorcha, který 21. listopadu 1868 se odebral. Erben cítil tuto ztrátu hluboce; psal v příčině té Roštlapilovi: »Nenadálým úmrtím ubohého Karla Štorcha ztratil jsem v Praze svého nejstaršího, nejupřímnějšího i nejmilejšího přítele; jsouť mezi mladšími sice také dobří a poctiví lidé, ale Karla mi nikdo nenahradí.« Ale přes tuto ztrátu a tělesnou churavost užil zimy velmi pilně, aby ukončil a vytrřibil překlad *Igora a Zádónstiny*, který také na jaře r. 1869 již k tisku připraven měl a v říjnu téhož roku vydán byl. Práce ta ubírala mu téměř všecek volný čas, který také jinak věnovati musil rozsáhlé korespondenci v příčině kandidátů professury gymnasiální, jímž vláda ruská udílela stipendia, kterého však žádný jiný nedostal, leč Erbenem odporučeny; psal to zřejmě arcikněz Rajevský Erbenovi dne 15. dubna 1869, poslav mu žádost jednoho kandidata, který přímo u hraběte Tolstojce v Petrohradě za stipendium žádal: »Víte, že bez Vašeho odporučení a otcovského požehnání žádný za stipendistu se nepřijímá.« I s Lavrovským, který se byl rektorem university varšavské stal, dopisoval si, aby Gebauer a H. Jireček stolice na té universitě přijali; avšak dopisování bylo opět bez výsledku.

Z jara cítil úlevu starého neduhu svého, jakož psal Roštlapilovi dne 18. března 1869: »Rok se otočil a my Bohu díky jsme ještě živi — a tu opět Váš svátek! Přeji Vám, co jsem vždycky přál a vždycky přáti budu, dokud nám trocha toho života ještě popráno bude: přede vším zdraví a pak spokojenou mysl a k tomu dodávám, abyste mi i budoucně zůstal přítelem tak jako posud — však už mnoho nás starých přátel není. Když jsem Vám roku lonského také k té příležitosti psal, už jsem

myslil, že to bude naposled, tak velmi jsem byl churav; letos, Bohu díky, jsem se svým zdravím spokojen a zase ještě s trochem naděje pohlížím do budoucnosti — kéž bychom se jen něčeho lepšího dočkali!«

Cítě se silnějším, tím pilněji pracoval, aby v pořádek uvedl báje a pověsti slovanské, pohádky české a aby konečně uspořádal a spracoval material po 30 let sbíraný o obyčejích národů slovanských jako průpravu k bájesloví slovanskému. Dávaje o tom zprávu Rybičkoví dne 30. března praví: »Nevím, jak to všecko zmohu, anebo spíše to zmůže mne!« Ale vyrušovaly jej z toho jiné práce; předně naléhala učená společnost na vydání druhého dílu Regest, Palacký pak si přál, aby Erben sestavil všechny zprávy zahraničných spisovatelů o Čechách až do vymření Přemyslovcův, kterýžto soubor jmenovati se měl: *Scriptores rerum bohemicarum extranei*. Nejmrzutější zaměstnání však bylo, že, když městská rada uváděla nové číslování a pojmenování ulic, jemu nařízeno, aby po ukončeném číslování sestavil nový popis domů i ulic; Erben pracoval český popis a podle toho dr. Emler německý. Proto nemohl v letě na delší čas čerstvého vzduchu na venkově užívati; jen na několik dní z Prahy se vypravil, jak Rybičkoví dne 26. července píše: »Hodlám se as na týden podívati do Kostelce nad Orlicí a do Opočna a za tou příčinou. V Kostelci děkanem jest P. Hlavatý, náš spolužák z filosofie a rodem z Miletína a k tomu můj bratranec; ale již od studií jsme se neviděli. I vzpomněl si letos, abychom se všichni Miletínští u něho sešli poprvé a bez pochyby naposled — z dvanácti jest nás ještě pět kollegů — a ustanovil k tomu den 23. srpna, kterého si pro nás do Hradce přijeti chce.« K té schůzi skutečně jel, ač o málo by se zmařila, an od ministra dostal pozvání, aby dne 16. srpna do Vídně přijel súčasnit se při kommissi, která tam za příčinou lepšího zřízení archivů centrálních i zemských svolána byla. Avšak omluvil se návalem prací neodkladných a do Vídně nejel.

Jakmile ukončil popis města Prahy, dal se ihned do vypisování historických zpráv spisovatelů zahraničních o Čechách; píše o tom Roštlapilovi dne 30. ledna 1870: »Příčiny (že tak dlouho nepsal) jsou »*Fontes rerum bohemicarum extranei*«, ježto se mají nákladem nadání Palackého vydati a jichž shledávání mi p. Palacký, ač jsem se dost proti tomu zpouzel, jaksi kategoricky

uložil; nechtěje ho tedy rozhněvati, podrobil jsem se této ohromné a duchamorné práci, ač nerád. Od podzimku tedy procházím sbírku Pertzovu »Monumenta Germaniae historica«, již posud vyšlo XXI dílů in folio, potom sbírku podobnou Böhmerovu a k tomu také letopisy ruské atd. vyhledávaje, co kde ve starých těchto pramenech psáno o Čechách až do vymření Přemyslovců, neb dále jsem se v tu práci neuvázal, ač Palacký chce, aby to dílo obsahovalo celou starou dobu dějin českých t. do počátku XV. století... Nejhorší při tom jest to, že ještě ani nevím, kdy toho shledávání materialu bude konec; neb jsou tu ještě také jiné sbírky kronik cizích, které také ještě procházeti musím.»

K práci té tím přísněji se připoutal, an na podzim již s tiskem se začíti mělo. Proto příteli Roštlapilovi, jenž již v únoru plány dělal, aby v létě Erben k němu dojel na zotavenou, že se z Opočna podívají někam dále, odpověděl dal, že se nebude moci na delší čas vypraviti z Prahy. Nicméně však navštívil přítele dne 17. června, jel s ním 21. do Dobrušky, odtud dne 22. do Solnice a navštívil pak děkana Vitečka v Přepýších, odkud Erben se pak 25. června do Prahy vrátil.

Když na začátku srpna dcery na návštěvy po Čechách se rozjely, zacítil jakousi tesknotu, a vyjel opět k příteli Roštlapilovi a vrátiv se do Prahy zasedl hned k zahraničným spisovatelským zprávám o Čechách, o čemž dne 19. září dává Rybičkoví zvěst: »Co se týče vydávání starých pramenů historických nadacím Palackého, vložena byla na mne jen jedna ovšem nám nejbližší část Pašijí národu slovanského, totiž Fontes rerum bohemicarum extranei až do vymření Přemyslovců, kteráž nemilé svědectví vydává o bezedné miserii tohoto našeho nejstaršího panovnického rodu. Vyznávám upřímně, že mne ta práce netěší, a raději byl bych na se vzal vydání druhého dílu Regest, které tou příčinou opět na dlouhý čas odročeno jest a pokud se dotýče, snad již se nikdy k tomu nedostanu, neb nemám žádné naděje dlouhého věku; neb ač jsem na oko zdrav, však znám dobře svůj starý neduh, jenž rok od roku vždy zřetelněji se hlásí.«

Tenkrátě předtucha smrti bohužel brzo se měla vyplniti a a sklíčenost mysli způsobená vzrůstající se chorobou nedala mu také nadějnější pojmání poměry politické. Když mu Roštlapil dne 16. srpna psal: »Dne 15. tohoto měsíce nastoupil jsem do 62. roku věku svého; jest to číslo domu otcovského, v němž jsem

se narodil; dovrším-li tím život svůj? tak se sám sebe tážu už po několikráte. Prál bych si aspoň, bych na své oči ještě uzřel, že se našim budoucím lépe povede nežli nám se vedlo«, odpověděl mu Erben dne 1. října vyzývaje jej, aby ho v Praze navštívil: »Vidím také sám na sobě, že čím dále tím více třeba mi jest míti se na pozoru, abych v něčem nepřebral, sic hned z toho následuje několikadenní churavost. Zatím kdybychom jeli po železnici až pod starý Budeč a potom do Berouna, nebylo by tak zle. Ke dvaadesátému roku věku Vašeho, ježž jste nastoupil, přeji Vám z plné duše všeho dobrého a zvláště dobrého zdraví; však já také vstoupím dnem 7. listopadu v rok šedesátý a rok od roku vždy mi ubývá naděje vykonati to, co jsem si za mladých let vykonati umínil. Co se pak dotýče zlepšení obecného stavu našeho, to již ani ničeho nedoufám. Dejž Bůh, abych se v tom zmylil!« Přítel jej těšil dne 7. října: »Tedy za měsíc i Vám se dosype šedesátka. Dejž Bůh, abyste se dočkal při dobrém zdraví i sedmdesátky a kdyžby Vás to těšilo i osmdesátky — co potom jest, jest holé nezdraví. Pak se budeme dívat s hůry na to naše potomstvo, kterak se bude domáhati toho, co slouží našim pradědům ke cti a zásluze a co sloužití bude jemu k pochvale a k užitku, když dosáhne v hojně míře, po čem se marně nyní namáháme.«

Žádný totiž ani netušil, že dní Erbenových jest již tak na krátce, on sám ne; ačkoli již koncem září se velmi churavým cítil, nicméně však ještě vycházel. Piše dne 13. října 1870 Roštlapilovi: »Vybízeli jsem Vás, abyste ten týden po sv. Václavě přijel do Prahy, ale dobře se stalo, že jste nepřišel; nebyl bych Vás ani mohl užiti, bať ani s Vámi kam vyjeti; dostal jsem nemilého hosta — žloutenici, která mne již druhý týden nemilosrdně souží. Již tehdaž, když jsem Vám psal, nebylo mi volno; ale myslil jsem, až přijedete, že to našemi vycházkami a vyjíždkami zaženu. Také jsem brzy to brzy ono užíval pro napravení žaludku, jenž mne neustále bolel, ať jsem snědl cokoli; ale nic naplat, nemoc již ve mně vězela a nedala se zahnat, až propukla. Nyní vypadám jako ten Vaš park tam pod okny a nohy sotva vleku za sebou, a jak jinak, když nesmím ani mohu co jíst leda polívky? Po všem ostatním bolí žaludek. Bodežž to jen příliš dlouho netrvalo — ale žloutenka jest neodbytný host! Každý praví, kdyby bylo léto, nejlépe bylo by někam z Prahy; ale co teď na podzim

za krátkých dnů v prškách a neschůdných cestách?« Když jej pak Roštlapil k sobě na Opočno zval, odpověděl mu dne 22. října: »Děkuji Vám srdečně za Vaše upřímné pozvání a kdyby bylo léto, s radostí bych je přijal, ale nyní na zimu, když člověk musí sedět doma v pokoji, snad by mně nemnoho prospělo opočenské čisté horské povětří. Také mne od toho zráží lékař, říka, abych ani zde v Praze mnoho nevycházel, zvláště za studeného povětří, za deštivého pak a vlhkého počasí dokonce mám zůstat doma. Mámt totiž žaludeční katarrh, který jsem sice již dlouho na sobě pozoroval, ale doufal jsem, že to samo přejde, až se konečně z toho udělala žloutenka. A tak nyní všechna péče lékařova směřuje k tomu, abych katarrhu pozbyl, žloutenka pak že ustoupí sama anebo lázněmi snadno se vyžene. Neužívám žádných léků z lékárny, nýbrž nejtužší dieta a Karlovarská voda, která tu na skladech vždy čerstvá se dostane, má mně navrátit zdraví.... Že při takovém živobytí netloustnu, dá se snadno myslit a rád to dělám, jen abych se nejspíše toho sprostil. Doktor mi slibuje, že se to již za 3—4 dní obrátí... a tak se tím těším jako Mojžíš dívaje se z daleka na zaslíbenou zemi.«

Léčil jej dr. Haněl, jenž s největší a nejsvědomitější bedlivostí nemoc pozoroval, ale hned od počátku jen málo naděje na uzdravení měl věda, že játra jsou zkažená následkem kamínků v nich a když pak žloutenice, nebezpečný prý v takových neduzích symptom, se dostavila, lékař znaje slabé tělo Erbenovo úplně naděje se vzdal. Nemocného i rodinu těšil ovšem pokud jen možno bylo, že obrat k lepšímu nastatí může a nastane. Erben nějaký čas sám doufal, že se opět uzdraví; neboť měl ještě tolik svěžestí ducha, že v nemoci podle ruské bajky »o štěstí a neštěstí« skládal libretto, které však nedokonal; ale ani to, co bylo hotovo, se nezachovalo; neboť rukopis jsa psán tužkou ve smutku po jeho smrti někam založen byl a později nebylo lze jej naleznouti.

Nemoc při nedostatku sil rychle pokračovala, ač Erben neležel, nýbrž v pokoji přecházel. Patnáctého listopadu však stěžoval si na velikou slabotu a k večeru si ulehl; 18. pak požádal lékař dra. Emlera, aby jako přítel Erbenův rodinu připravil na smutnou zprávu, kterou jí lékař zvěstuje, že všechna naděje zmizela. Píše o tom dcera Erbenova, Blažena, dne 18. listopadu Roštlapilovi: »Pořád jsme se těšili; ale bude snad od Boha jinak

usouzeno; otec dostal též do pravé ruky rheuma, to jej též velmi seslabilo, nyní prý jest ale skutečně v nebezpečí života... a byl by prý to zázrak, kdyby se otec uzdravil.« V sobotu 19. listopadu požádal Erben Emlera, když jej navštívil, aby přivedl za svědky Ranka a Šámala, že by rád učinil poslední pořízení, »ať nemoc prý se obrátí tak neb jinak«, a vyslovil přání, aby Emler byl poručníkem nezletilé dcery Ladislavy. »Chtěl jsem a měl jsem jej těšit,« píše Emler dne 30. listopadu Roštlapilovi, »zatím musel jsem s přítomným lékařem hořce slzeti.« Odpoledne téhož dne diktoval poslední vůli svou a když úmysl svůj zjevil, rozděliti neveliké ovšem jmění mezi paní a dítkami stejným dílem, šlechtná paní, ač nevlastní matka dcer Erbenových, prohlásila se, že se všeho podílu vzdává, aby tedy jen dcery poděleny byly. Spořádat takto věci své žádal, aby v neděli ráno jej P. Kralovec, katecheta na české vyšší dívčí škole, zaopatřil.

Ale v noci od soboty na neděli zhoršil se stav jeho tak, že dr. Haněl, který poslední tři dny a noci nemocného neopouštěl, hned pro kněze poslal, jenž mu svátostmi umírajících posloužil. K ránu však nastala úleva, ale síly úžasně rychle klesaly. Byl při úplném vědomí, že poslední hodina se blíží; louče se s rodinou napomínal, jak dcera Erbenova, Blažena, dne 8. prosince 1870 Roštlapilovi zprávu dala,¹⁾ paní a děti, aby neplakaly, »až to naň přijde« — jak eufemisticky smrt naznačil — by ho neprobudily. A tak mocná jest láska v srdci lidském, že nechtíc milované osobě přitížití osudné okamžení, překoná ten největší, nejukrutnější bol, který mysl rozrýtí může: když smrt naň přicházela, udušovaly paní a dcery v sobě pláč a lkání, aby jeho usynání nerušily!

A tak usnul dne 21. listopadu o 1 hodině v noci tiše a klidně Karel Jaromír Erben, jeden z nejdárnějších synů, které vlast česká v novější době zplodila, a obecný smutek, ve který se Praha zahalila, dával svědectví, že hlava království a s ní celá země cítí velikou ztrátu, kterou úmrtím jeho utrpěly. Bol, který se nejen těch, již jej osobně znali, nýbrž všech dobrých Čechů zmocnil, byl hluboký a upřímný a snažil se každý soustrast svou rodině jeho osvědčiti, přede všemi opět Praha, která chtíc zaslou-

¹⁾ »Napomínal nás, abychom neplakaly, až to naň přijde, bychom ho neprobudily; a chovaly jsme se zcela tiše, že to nyní ani pochopiti nemohu.«

žilému synovi vlastní poslední čest prokázati jemu slavný pohřeb na svůj náklad ustrojila.

Pohřební průvod dne 23. listopadu byl velkolepý ohromným účastenstvím spolků i jednotlivců, tak že Praha od smrti Šafaříkovy tak veleslavného pohřbu neviděla. »Národní Listy« ze dne 24. listopadu líčily jej takto: »Karel Jaromír Erben pohřben včera odpůldne způsobem veledůstojným za účastenství velkolepého. Ulice Michalská, odkudž z domu č. 440 pohřební průvod se hnul, Uhelný trh i Vaječný před 2. hodinou již naplněny byly spolky, deputacemi a přečetnými přáteli a ctiteli zvěčnělého. Když byla tělesná schránka zesnulého v domě smutku vykropena, při kterémžto církevním obradu členové české opery smuteční sbory velmi dojemně zapěly, vložena rakev na dvouspřežní vůz umrlčí, načež hnul se velkolepý průvod pořadem následujícím. V čele kráčelo půl setniny sboru ostrostřeleckého, jehož zesnulý čestným setníkem byl. Pak sledovaly Sokol pražský a Merkur, spolek akademický s praporem svým smutečně zastřeným v počtě zajisté úplném. Literární a řečnický spolek 'Slavie' taktéž v úplném počtu kráčel spolu se spolkem akademickým. Za studujícími gymnasia staroměstského a vyšších českých škol realních šli posluchači páně Skřivanova ústavu obchodního, pěkný trikolorou zdobený věnec ku hrobu zesnulého nesouce. Pak následovaly Jednota právnická, Beseda umělecká, pražský Hlahol s praporem, zpěvácký spolek pražských typografů, malostranský Lumír, Beseda a deputace jiných spolků pěveckých. Za hudbou ostrostřeleckou šlo četné oddělení akademikův s rozžatými pochodněmi a pak duchovenstvo. Průvod vedl kanovník P. Bradáč provázen osmi kněžími a osmi bohoslovci. Pohřební vůz ozdoben byl více jak třiceti krásnými věnci, které věnovaly spolek akademický, Beseda Umělecká, spolek historický, jednota právnická, měšťanské besedy pražská, smíchovská a karlínská, spolek archaeologický, Museum království českého, hraběnka Kounicová atd. Kolem pohřebního vozu kráčelo po obou stranách 32 úředníků magistrátních a 16 ostrostřelců s rozžatými svícemi. Kolem těch pak táhly se dlouhé řady akademiků, nesoucích planoucí pochodně. Za rakví ubírali se mimo nejbližší příbuzné pražský purkmistr a jeho náměstek, členové obecního zastupitelstva, mezi nimi Fr. Palacký, dr. Rieger, dr. Bělský, dr. Sladkovský, dr. Brauner, J. Wenzig atd. Dále zástupcové skorem všech kor-

porací pražských a nepřehledný dav jiných ctitelů zesnulého. Průvod zakončovaly deputace sboru granátnického a jízdných ostrostřelců, dále pak silné oddělení ostrostřelců a nekonečná řada povozů. Průvod byl tak ohromný, že počátek jeho byl již na mostě kamenném, kdežto další jeho část v pravém slova smyslu plnila nábřeží až po Lažanského palác. Průvod totiž ubíral se z Michalské ulice po Uhelném trhu, Perlovou ulicí, Ferdinandskou třídou, po nábřeží, kamenném mostě a ulicemi malostranskými ku bráně Oujezdské, kdež rakev poznovu vykropena. Odtud vežena pak rakev v nepřehledném průvodu po Smíchově ku hřbitovu košířskému. Akademický spolek, Hlahol a četné deputace ostatních spolků doprovázely rakev až ku hrobu. Zde zapěli opět členové české opery dojemný smuteční sbor, rakev ozdobena poznovu četnými věnci, jakož i kyticí, kterou smíchovské dívky básníku »Kytice« do hrobu položily. Při záři pochodní spuštěna rakev do hrobu.«

Ale královská Praha také jiným způsobem osvědčila, že si památky zesnulého a zásluh jeho nejen o hlavní město nýbrž o celý národ váží. Ustanovivši již dne 18. října 1869 k žádosti Erbenově, aby jemu služba při museum od r. 1843 až do r. 1851 také od města čítána byla, ukázala po smrti jeho šetrnost zvláštní k rodině jeho, ana ustanovila vdově mnohem větší pensí, než statut městský předpisuje, a dvě mladší dcery ročním příspěvkem opatřila. Odměnila tím obětivost nebožtíkovu, který po celý život svůj nezištně pracovav bezstarostnější budoucnost rodině své zabezpečiti nemohl.

Lze-li při muži, u něhož dobré stránky povahy lidské všechny stejnou měrou vyvinuty byly, o jakési vynikající vlastnosti mluvíti, byla to zajisté obětivost, kterou se předně vyznamenal. Měl studii svými otevřenu dráhu, na níž v stavu úřednickém vyšších stupňů a tím i pohodlnějšího života dosáhnouti mohl; ale věda, že stav ten by mu překážel ve službě národní a vlastenecké, vzdal se všeho pohodlí a jistoty chleba vezdejšího a sloužil vlasteneckým ústavům mnoho let za skrovničkou odměnu, s kterou by leckterý pisar sotva spokojen byl. Ač důchodů stálých do konce r. 1851 velmi po skrovnu měl, přece se vzdal raději sebe lepší hmotné odměny, když za ni na něm žádáno služeb, které se svědomitým plněním povinností vlastence a poctivce se nesrovnávaly. Za tou příčinou vzdal se redakce »Pražských Novin«,

když po vydání oktrojované ústavy dne 4. března 1849 tehdejší vláda žádala, aby ve smyslu této ústavy centralismus státní a politický v novinách těch se chválil a hájil. Viděl-li, že by honorár, který se mu vyplatiti měl, překážkou se státi mohl, aby spis nějaký nevyšel, vzdal se raději honoráru, jak to učinil vydávaje spisy Husovy, jichžto třetí svazek, poněvadž první dva měly málo odbytu, vydávati nakladatel váhal: »Tempskému raději celý svůj honorár odpustím,« psal Erben dne 3. listopadu 1866 Rybičkoví, »když mi jen hotové vydání nahradí, jen aby to dílo přišlo ku konci.« Vlastenecké podniky podporoval hmotnými prostředky více, než by se kdo do jeho skromných důchodů domýšlel; aby to však snáze činiti mohl, uskrovněval se kde jen možné bylo, zachovávaje však vždy a ve všem slušnost, nechtěje, aby ukazováním nějakého nedostatku oběti vlastenecké věci vzdávané příliš zjevnými se staly. Píše o této sličné vlastnosti jeho přítel K. Havlík: »Erben byl muž velmi pořádný, žil se svou rodinou prvnější léta, než výhodnější postavení městského archiváře obdržel, velmi skrovně, avšak dbal o zevnější úpravu jak bytu tak šatstva a své vzrůstající bibliotéky, aby nedostatek jeho žádnému v oči nebil.« Avšak obětivost jeho nesloužila pouze vlasti, nýbrž byl také obětivým k přátelům nejen službami přátelskými, nýbrž také prostředky hmotnými; píše o něm v příčině té Roštlapil: »Uslužný byl ku každému, tím více k svým přátelům až k obětivosti mnohé a mnohé, ač se mu často za to nevděkem splácelo.« Byl povahy tiché a jako ve všem jednání a požívání mírný a střídmy, tak také nemiloval obyčejně mnoho řeči a sám také mnoho slov nenadělal. Ale tichá povaha jeho se přece rozohnila a rozjařila, zvláště když se jednalo o pravdu, právo a čest národní anebo čest jeho; kde o takovou věc běželo, zmocnil se ho opravdový až vášnivý zápal, jímž hájil, co mu nejdražšího bylo. Jsa obyčejně vážný a skoupomluvný, byl přece přístupný upřímnému žertu a humoru, avšak jen v kruhu důvěrných, vyzkoušených a osvědčených přátel,¹⁾ s nimiž rád se bavil. V obcování byl vždy

¹⁾ Navštěvoval jednou nebo dvakrát týhodně večer Měšťanskou besedu nebo hostinec »u dvou kosů« v Panské ulici, kde se ve společnosti vlastenců, jako byli a jsou žurnalista Ruffer, MDr. Cejp z Peclínovce, školní rada Wenzig, Antonín Skřivan, prof. MDr. Vilém Weiss a jiní, nenuceně a upřímně bavil. Když dr. Weiss — píše mi p. řed. A. Skřivan — r. 1870 se nebezpečně rozstolal, usnesli se po šťastném jeho uzdravení druhové společnosti té, že mu při prvním jeho příchodu

přívětivý, důvěrný však jen k těm, které za důvěry hodné byl uznal. Při tom mile dojímala každého jeho neobyčejná skromnost, vedle které nikdy osoby své nestavěl v popředí, nikdy slávy nevyhledával, nýbrž jsa si vědom zásluh svých na tom vědomí dosti měl a hlučné chvály neočekával. V úsudcích nebyl kvapný a nemiloval svád jakýchkoli, ovšem také ne literárních, ve které se téměř jen z donucení pouštěl. Času užíval svědomitě; znaje tělo své slabé měl pořád obavu, že dlouho živ nebude a proto pracoval ustavičně, aby píli neúmornou a pracemi dokonanými život nadstavil a prodloužil. O něm platilo skutečně »nulla dies sine linea« a »improbus labor omnia vincit«. Není tedy divu, že tak pilný, svědomitý a neunavný pracovník a při tom skromný a šlechtný muž měl mnoho přátel a nepřítelů téměř žádného. Smrt jeho ukázala, že celá vlast česká jej milovala a ohlasy ze zemí slovanských, které úmrtí jeho litovaly, dosvědčily, že snahy a služby jeho vědě a vzájemnosti slovanské po celý život věnované došly uznání nejvýtečnějších mužů světa slovanského. A vypočte-li kdysi šťastnější budoucnost jména těch mužů, kteří účinnější vzájemnost kmenů slovanských připravovali, zajisté jméno Erbenovo státi nebude na místě posledním. Ale vlast česká má plné právo hrdou býti nad tak zdárným synem, důmyslným učencem, šlechtným člověkem, svědomitým badatelem, neunavným pracovníkem, horlivým buditelem a obětivým vlastencem, jakým byl Karel Jaromír Erben!

do kruhu přátelského podají album svých podobizen a jakousi ovací připraví; a k této příležitosti napsal Erben nedlouho před smrtí svou tuto básničku:

Mistře, jehožto před mocí
Utíkají zlé nemoci,
Kdož by se byl mohl nadíti,
Že si i Tebe jedna chytí
K žalu našemu.

Co jsme se navzpomínali,
Co se po Tobě naptali!
Žádné se vtipy nedařily,
Ani to pivo, co jsme pili,
Chutnat nechtělo.

Nyní když už se zdárně máš,
Vítej nám, buď zase náš,
By v upřímném přátel kruhu,
Žert i plzeňské šly Ti k duhu
Ljeta mnogaja!